

UNIVERSITETET
I OSLO

Rapport nr. 2/03

Bærekraftig utvikling, fremtidige generasjoner og demokrati

Knut Olav Westby

Rapport

Program for forskning og utredning
for et bærekraftig samfunn

Senter for utvikling og miljø

ProSus 2003

Program for forskning og utredning
for et bærekraftig samfunn (ProSus)

Senter for utvikling og miljø

Universitetet i Oslo

Postboks 1116 Blindern

0317 Oslo

Tlf: 22 85 89 00

Faks: 22 85 87 90

informasjon@prosus.uio.no

www.prosus.uio.no

Besøksadresse: Sognsveien 68, 4. etg

FORORD

ProSus er et anvendt forskningsprogram som har til hensikt å bidra med ny kunnskap og formidling til støtte for en bedre realisering av nasjonale mål for bærekraftig utvikling. Fra og med 1.1.2000 er ProSus organisert som et "Strategisk Universitetsprogram" (SUP) ved Senter for utvikling og miljø (SUM), Universitetet i Oslo. Mandatet til ProSus fra Norges forskningsråd stipulerer følgende tre oppgaver:

- Kartlegging og evaluering av Norges oppfølging av Rio-avtalene og retningslinjene fra FN-kommisjonen for bærekraftig utvikling. Programmet fokuserer på de politiske, sosiale og økonomiske mål ved UNCED-prosessen (United Nations Conference on Environment and Development), og skal legge fram regelmessige rapporter om framdrift i Norge med hensyn til erklærte mål og verdier.
- Måltrettet strategisk forskning omkring hindringer og muligheter for en mer rasjonell og effektiv realisering av bærekraftig utvikling. Virksomheten gjennomføres i samarbeid med andre forskningsinstitusjoner, både nasjonalt og internasjonalt, og i dialog med frivillige organisasjoner og representanter for nærings- og arbeidslivet.
- Informasjon og formidling om alternative styringsstrategier, virkemidler og normative framtidsperspektiver for et mer bærekraftig samfunn, lokalt, nasjonalt og globalt. Virksomheten koordineres via nettverk med andre forsknings- og formidlingstiltak på dette området.

Det er med tanke på alle tre oppgaver at ProSus har etablert en egen serie med hovedoppgaver skrevet av studenter som har fått støtte av programmet. Vi betrakter hovedoppgaver som en viktig ressurs for kunnskapsproduksjonen på dette området, og anser dem som sentrale bidrag til våre løpende prosjekter. Målsetningen med serien er å dokumentere og evaluere norsk praksis med hensyn til bærekraftig utvikling, slik at debatten om hvilke muligheter og hindringer for en realisering av en slik utvikling får bredest mulig omfang.

Vi ser fram til en åpen dialog med både myndigheter og andre som er interessert i Norges innsats for å bidra til en bedre realisering av en bærekraftig utvikling, og vi er takknemlige for det viktige arbeidet hovedfagsstudenter bidrar med i denne dialogen.

William M. Lafferty
Forskningsleder

Morten Nordskog
Informasjonsleder

FORFATTERENS FORORD

Oppgaven er endelig ferdig og flere fortjener en takk. En stor takk til familien for god "backing" under en prosess som har tatt lenger tid enn forutsatt. Stor takk går også til Hilde W. Nagell, Thorleif Westby og Henrik Lindhjem, som har bidratt med nyttige innspill i forskjellige faser av oppgaveskrivingen. Sist men ikke minst en spesiell takk til min veileder William M. Lafferty for konstruktive og grundige tilbakemeldinger på de forskjellige utkast som til slutt har blitt til denne hovedoppgaven.

Knut Olav Westby

INNHold

FORORD	3
FORFATTERENS FORORD	5
INNHold.....	7
1 INNLEDNING, BAKGRUNN OG METODE	9
1.1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING.....	9
1.2 BAKGRUNN	10
1.2.1 <i>Konseptet om en bærekraftig utvikling</i>	11
1.2.2 <i>Bærekraftig utvikling og demokrati</i>	12
1.3 METODE	15
1.4 DISPOSISJON	16
2 BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG FREMTIDIGE GENERASJONER.....	17
2.1 LOGIKKEN I KONSEPTET OM EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING.....	17
2.2 GENERELT OM GENERASJONSRETTFERDIGHET	18
2.3 BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG MENNESKELIGE BEHOV	21
2.3.1 <i>Behov som drifter</i>	21
2.3.2 <i>Behov som mål og strategier</i>	22
2.3.3 <i>Vitale/grunnleggende behov</i>	23
2.4 TRE PRINSIPIELLE BEGRUNNELSER FOR GENERASJONSRETTFERDIGHET	25
2.4.1 <i>Et kommunaristisk argument</i>	26
2.4.2 <i>Et konsekvens-etisk argument</i>	27
2.4.3 <i>Et kontraktteoretisk argument</i>	28
2.4.4 <i>En kort sammenligning</i>	31
2.5 OPPSUMMERING	32
3 FREMTIDIGE GENERASJONER OG DEMOKRATI.....	35
3.1 DEMOKRATI OG FELLESKAP.....	35
3.2 DEMOKRATI OG INKLUSJON	39
3.2.1 <i>Rettferdiggjøringen for demokrati</i>	39
3.2.2 <i>Avgrensningen av demos</i>	42
3.3 INKLUSJON OG HENSYN TIL FREMTIDIGE GENERASJONER	44
3.4 OPPSUMMERING	47
4 INSTITUSJONELLE REFORMER.....	49
4.1 REPRESENTASJON AV FREMTIDIGE GENERASJONER.....	49
4.2 FIRE GENERELLE INSTITUSJONELLE MULIGHETER	51
4.3 STEMMER, VALG, OG PROSEDYRER FOR LOVGIVNING	51
4.3.1 <i>Opprette "Proxy-elektorat"</i>	51
4.3.2 <i>Endre kammerstrukturen i parlamentet</i>	53
4.4 UTVIKLINGEN AV EN OFFENTLIG OPINION	54
4.5 "KVASI"-VOKTERE.....	56
4.6 NASJONALE PLANLEGGINGSRÅD	58
4.7 OPPSUMMERING	59
5 OPSUMMERING OG KONKLUSJON.....	61
LITTERATUR.....	65

1 INNLEDNING, BAKGRUNN OG METODE

1.1 Innledning og problemstilling

I 1987 ble Brundtlandkommisjonens rapport, Vår Felles Fremtid (VFF), publisert. Rapportens kanskje viktigste bidrag var å sette fokus på konseptet om en bærekraftig utvikling (Grubb m.fl. 1993: 7). Med bakgrunn i Brundtlandkommisjonens rapport, har konseptet om en bærekraftig utvikling i de siste 15 årene blitt etablert som det viktigste prinsipielle mål for internasjonal miljø og utviklingspolitikk (Achterberg 1996: 157; Dryzek 1997: 123). En konsekvens av dette er at en rekke ulike virksomheter (politiske, økonomiske og sosiale), ikke lenger utelukkende legitimeres ved at de bidrar for eksempel til velferdsøkning eller økonomisk vekst. Forskjellige virksomheter forsøker i tillegg å oppnå ekstra moralsk legitimitet ved å hevde at de tar hensyn til målet om en bærekraftig utvikling.¹ Politisk har målet om en bærekraftig utvikling oppnådd noe nær universell tilslutning. På toppmøtet om miljø og utvikling i Rio (1992), ga følgelig over 170 stater sin tilslutning til arbeidet for en bærekraftig utvikling (Lafferty & Langhelle 1999: 1).

I denne oppgaven er jeg interessert i hvilken rolle demokrati som norm for politiske beslutningsprosedyrer kan spille i forhold til en mulig overgang til en bærekraftig utvikling. På et generelt nivå kan man anta at målsetningen om en bærekraftig utvikling er styrket hvis den lett lar seg forene med demokratiske beslutningsprosedyrer. På samme måte kan demokratiets legitimitet styrkes, hvis demokratiske beslutningsprosedyrer bidrar til å fremme en bærekraftig utvikling. Temaet for denne oppgaven er de normative implikasjonene som følger av konseptet om en bærekraftig utvikling i forhold til demokrati og demokratiseringsprosesser.

Den fullstendige definisjonen av en bærekraftig utvikling i VFF er følgende: "Bærekraftig utvikling er utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge muligheten for at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov." Den omfatter to nøkkelmomenter: 1) "det å dekke behov, spesielt grunnbehovene til verdens fattige, som bør gis første prioritet", og 2) "ideen om begrensningene som dagens teknologi og sosiale organisering legger på miljøets muligheter til å imøtekomme dagens og fremtidens behov" (VFF 1987: 42).

Denne definisjonen indikerer at utviklingen generelt bør være rettferdig i forhold til dagens fattige, så vel som i forhold til fremtidige generasjoner (Lafferty & Langhelle 1999: 7). Fokuset i denne oppgaven er på forholdet til fremtidige generasjoner. Man kan hevde at konseptet om en bærekraftig utvikling har bidratt til å bringe spørsmålet om ansvar for fremtidige generasjoners velferd opp på et praktisk-politisk nivå. Målsetningen om en bærekraftig utvikling betyr at politiske beslutninger og strategier bør ta hensyn til, å beskytte, fremtidige generasjoners interesser. I forlengelsen av dette reises spørsmålet om hvilken rolle demokratiet kan spille i forhold til å ivareta fremtidige generasjoners interesser. Det er dette som er fokuset for oppgavens problemstilling. Følgende hovedproblemstilling formuleres dermed for oppgaven:

¹ En bærekraftig utvikling må regnes som en del av det "konseptuelle leksikon" til organisasjoner som Verdensbanken og OECD. EU har videre gitt konseptet noe nær konstitusjonell status, ved å inkorporere hensyn til bærekraftig utvikling i Maastricht og Amsterdam traktatene (Lafferty & Meadowcroft 2000: 1).

Hva innebærer ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling, og hvilke normative implikasjoner har dette for demokrati og demokratisering?

Jeg vil studere denne problemstillingen fra en normativt-teoretisk synsvinkel. En bærekraftig utvikling er et normativt konsept som foreskriver et bestemt mål for samfunnsutvikling. En del av dette målet dreier seg om ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser. Normativ teori bidrar i denne oppgaven for det første til en diskusjon av hva en skylder fremtidige generasjoner om VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling legges til grunn. For det andre bidrar normativ teori til en diskusjon av hvordan ansvaret for fremtidige generasjoners interesser kan begrunnes mer prinsipielt. Disse drøftingene kan få frem på hvilke måter det normative innholdet i en bærekraftig utvikling, med vekt på ansvaret for fremtidige generasjoner, kan skape nye rammer for demokratiske beslutningsprosedyrer. For å forklare hva som menes med nye "rammer" for demokratiske beslutningsprosedyrer, så vil jeg ta utgangspunkt i Carl Cohens analytiske tilnærming til demokrati (*Democracy*, 1971). Jeg vil ta utgangspunkt i tre punkter med basis i Cohens teori.² For det *første*, så forutsetter demokrati et fellesskap/samfunn som det kan virke innenfor. Konseptet om en bærekraftig utvikling og ansvaret for fremtidige generasjoner kan implisere ett "nytt fellesskap" som demokrati kan virke innenfor. Dette kan for det *andre* medføre en ny anvendelse av kjerneprinsipper for demokrati. Særlig med vekt på å inkludere hensyn til fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer, siden de må regnes som en berørt part i slike beslutningsprosedyrer. I forlengelsen av dette vil jeg for det *tredje* drøfte hvilke instrumenter eller institusjoner som kan anvendes for å realisere demokrati innenfor disse nye rammene.

Innenfor den mer generelle debatten om miljøproblemer og utfordringen for demokratiske beslutningsprosedyrer, legges det også ofte vekt på berørte grupper som utgjør nye "grønne valgkretser". Foruten fremtidige generasjoner nevnes gjerne andre arter, og andre lands borgere (kfr. Eckersley 1996: 214; Lafferty 1999: 8; Dobson 1996: 124-125). Konseptet om en bærekraftig utvikling setter et spesielt fokus på fremtidige generasjoner. Dette rettferdiggjør en grundig drøfting av forholdet mellom fremtidige generasjoners interesser og demokratiske beslutningsprosedyrer.

Relevansen av denne oppgaven må ses i forhold til en bærekraftig utvikling som et viktig praktisk-politisk mål for endring av samfunnsutviklingen. Konklusjonene i oppgaven kan forhåpentlig bidra til å vise hvordan nasjonale demokratier kanskje kan/bør endres som en respons på målet om en bærekraftig utvikling. Dette vil anskueliggjøres i konklusjonen ved å vise hvilke implikasjoner en bærekraftig utvikling og ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser kan ha for norsk demokrati mer spesielt.

1.2 Bakgrunn

Denne delen gjør kort rede for bakgrunnen for tema og problemstilling. For det første ved å peke på noen mulige årsaker til (den politiske) suksessen for konseptet om en bærekraftig utvikling. For det andre ved å gi problemfeltet demokrati og bærekraftig utvikling en faglig forankring.

² Jeg kommer grundigere tilbake til Cohens demokratiteori i kapittel 3.

1.2.1 Konseptet om en bærekraftig utvikling

Hva er det som har virket til at konseptet om en bærekraftig utvikling har fått slik gjennomslagskraft i internasjonal miljøpolitikk? For det første så plasserte VFF spørsmål om miljø og utvikling inn i en politisk og økonomisk ramme internasjonalt (Adams 1990: 58). Viktigheten av dette er poengtert av Brundtland i innledningen til rapporten: "Miljøet eksisterer ikke som et felt som er løsrevet fra menneskers handlinger, ambisjoner og behov, og forsøk på å holde det isolert fra menneskers virksomhet har for øvrig gitt selve ordet miljø et skjær av naivitet i enkelte politiske kretser" (VFF 1987: 10). Dette må ses på som en utfordring til den mer tradisjonelle tilnærmingen til miljøvern, hvor man kanskje har vært mindre opptatt av å se miljøproblemer i sammenheng med politiske og økonomiske systemer nasjonalt og internasjonalt. VFF bidrar kort sagt til å sette samspeillet mellom menneske og natur i sentrum. I det første nøkkelmomentet er denne tilnærmingen synlig fordi VFF ser fattigdomsproblemer og miljøproblemer i sammenheng. Det er rimelig å tro at VFF inkluderer fattigdomsproblematikk i konseptet om en bærekraftig utvikling først av moralske grunner, dernest fordi fattigdom ofte fører til økologisk veldig belastende produksjonsformer. Det andre nøkkelmomentet peker på hvordan samspeillet mellom teknologi og sosial organisering på den ene siden, og miljøet på den andre, kan påvirke muligheter til å imøtekomme dagens og fremtidige generasjoners behov.

VFF bidro videre til å plassere miljøspørsmål ettertrykkelig på den politiske agendaen, blant annet fordi den fikk i gang en debatt innenfor FNs generalforsamling om miljø og utviklingsspørsmål (Adams 1990:59). Det mest sentrale her er prosessen som kulminerte med toppmøtet om miljø og utvikling i Rio i 1992. Det var konseptet om en bærekraftig utvikling slik dette ble formulert i VFF som man bygget videre på i Rio (Lafferty & Langhelle 1997: 50)³.

Toppmøtet i Rio ble forberedt over lengre tid gjennom møter på forskjellige nivåer, der store deler av de viktigste avtaletekstene ble formulert. Selv om de innledende møter og selve toppmøtet egentlig var en stor og uoversiktlig prosess (Grubb m.fl. 1993: 9-10), så er det mulig å konkretisere utfallet av toppmøtet i Rio. To legalt bindende konvensjoner ble forhandlet frem. Konvensjonen om klimaforandringer, og konvensjonen om biologisk mangfold. To viktige ikke-legalt bindende avtaler ble også undertegnet. Rio deklarasjonen om miljø og utvikling og Agenda 21 (A21). Begge bygger på bærekraftig utvikling som det viktigste miljøpolitiske prinsipp (ibid.: 13-18). A21 var ment å være en handlingsplan for å oppnå en bærekraftig utvikling. Den oppfordret alle regjeringer til å lage nasjonale strategier for en bærekraftig utvikling, utformet i nært samarbeid med alle sentrale aktører (Mugaas 1997: 30-32). Selv om A21 ikke er legalt bindende, så har den stor politisk autoritet, og den virker moralsk forpliktende for medlemslandene (Grubb m.fl. 1993: 17). A21 ble fulgt opp innenfor FN systemet ved opprettelsen av kommisjonen for en bærekraftig utvikling (Commission on Sustainable Development, CSD). CSD oppfordrer til, og følger opp, de enkelte lands arbeid for en bærekraftig utvikling. Årlige møter mellom ministrene fra land som er representert i CSD skal sørge for utveksling av informasjon om nasjonal utvikling og koordinere innsatsen for å integrere miljø og utviklingsproblematikken i praktisk politikk på nasjonalt og internasjonalt plan (Grubb m.fl. 1993: 18-19).

³ Det er et noe uavklart forhold mellom begrepet bærekraftig utvikling og dokumentet A21. Dokumentet drøfter aldri hva som mens med bærekraftig utvikling, men henviser til FN-resolusjon 44/228 av 22. desember 1989, som igjen henviser til resolusjon 42/187 av 11. desember 1987, hvor en finner igjen definisjonen av en bærekraftig utvikling fra VFF (Lafferty & Langhelle 1997: 50).

VFF, Rio deklarasjonen og A21 bidro alle til å befeste bærekraftig utvikling som en av de viktigste merkesteinene for endring på miljø og utviklingsområdet, nasjonalt og internasjonalt. Forståelsen av en bærekraftig utvikling som fremkommer gjennom denne prosessen kan selvfølgelig ikke være gyldig for "all tid". Man må imidlertid anta at den representerer et hovedsyn på hva en bærekraftig utvikling innebar i den perioden hvor det ble befestet som en svært viktig politisk målsetting (Lafferty & Meadowcroft 2000: 20). Dette er også bakgrunnen for å ta utgangspunkt i VFF i denne oppgaven. VFF utgjør starten på en prosess som befester bærekraftig utvikling som et essensielt praktisk-politisk konsept.

1.2.2 Bærekraftig utvikling og demokrati

Før jeg går direkte inn på forholdet mellom bærekraftig utvikling og demokrati spesielt, vil jeg vise hvordan demokrati og miljøproblemer mer generelt kan problematiseres. En del av arbeidene som refereres befatter seg ikke direkte med en bærekraftig utvikling. En kan allikevel anta at målene for miljøpolitikk stort sett er sammenfallende med det som kommer til uttrykk i VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling.

Kunnskapen om alvorlige miljøproblemer har vokst frem siden begynnelsen av 1960-tallet. Man måtte imidlertid nesten frem til 1970-tallet før man beskrev problemene som en miljøkrise (Eckersley 1992: 8). To rapporter fra begynnelsen av 1970-tallet setter tonen for en ganske radikal politisk tilnærming til miljøproblemene. Den viktigste var sannsynligvis boken *The Limits to Growth*, publisert i 1972. Dette arbeidet sprang ut av den såkalte *Club of Rome*. Denne gruppen besto av "nyfrelste" industriledere og akademikere som ville vise at grenser for vekst var til stede. Disse var pådrivere for en studie ved MIT (Massachusetts Institute of Technology) som ble til *The Limits to Growth* (Dryzek 1997: 26). Ved hjelp av store systemanalyser viste de at det definitivt fantes grenser for befolkningsvekst og konsumvekst. Kort sagt, miljøkrisen handlet om *overlevelse*. Det samme hovedbudskapet kom også fra en annen rapport, *Blueprint for survival*, som sprang ut fra magasinet *The Ecologist* (kfr. Eckersley 1992: 12). Den politiske filosofi som fulgte i kjølvannet av disse rapportene var naturlig nok preget av det som så ut til å være et spørsmål om overlevelse. Tenkere som Robert Heilbroner og William Ophuls så for seg at man måtte legge om de demokratiske systemer i mer hierarkisk retning. Til grunn for deres tanker lå en pessimistisk antakelse om menneskenaturen. Mennesket slik det er drevet av egoisme og egennytte, fikk etter deres syn i for stor grad utfolde seg innenfor demokratiske systemer. Individuell frihet måtte derfor begrenses hvis overforbruket av klodens ressurser skulle stoppes (kfr. Eckersley 1992: 14-15; Pahlke 1988: 291-293; Dryzek 1997: 31-33).

Det finnes enkelte i norsk miljødebatt som nok ikke deler konklusjonene til "the survivalists", men som allikevel har betraktet forholdet mellom miljøproblemer og demokrati fra samme synsvinkel. Thomas Christian Wyller drøfter således "the survivalists" i sin bok *Miljøkrisen og demokratiet* (1999), og stiller seg bak deres diagnose. Demokratiet må ta sin del av ansvaret for miljøkrisen. Samtidig synes Wyller å mene at "overleverne" var for raske til å avvise demokratiske virkemidler for å bøte på krisen (Wyller 1999: 76-80). Steinar Lem har på den annen side kalt demokratiet en form for terrorisme mot kommende generasjoner: "I dag er demokratiet terror mot de ufødte.... Spørsmålet er om det er mulig å få

demokratiene til å godta selvpålagte begrensninger, som ikke uten videre kan løses opp ved neste valg” (Lem 1994: 148).⁴

Holdningen som rådet innenfor ”overlevelsestilnærmingen” er mye mindre til stede i dag. Forholdet mellom demokrati og miljøproblemer diskuteres nå gjerne på en annen måte. I innledningen til artikkelsamlingen *Democracy and Green political thought* (1996), skriver for eksempel redaktørene: ”..both green movements and theorists of green politics seem to be less concerned with alternatives to liberal democratic institutions than they were in the 1970’s and 1980’s. Instead, there is a greater interest in establishing a more secure place within liberal democracy for ecological politics and supplementing representative democracy with other forms, rather than replacing it” (Doherty & de-Geus 1996: 2). Videre skriver de om bidragene i boken at: ”There are no proposals to do away with liberal democracy, rather there is a general interest in how green politics raises normative and analytic questions which might call for changes in our understanding of the form and scope of democracy” (ibid.: 3) Artikkelsamlingen *Democracy and the environment, Problems and Prospects* (1996), har et liknende utgangspunkt, selv om den definitivt er mindre snever mht. ”grønne” perspektiver på politikk. Redaktørene skriver i innledningen at: ”The central object of this volume is to offer theoretical insights into the complex and varied character of environment/democracy interactions and to explore the kinds of modifications to democratic practices in industrialized societies which might enhance the capacity for good environmental decision-making” (Lafferty & Meadowcroft 1996: 2).

Tilnærmingen som kommer til syne i de to artikkelsamlingene, utgjør et annet utgangspunkt for å evaluere forholdet mellom miljøproblemer og demokrati enn hva tilfellet var innenfor ”overlevelsestilnærmingen”. Først og fremst er den mer konstruktiv. De to artikkelsamlingene indikerer at demokrati kan opptre i ulike former, og at normative spørsmål knyttet til miljøproblematikk kan gi implikasjoner i forhold til utøvelsen av demokrati. Dette åpner for en evaluering av demokrati og miljøproblemer, som ikke umiddelbart bringer en inn i en ”demokrati eller ikke demokrati” debatt, slik tilfellet så ut til å være på 1970 tallet.

Forholdet mellom bærekraftig utvikling og demokrati problematiseres i liten grad i VFF, og i den grad demokratiet diskuteres, så er det stort sett i instrumentelle vendinger. For eksempel konkluderer VFF med at en av de strategiske forutsetningene for en bærekraftig utvikling er et system som sikrer borgerne medbestemmelse i beslutningsprosessen (VFF 1987: 56). Det virker for øvrig ikke som om VFF forventer at interne konflikter som en følge av kjernebegrepet om bærekraftig utvikling skal oppstå (Lafferty & Langhelle 1999: 15; Dovers & Handmer 1993: 218).

Det er allikevel en økende mengde litteratur som fokuserer eksplisitt på en bærekraftig utvikling og forholdet til demokrati. De to nevnte artikkelsamlingene har både direkte og indirekte et fokus på en bærekraftig utvikling. I en ny og bredt anlagt bok om miljøpolitikk tar også Connelly og Smith utgangspunkt i VFF's konsept om en bærekraftig utvikling, og hevder følgende om forholdet mellom bærekraftig utvikling og demokrati: ”Sustainable development is as much about democracy as it is about our ethical relationship with the nonhuman world” (Connelly & Smith 1999: 61). I deres perspektiv dreier bærekraftig utvikling seg om å åpne opp nye politiske rom som gjør det mulig å representere ulike interesser og verdier som i følge Connelly og Smith er underrepresentert i dag. I deres analyse er demokratiet for ensidig opphengt i beslutninger som er økonomisk lønnsomme,

⁴ Det bør imidlertid legges til at både Lems og Wyllers bøker må regnes som forholdsvis polemiske arbeider. Begge bøkene er for eksempel praktisk talt kjemisk fri for noter og litteraturhenvisninger av noe slag.

og for lite opptatt av å inkludere interesser og verdier som dreier seg om forholdet til miljøet rundt oss (ibid.: 61-62). Connelly og Smiths hovedsynspunkt er at demokratiet må utvides som et ledd i å jobbe for en bærekraftig utvikling. Videre etterlyser de også en debatt om hvordan politiske institusjoner rent praktisk skal møte utfordringen med å fremme en bærekraftig utvikling (ibid.). Jeg er i denne oppgaven, som Connelly og Smith, opptatt av hvordan demokratiet kan inkludere interesser og verdier som synes underrepresentert i dag, og da først og fremst fremst fremtidige generasjoners interesser.

En mer grundig og systematisk gjennomgang av forholdet mellom bærekraftig utvikling og demokrati er foretatt av Lafferty i artikkelen *Democracy in an Ecological state: Problems and Prospects* (1999). Lafferty setter i denne artikkelen forholdet mellom demokrati og bærekraftig utvikling inn i en større ramme ved å vise til at demokratisering er en pågående prosess, men som på et grunnleggende nivå har dreid seg om det samme:

... to apply the relatively small set of democratic/republican norms to associations which are either larger than those originally envisioned (the colonialist state of Virginia, the United States of America, France, Russia, the European Union) or of a different kind of activity than originally envisioned (i.e any type of group activity not specifically devoted to the function of associational governance).

På denne bakgrunn stiller Lafferty spørsmålet: "How and with which implications can the conceptual demands of sustainable development and ecological rationality be adapted to existing democratic norms and procedures?" (Lafferty 1999: 5). Svaret på dette spørsmålet oppsummeres i tabellen på neste side.

Tabell 1.1: Demokrati og bærekraftig utvikling, mulige konflikt dimensjoner (Kilde, Lafferty 1999: 20)⁵

<i>Democracy involves</i>	<i>Sustainable development requires</i>
Community within historical-geographical units	Community within ecological units
Citizenship and direct representation of interest	Protecting the interests of future generations and (possibly) other species
Freedom and equality before the law	Redistribution of loss, gain and risk
Equality and "common sense"	Science and expertise
Pluralism and the majority principle	Holistic decisions
Debate, dialogue, compromise, reflection and learning	Prompt and effective action

⁵ Den originale tabellen inkluderer også mulige forslag til institusjonelle reformer i relasjon til de forskjellige konflikt dimensjoner. Jeg skal komme tilbake til dette i kapittel 4.

Tabellen ovenfor utgjør et nyttig utgangspunkt for en mer presis problematisering av forholdet mellom demokrati og bærekraftig utvikling. Det pekes i figuren nettopp på den konfliktdimensjonen som dreier seg om ivaretagelse av fremtidige generasjoners interesser i et demokratisk politisk system. Her tolkes dette som et forhold mellom borgerrettigheter og direkte representasjon (demokrati), og nødvendigheten for beskyttelse av fremtidige generasjoners interesser (bærekraftig utvikling). Sannsynligvis kan andre konfliktdimensjoner i figuren også bidra til å sette fokus på forholdet mellom demokrati og fremtidige generasjoner. For eksempel forholdet mellom "sunn fornuft"/"folkevett" og behovet for en mer innflytelsesrik ekspertise i beslutninger som dreier seg om bærekraftig utvikling. Uansett tar jeg utgangspunkt i den dimensjonen som dreier seg om demokrati og fremtidige generasjoners interesser.

Dermed er en del av bakgrunnen for tema og problemstilling klarlagt. Konseptet om en bærekraftig utvikling utgjør en av de viktigste målsetninger for miljø- og utviklingspolitikk både nasjonalt og internasjonalt. I forhold til å fremme en bærekraftig utvikling så ses ikke lenger demokratiet som en del av "problemet". Det ser heller ut som om en er mer interessert i hvordan en kan jobbe innenfor en demokratisk kontekst, for å finne ut hvordan demokratiske normer, verdier, og prinsipper, kan tilpasses/anvendes som et ledd i å fremme mer "miljøvennlige" demokratiske beslutninger. Oversikten over mulige konflikter mellom demokrati og bærekraftig utvikling viser således mulige styringsproblemer for demokratier i forhold til målsetningen om en bærekraftig utvikling, som må løses innenfor en demokratisk ramme. Jeg fokuserer spesielt på den konflikten som dreier seg om forholdet mellom demokratiske beslutningsprosedyrer og fremtidige generasjoners interesser.

1.3 Metode

Jeg har flere ganger referert til tilnærmingen i denne oppgaven som normativ, eller normativt-teoretisk. Dette betyr et fokus på hvordan ting *bør* være, i motsetning til en mest mulig presis beskrivelse av hvordan ting *er* (Wolff 1996: 2). Oppfatninger om rett og galt, eller av hvordan ting bør være, er essensielle innenfor politisk debatt. De kan forholde seg til dagsaktuelle ting som bygging av en gangveg, men de kan også dreie seg om mer fundamentale spørsmål som for eksempel hvordan politiske institusjoner bør innrettes.

Det var tradisjonelt en motstand mot å befatte seg med problemstillinger av normativ karakter innenfor statsvitenskapen. Dette kan blant annet ses i sammenheng med den behavioralistiske "revolusjonen" innenfor samfunnsfagene, og denne retningens sterke vekt på verdinøytralitet innenfor forskningen (Barry & Rae 1975: 337-338).⁶ I dag er imidlertid interessen for normative spørsmål økende blant økonomer, sosiologer og statsvitere (Malnes 1997: 100).

Malnes har skrevet om normative oppfatninger og analyse at: "Normative oppfatninger dreier seg om rett og galt – om hvordan personer og organisasjoner bør handle, og hvilken utforming lover og institusjoner bør ha. Normativ analyse er systematiske undersøkelser av innholdet i slike oppfatninger og premisene de hviler på" (Malnes 1997:100). I forhold til denne definisjonen av en normativ analyse så kan en si at den foreliggende oppgaven blant

⁶ Behaviorisme betegner en metodisk og teoretisk retning som oppstod i amerikansk statsvitenskap før andre verdenskrig, og som kulminerte de to tiårene etter andre verdenskrig. Naturvitenskapens erkjennelsesteori var det en burde ha for øyet, og når det gjaldt samfunnsvitenskapene, burde en prøve å etterlikne dem som var kommet lengst i retning av "vitenskapeliggjøring" – psykologien og sosialpsykologien (Statsvitenskapelig leksikon 1997: 23-24).

annet er en analyse av konseptet om en bærekraftig utvikling og premisene det hviler på. Som det går frem av innledningen så avgrenses oppgaven til en diskusjon av det premisset som dreier seg om ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser.

Konseptet om en bærekraftig utvikling har sin historie, og styrke, innenfor en praktisk-politisk kontekst. Jeg vil allikevel ikke drøfte forskjellige praktiske og politiske tolkninger av konseptet om en bærekraftig utvikling i denne oppgaven. I stedet vil jeg ved hjelp av bidrag fra normativ politisk teori analysere kjernedefinisjonen av en bærekraftig utvikling med vekt på ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser. På samme måte anvendes også demokratiteori som et hjelpemiddel for å drøfte forholdet mellom fremtidige generasjoners interesser og demokratiske beslutningsprosedyrer. Foruten Cohens bok *Democracy*, så bygger jeg på Robert Dahls teori om prosedyredemokratiet.

Ved å drøfte implikasjoner for demokrati som kan følge av konseptet om en bærekraftig utvikling, så åpnes imidlertid et siste problem. Bør disse implikasjonene regnes som "trade-offs", hvor man eventuelt renonserer på normative standarder for demokrati, for å bedre hensynet til fremtidige generasjoners interesser? Man bør i utgangspunktet være varsom med å slå fast at "trade-offs" er eneste utveg. Ofte kan det nettopp være viktig å vise at et antatt bytteforhold mellom to normative prinsipper ikke viser seg å eksistere allikevel (Goodin 1995: 46; Barry & Rae 1975: 353-357). Jeg tror imidlertid at de implikasjonene som jeg drøfter i denne oppgaven vil måtte regnes som "trade-offs". Oppgaven vil bidra til å vise mer konkret hvilke "trade-offs", eller endringer i demokrati, som kan være ønskelige hvis man drøfter demokrati i forhold til konseptet om en bærekraftig utvikling og målet om ivaretagelse av fremtidige generasjoners interesser. Dette impliserer at oppgaven bygger på at det kan eksistere flere konkurrerende normative prinsipper, og at ikke alle normative/moralske konflikter har en entydig løsning.

I tillegg er det slik at de konklusjonene som trekkes, vil være direkte knyttet til anvendt teori. Relevansen av disse konklusjonene vil videre være begrenset til en vestlig liberal demokratisk kontekst.

1.4 Disposisjon

Kapittel 2 drøfter det premisset innenfor VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling som dreier seg om ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser. To hovedproblemer i forhold til dette diskuteres. For det første problemer knyttet til å anvende behov som prinsipp for fordeling mellom generasjoner. For det andre drøftes tre ulike prinsipielle begrunnelser for at vi har et ansvar for fremtidige generasjoners interesser. *Kapittel 3* tar utgangspunkt i at etisk premiss om ansvar for fremtidige generasjoners interesser følger av VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling, og at dette har implikasjoner for demokrati. Først fordi det har konsekvenser for en av de grunnleggende forutsetninger for demokrati, fellesskap. Dette igjen kan føre til at man betrakter inklusjon i forhold til demokratiske beslutningsprosedyrer på en ny måte. Det kan på denne bakgrunn synes viktig å inkludere et hensyn til fremtidige generasjoners interesser for å styrke den moralske rettferdiggjøringen for demokrati. *Kapittel 4* diskuterer mer konkret hvilke institusjonelle tiltak som kan treffes for å bedre ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser innenfor demokratiske beslutningsprosedyrer. *Kapittel 5* konkluderer med å sammenfatte de normative implikasjonene som følger av VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling med vekt på ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser, i forhold til demokrati og demokratisering. Relevansen av denne konklusjonen vil kort knyttes til norsk demokrati og utfordringen om en bærekraftig utvikling.

2 BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG FREMTIDIGE GENERASJONER

Hva innebærer ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling? Fokuset på fremtidige generasjoners interesser i VFF må først og fremst regnes som et viktig etisk premiss, som kan utgjøre en form for miljøetik. Jeg vil drøfte dette premisset på følgende måte. Jeg vil for det første gjøre rede for logikken i konseptet om en bærekraftig utvikling med hensyn til ansvaret for fremtidige generasjoner. For det andre vil en del vanskelige generelle problemer forbundet med å ta hensyn til fremtidige generasjoner drøftes. For det tredje vil behov som prinsipp for fordeling mellom generasjoner drøftes. For det fjerde vil jeg diskutere tre ulike etiske/normative argumenter som på forskjellige måter begrunner ansvar for fremtidige generasjoner. Disse momentene vil til sammen bidra til en grundig diskusjon av det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner, i et normativt-teoretisk perspektiv.

2.1 Logikken i konseptet om en bærekraftig utvikling

En bærekraftig utvikling kan i følge Malnes (1990) spores tilbake til to brede normative overveielser. For det første bør *målet for utviklingen* være rettet mot en rimelig levestandard. Dette indikerer at offentlig politikk bør være rettet mot utvikling, og at utvikling defineres gjennom økt dekning av ulike menneskelige interesser. For det andre *betingelsen om bærekraftighet*, som tilsier at hver enkelt generasjon bare kan forfølge sine egne interesser så lenge det ikke ødelegger grunnlaget for fremtidig levestandard (Malnes 1990: 5). Gitt denne generelle utlegningen av konseptet om en bærekraftig utvikling, så er ansvar for fremtidige generasjoner knyttet til betingelsen for bærekraftighet. Mulighetene for fortsatt velferd for fremtidige generasjoner, legger føringer for i hvor stor grad vi kan få oppfylt våre egne ønsker og interesser.

En måte å beskrive betingelsen om bærekraftighet på er følgende: "The core concept of sustainability is, I suggest, that there should be some X whose value should be maintained, in so far as it lies within our power to do so, into the indefinite future" (Barry 1999: 101). På denne bakgrunn kan to spørsmål stilles. Hva består X i, og hvorfor eller for hvem bør X vedlikeholdes? ⁷ Disse spørsmålene henger delvis sammen siden svaret på det ene spørsmålet kan ha konsekvenser for det andre. I VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling så er "hvorfor/for hvem spørsmålet" ganske klart besvart. Det er menneskelig velferd som bør sikres inn i en ubestemt fremtid. De godene som bør utgjøre X ("hva består X i") i konseptet om en bærekraftig utvikling må derfor regnes som instrumentelle i forhold til menneskelig velferd. Hvis VFF hadde gått klart inn for en mer økosentrisk fundert forståelse av bærekraftighet, så ville "hva spørsmålet" sannsynligvis måtte besvares med en mer

⁷ Denne spørsmålsstillingen er inspirert av Dobsons typologi over ulike bærekraftskonsepter (Dobson 1998: 39).

omfattende liste av goder enn ellers.⁸ Sagt på en annen måte, så ville det normative utgangspunktet for å lage en slik liste være endret.

Om man utelater spørsmålet om en økosentrisk tilnærming til en bærekraftig utvikling (noe jeg gjør i denne oppgaven), så er allikevel uenigheten om når betingelsen om bærekraftighet er oppfylt stor. Dette kan eksemplifiseres med debatter om henholdsvis "sterk" og "svak" bærekraft, som gir ulike svar på hvor mye "naturkapital" vi bør holde av til fremtidige generasjoner for at en utvikling skal være bærekraftig (kfr. Jacobs 1999: 31-32; Daly 1995). Robert Solow som må sies å være en talsmann for "svak" bærekraft, hevder at en bærekraftig utvikling bare indikerer at: "What we are obligated to leave behind is a generalized capacity to create well being, not any particular thing or any particular natural resource" (Solow 1993: 182). Dette er åpenbart et veldig generelt perspektiv på bærekraftighet, og formuleringen "a generalized capacity to create wellbeing", er åpen for mange ulike tolkninger. Brian Barry har (etter min mening) gitt en *mulig* versjon av hva et så generelt forhold til bærekraftighet kan innebære: "Perhaps people in the future might learn to find satisfaction in totally artificial landscapes, walking on the astroturf amid plastic trees while the electronic birds sing overhead" (Barry 1999: 102). Barry mener heller at det som må videreføres er en eller annen form for *like muligheter*: "...the requirement is to provide future generations with the opportunity to live good lives according to their conception of what constitutes a good life. This should surely include their being able to live good lives according to our conception but should leave other options open to them" (ibid.: 104). Dette illustrerer at det hersker stor uenighet om når betingelsen om bærekraftighet er oppfylt. Her er dette eksemplifisert med to forskjellige antakelser om hvilke prinsipper som kan være med på å definere bærekraftighet. Først en såkalt "generalized capacity to create wellbeing" (Solow), dernest et generelt prinsipp om like muligheter (Barry).

Det er åpenbart at konseptet om en bærekraftig utvikling forsøker å foreskrive en bestemt fordeling mellom generasjoner, og at det derfor også dreier seg om generasjonsrettferdighet. Uenigheten som kommer til syne ovenfor ser ut til å dreie seg om hvilke normative prinsipper som bør styre fordelingen mellom generasjoner. Spørsmål om hva rettferdighet mellom generasjoner er, eller hvordan en kan begrunne det er imidlertid vanskelige. Jeg vil ta opp noen viktige generelle problemer i neste avsnitt.

2.2 Generelt om generasjonsrettferdighet

I statsvitenskapelig leksikon defineres "rettferdighet" på følgende måte:

Rettferdighet er fra antikken en sentral målestokk for sosiale institusjoners (statsmaktens) legitimitet. Rettferdighet er å gi "enhver det som tilkommer ham" (Justinian) og innebærer upartiskhet, rasjonalitet, objektivitet og likebehandling- de som i relevante henseender er like, skal behandles på samme måte. Uenigheten står om hva som er relevante kjennetegn og omstendigheter (Statsvitenskapelig leksikon 1997: 236).

Spørsmålet om hva som er relevante kjennetegn og omstendigheter ved fordeling *mellom* generasjoner er neppe mindre komplisert enn hva det er i forhold til mer "konvensjonelle" teorier om rettferdighet. De konvensjonelle teoriene om rettferdighet forsøker å finne

⁸ Dette innebærer at jeg utelukkende forholder meg til en antroposentrisk lesning av VFF. Se for øvrig Wetlesen (1999: 36-37) for kort diskusjon av forholdet mellom antroposentrisk versus økosentrisk tilnærming i VFF. For en grundig gjennomgang av forholdet mellom en økosentrisk versus en antroposentrisk tilnærming til politisk teori mer generelt, se for eksempel Robyn Eckersleys bok *Environmentalism and Political Theory. Towards and Eccosentric Approach* (1992).

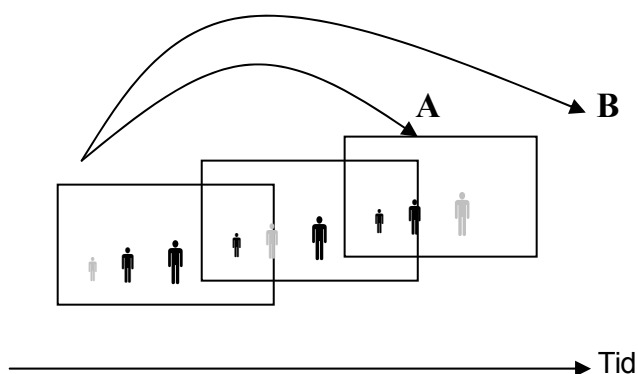
prinsipper for fordeling som er gyldige for et kort tidsrom, med en stabil befolkningsstørrelse. Konseptet om en bærekraftig utvikling tar opp i seg utfordringen med å finne prinsipper for fordeling som kan være gyldige over lengre tidsrom, som tar hensyn til fremtidige generasjoner. Ønsket om å formulere generelle prinsipper som begrunner en bestemt fordeling mellom generasjoner støter imidlertid på noen essensielle problemer.

Det er for det første uklart hvem man henviser til med termen "fremtidige generasjoner". Ulike generasjoner etterfølger ikke hverandre på en måte som gjør at vi lett kan skille den ene fra den andre. Derfor vil en gjennomtenkt velferdspolitik i forhold til de som til enhver tid lever også innebære en viss grad av hensyn til fremtiden (Barry 1977: 268). Dette kan forklares med at det til enhver tid vil eksistere yngre mennesker, som vil ha en personlig interesse av alvorlige miljøkonsekvenser forholdsvis langt frem i tid (50-70 år). Disse interessene vil selvfølgelig kontinuerlig fornyes ettersom nye generasjoner kommer til og overlapper hverandre.

En bærekraftig utvikling relaterer seg imidlertid også til miljøproblemer som kan "hoppe" over mange generasjoner, slik at de negative effektene ikke vil berøre interessene til noen av de som er til stede når beslutningen fattes. Dette kan beskrives som tidsskala-effekter, hvor en handlingens effekt på miljøet kanskje ikke er følbart eller relevant før det har gått lang tid fra beslutningen ble fattet til de negative miljøkonsekvensene blir synlige. Et godt eksempel er deponering av radioaktivt avfall. En lignende problematikk er også til stede når et miljøproblem utvikler seg veldig sakte (inkrementelt). Man registrerer kanskje forandringen, men den synes så liten at man ikke finner det nødvendig å sette i verk tiltak. Et eksempel på et slikt problem kan være en gradvis reduksjon av biodiversitet. Det mest aktuelle eksempelet er nok allikevel en gradvis klimaendring (kfr. Barry 1977: 268; Lafferty & Meadowcroft 1996 : 7; Dryzek 1987: 16-20; Paehlke 1996: 18-37).

På bakgrunn av dette kan en skille mellom to aspekter ved handlinger som involverer "fremtidige generasjoner". I det ene tilfellet, de handlingene som har langsiktige miljøkonsekvenser, men ikke lengre enn at det finnes noen som vil ha en personlig interesse av de langsiktige konsekvensene av handlingen. I det andre tilfellet de handlingene hvis konsekvenser "hopper" over så mange generasjoner, eller utvikler seg så gradvis, at det ikke er noen som har en personlig interesse av utfallet av handlingens langsiktige konsekvenser når den besluttet. Dette kan illustreres med figuren nedenfor.

Figur 2.1: (Kilde, Nagell 1996: 72).⁹

⁹ Pilene er ikke med i den originale figuren.

Ett enkelt vindu viser forenklet tre påfølgende generasjoner. Ung, middelaldrende og gammel. Den grå figuren indikerer følgelig et livsløp. Pil A illustrerer de handlingene som kan ha konsekvenser (for eksempel i forhold til miljø) for dagens unge når de blir gamle. Pil B illustrerer de handlingene som har konsekvenser for ufødte generasjoner.

Når jeg bruker termen "fremtidige generasjoner", så henviser den til ufødte generasjoner, slik dette er illustrert med pil B. Det å forholde seg til fremtidige generasjoner i denne betydningen reiser selvfølgelig store problemer. Jeg vil kort beskrive to helt grunnleggende problemer.

For det *første* foreligger det et asymmetrisk forhold hva makt angår. Vi kan i noen grad skade eller forbedre fremtidige generasjoners levekår, de har ikke tilsvarende muligheter overfor oss. Dermed foreligger det et fullstendig fravær av resiprositet/gjensidighet (Barry 1977: 270). Ved å foreta det vi regner som en god handling for fremtidige generasjoner, kan vi ikke forvente å gjøre oss fortjent til en eller annen motytelse. (Bortsett kanskje fra å skaffe oss et godt ettermæle). På samme måte er det heller ikke lett å se at vi kan straffes eller holdes ansvarlige om vi fører en horribel miljøpolitikk med tanke på langsiktige konsekvenser. Derfor antar man ofte at enhver teori om rettferdighet som søker å ta høyde for fremtidige generasjoner ikke kan bygge på en antakelse om resiprositet for å skape forpliktelser (Barry 1977: 270; Dobson 1998: 111).

Det *andre* grunnleggende problemet som Barry beskriver, er mangel på kunnskap. Vi har for eksempel ikke kunnskap om fremtidige generasjoners preferanser, og det er vanskelig å anslå effekten av våre handlinger om vi forsøker å tenke oss mange hundre år fremover i tid (Barry 1977: 273). Spørsmål om kunnskap reiser flere spesifikke problemer. Vi mangler for eksempel sikker kunnskap om fremtidig befolkningsstørrelse. Denne kunnskapen vil ha avgjørende betydning for hvor fort grensene for naturens tåleevne vil nås. Bør man for eksempel legge dagens prognoser for befolkningsvekst til grunn, eller bør man forvente at kommende generasjoner har et ansvar for å bremse befolkningsveksten? Svaret på dette spørsmålet vil åpenbart ha store konsekvenser for hvilke politiske strategier som bør velges i dag (Barry 1999: 107-112). Jeg vil imidlertid se bort fra problemkomplekset som har med befolkningsvekst å gjøre i denne oppgaven.

En hovedimplikasjon av mangel på kunnskap, er at ansvar for fremtidige generasjoners interesser blir lett å fraskrive seg. Siden man ikke lett kan anslå de langsiktige miljøkonsekvensene av forskjellige beslutninger, så kan man skylde på uvitenhet som forsvaret for manglende handling. Selv om uvitenhet kan gi ansvarsfrihet, så må den være rimelig. Dette impliserer at det påligger for eksempel den enkelte stat en plikt til å tilegne seg den kunnskapen som er tilgjengelig i forhold til ulike miljøkonsekvenser (Ariansen 1992: 225). Allikevel så har nok veldig mye av den politiske debatten omkring miljøproblemer og mangel på politisk handling definitivt sitt utspring i denne problematikken.

Om en for øvrig ser de to grunnleggende problemer skissert ovenfor i sammenheng, så fremkommer en ganske komplisert situasjon i forhold til fremtidige generasjoner. Vi har på den ene siden ensidig makt i forhold til fremtidige generasjoner. På den andre siden har vi lite kunnskap som kan bidra til å veilede oss i å utøve denne makten.

Det er kort sagt vanskelig å finne akseptable prinsipper for fordeling mellom generasjoner, og det er vanskelig begrunne hvorfor vi eventuelt skal ta hensyn til slike prinsipper. Det sentrale fordelingsprinsippet i VFF er menneskelige behov. Kan behovsdekning som en indikator på menneskelig velferd være nyttig som fordelingsprinsipp mellom generasjoner, gitt de problemene som er påpekt ovenfor?

2.3 Bærekraftig utvikling og menneskelige behov

Muligheten for å dekke menneskers behov er det vi i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling må teste vår praksis mot for å fastslå hvorvidt et utviklingsmønster er bærekraftig eller ikke. Dermed blir behov et normativt prinsipp for fordeling også mellom generasjoner. Anvendelsen av behovsbegrepet så sentralt i definisjonen av en bærekraftig utvikling er imidlertid ikke ukontroversielt. Behov fremstår gjerne som noe en udiskutabelt ikke kan nekte deg. Like fullt er antatte behov til å manipulere med. Den moderne reklamebransjen er vel den fremste representanten for de som i størst mulig grad vil fortelle oss hva vi kunne tenkes å ha et behov for. For deler av miljøbevegelsen er det for øvrig også viktig å sette spørsmålsteget ved hvordan vi oppfatter våre behov, slik at vi lettere kan bli bevisst forbruksmønstre som er ikke er bærekraftige.

Den tilsynelatende subjektive komponenten som ligger i enhver anvendelse av behovsbegrepet har også påkalt kraftig kritikk mot VFF's bruk av begrepet. Beckermann har hevdet om å bruke behov så sentralt at det er: "totally useless since needs are a subjective concept. People at different points in time, or in different income levels, or with different cultural or national backgrounds, will differ with respect to what needs they regard as important" (Beckermann 1994:194). Det som i hvert fall virker klart er at VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling har den klare implikasjon at menneskers behov kan ses isolert fra selve utviklingsprosessen. Behovene er ikke en del av utviklingen men kan forstås uavhengig av denne (Redclift 1993: 8). Men, hevder Redclift, våre behov er dypest sett historisk bestemt, hvordan behov defineres bestemmes av hvem som definerer (ibid.).

Konsekvensene av denne kritikken mot anvendelsen av behovsbegrepet er alvorlige. Hvis behov ikke kan forstås som annet enn et subjektivt uttrykk for hva man finner uunnværlig innenfor en gitt kulturell og historisk kontekst, så mister VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling mye av sin hensikt. Den synes å forutsette at vi kan gi behovsbegrepet et innhold som gjør at vi kan sammenligne behovsdekning på tvers av forskjellige kulturer, og videre, anslå muligheten for behovsdekning for fremtidige generasjoner. Det er derfor klart at VFF bruker behovsbegrepet på en måte som er tenkt å overskride den rent subjektive komponenten ved begrepet. Hvordan kan man overskride den rent subjektive komponenten ved anvendelsen av behovsbegrepet? Jeg vil i det følgende vise hvordan en normativ-analytisk tilnærming til behovsbegrepet kan avklare i hvilken forstand behov kan være "objektive"/universelle, og videre gi grunnlag for en minimumsforståelse av behov som kan brukes i VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling. Som grunnreferanser for denne diskusjonen vil jeg anvende Doyal og Goughs bok *A Theory of Human Needs* (1990), og Malnes' behandling av behovsbegrepet i boka *Valuing the environment* (1995).

I de følgende avsnittene vil to ulike tolkninger av behov diskuteres. Behov forstått som drifter og behov forstått som mål og strategier. Innenfor sistnevnte tilnærming vil også spørsmålet om hva som er "objektive" menneskelige behov diskuteres.

2.3.1 Behov som drifter

Behov forstått som drifter kan beskrives på følgende vis: "Here need refers to a motivational force instigated by a state of disequilibrium or a tension set up in an organism because of a particular lack" (Thompson 1987: 13, sitert i Doyal & Gough 1991: 35). Hvis vi for eksempel får lite søvn så har vi behov for mer søvn, fordi det er biologisk nødvendig. Det

er i følge Doyal og Gough behov forstått som drifter som underbygger Maslows berømte behovspyramide.

Maslow skiller mellom fem typer behov som rangeres på følgende måte: Fysiologiske behov, behov for sikkerhet, tilhørighets og kjærlighetsbehov, behov for anerkjennelse/bekreftelse og behov for selvrealisering. Dette presenteres som et universelt behovshierarki. Mennesker vil i forhold til denne forståelsen av behov, ikke prioritere behovet for anerkjennelse/bekreftelse, med mindre de har fått dekket de foregående behov. Det er en underliggende tanke bak dette, at mennesker har "lavere" og "høyerestående" behov. Disse er videre de samme for alle mennesker (Doyal & Gough 1991: 36; Bay 1970a: 183).

Doyal og Gough kritiserer Maslows behovspyramide av to ulike årsaker. For det *første*, hevder de, så er det rett og slett empirisk galt at alle mennesker rangerer sine behov på den måten som Maslow forventer. Utøvelsen av ekstrem sport viser for eksempel at noen sannsynligvis setter behovet for selvrealisering foran behovet for sikkerhet. For det *andre*, så bør diskusjonen om behov i følge Doyal og Gough skilles fra påståtte drifter, fordi "drifter" kan referere til slike ting som behov for et eller annet narkotisk stoff, eller alkohol, og dette er neppe hva vi vil kalle universelle behov (ibid.: 36). Dette leder til en annen tilnærming til behov.

2.3.2 Behov som mål og strategier

Drøftingen av behov som mål og strategier knytter Doyal og Gough til Brian Barrys analytiske behandling av behovsbegrepet i *Political Argument* (1991). I et avsnitt om behov i denne boka slår Barry fast at: "Whenever someone says 'x is needed' it always makes sense (though it may be pedantic in some contexts) to ask what purpose it is needed for" (Barry 1991: 48). Dette innebærer at behov ikke utelukkende kan forstås som impulser fra biologiske drifter. Behov må heller forstås som et sett av strategier som kan anvendes for å oppnå visse mål.

Konsekvensen av en slik tilnærming synes å være at behov tross alt må forstås relativt i forhold til de målene de refererer til. Følgelig må "objektiviteten"/universaliteten ved et gitt behov være knyttet til det målet som behovet viser til. Ved å betrakte behov på denne måten, så kommer man utenom en del av svakhetene ved Maslows tilnærming, som er påpekt ovenfor. En alkoholiker ville ved denne forståelsen av behov ikke kunne fremstille lysten på mer alkohol som et behov, fordi målet som driften refererer til ikke på noen måte kan anerkjennes som universelt eller offentlig anerkjent.

Det er altså målet som definerer hvorvidt vi virkelig kan snakke om et behov eller ikke. Målet må i det minste være offentlig anerkjent. Denne tankegangen gjør det også lettere å gjøre et skille mellom behov og *ønsker*. Ønsker kan i motsetning til behov gjerne være uttrykk for mål som er personlige og subjektive. Hvis du for eksempel *ønsker* deg et nytt stereoanlegg, så kan du åpenbart ha dine helt personlige grunner for dette. Uttalelser om behov kan ikke på samme måte som uttalelser om *ønsker* være et uttrykk for en subjektiv vurdering. Dette kan eksemplifiseres med den merkelige frasen "jeg har behov for et måltid fordi jeg har lyst på ett". En slik formulering kan en nesten si krever en begrunnelse som er allment/offentlig forventet, for eksempel "fordi jeg er sulten". Uttalelser om behov forutsetter en eller annen felles/offentlig anerkjennelse av målene (kfr. Doyal & Gough 1991: 40).

Raino Malnes har fremmet et liknende resonnement i boka *Valuing the environment*. Malnes tar som utgangspunkt at en persons velvære må ses i sammenheng med tilfredsstillelsen av hans eller hennes interesser. Malnes deler disse interessene opp i to kategorier.

For det *første* kan mennesker ha en interesse av en tilstand eller et gode hvis de *ønsker* det. For det *andre* kan de ha en interesse av en tilstand eller et gode uavhengig av om de *ønsker* det eller ikke (Malnes 1995: 39). Dette andre aspektet ved interesser refererer til det som Doyal og Gough kaller behov. Doyal og Gough har også understreket det samme som Malnes, når de sier at du kan ha behov for noe du ikke *ønsker*, og du kan ha behov for noe du ikke engang vet eksisterer. Doyal og Gough bruker i denne sammenhengen eksemplet med en ikke diagnostisert diabetiker som har behov for insulin (1991: 42)¹⁰. Malnes deler videre denne andre kategorien interesser inn i den typen interesser som hvis de ikke tilfredsstilltes fører til alvorlig sykdom eller død. Disse interessene kaller Malnes for vitale behov (Malnes 1995: 33).

2.3.3 Vitale/grunnleggende behov

Den generelle distinksjonen mellom behov og *ønsker* bør som antydnet av Malnes ovenfor graderes finere ved ytterligere å si noe om hva som kan være de mest grunnleggende behov. Doyal og Gough tar i denne sammenhengen utgangspunkt i Barrys analytiske forståelse av behovsbegrepet (se s. 28, denne oppgaven). Grunnleggende behov må på denne bakgrunn referere til det vi trenger for å unngå og lide *alvorlig skade*. (Målet er bokstavelig talt å unngå alvorlig skade). På dette punktet er imidlertid ikke Doyal og Gough bare ut etter å finne en "offentlig anerkjent" forståelse av alvorlig skade. De er heller ute etter å finne en "objektiv"/universell forståelse av alvorlig skade som er like gyldig uavhengig av historisk eller kulturell kontekst (Doyal & Gough 1991: 40). Dette må være slik (hvis en forstår behov som mål og strategier) fordi den eventuelle "objektiviteten" ved et behov må vurderes i forhold til det "målet" som behovet refererer til. Den forståelsen av alvorlig skade som Doyal og Gough går inn for er følgende:

Serious harm itself is explicitly or implicitly understood as the significantly impaired pursuit of goals which are deemed of value to individuals. To be seriously harmed is thus to be fundamentally disabled in the pursuit of ones vision of the good. Thought of in these terms, the objectivity of harm is ensured through its not being reducible to contingent subjective feelings like anxiety or sadness....Basic human needs, then stipulate what persons must achieve if they are to avoid sustained and serious harm in these terms. Another way of describing such harm concerns the impact of poor need satisfaction on the success of social participation (ibid.: 50).

Det kan synes uklart om Doyal og Gough klarer å komme fram til noe annet enn en rent subjektiv forståelse av alvorlig skade her. Hvis en skal tolke Doyal og Gough bokstavelig, og at alvorlig skade blant annet er "to be fundamentally disabled in the pursuit of *ones vision of the good*", så virker det som om de feiler, fordi ens "vision of the good" nettopp skifter fra menneske til menneske. På denne bakgrunn synes det som om de forkaster muligheten for en objektiv forståelse av behov. I hvilken forstand kan dette være tilfellet? Vurderingen av dette må bero på om en kan skille *forutsetningene* for det gode liv, fra den subjektive vurderingen av hva som *er* det gode liv. Kan man det så har Doyal og Gough rett. Forutsetningen for å leve det gode liv knytter imidlertid Doyal og Gough til mulighet for sosial deltakelse i den sosiale og kulturelle konteksten en befinner seg i. Dette kan være uheldig om en forsøker å formulere objektive behov. Mange ville vel i dag finne at for eksempel både

¹⁰ Christian Bay formulerer det slik: "Wants and demands can be observed and measured by way of asking people or observing their behaviour. Needs on the other hand, can only be inferred from the actual consequences for behaviour, or more manifestly, from actual consequences of their frustration" (Bay 1970a: 180).

privatbil og mobiltelefon er helt nødvendig for et meningsfullt sosialt liv. De færreste ville vel kalle det grunnleggende behov av den grunn.

De ovenstående momentene kan stå som en mulig kritikk av Doyal og Gough, i forhold til begrunnelsen for hva som må regnes som "objektive" behov. På bakgrunn av sin forståelse av alvorlig skade formulerer Doyal og Gough følgende grunnleggende behov: "Since *physical survival* and *personal autonomy* are the preconditions for any individual in any culture, they constitute the most basic human needs – those which must be satisfied to some degree before actors can effectively participate in their form of life to achieve any other valued goal" (ibid.: 54, min uthevn.). Jeg skal ikke drøfte disse to grunnleggende behovene i slik detalj som Doyal og Gough gjør, bare kort konkretisere hva de innebærer.

For det første drøfter Doyal og Gough behovet for fysisk overlevelse videre. De finner at dette bør endres til et behov for fysisk helse. Dette gjør de fordi det kan finnes mange tilfeller hvor et menneske godt kan overleve, men hvor det like fullt ikke er i stand til å delta i et sosialt meningsfylt liv. Mennesker koblet til respirator, eller mennesker med uhelbredelig og langt fremskredet alzheimers sykdom kan være eksempler på dette (ibid.: 56). Doyal og Gough slutter seg for øvrig til et syn på fysisk helse som er negativt definert, fravær av biologisk sykdom. Fysisk helse, eller fravær av biologisk sykdom er imidlertid langt fra tilstrekkelig for at mennesker skal være i stand til å delta på en meningsfull måte i et sosialt liv. Individuell autonomi må vedlikeholdes og forbedres. Tre nøkkelvariabler påvirker i følge Doyal og Gough graden av individuell autonomi: Nivået på den *forståelsen* en person har om seg selv, sin kultur, og hva som ventes av en innenfor denne kulturen (ibid.:60-61), den *psykologiske kapasiteten* (mental helse) hun har til å formulere valg for seg selv (ibid.: 61-66) og de objektive mulighetene hun har til å handle i tråd med formuleringen av disse valgene. Dette siste momentet henspiller på at det må eksistere reelle *valgmuligheter* (ibid.: 66-69).

Malnes på den annen side skiller ikke ut grunnleggende, men *vitale* behov. Vitale behov refererer bokstavelig talt til det som er livsnødvendig, de behov som hvis de ikke dekkes fører til alvorlig sykdom eller død. Derfor er Doyal og Goughs begrep om *grunnleggende* behov mer omfattende. I deres teori viser grunnleggende behov til det et menneske trenger for å kunne delta i et meningsfullt sosialt liv. På bakgrunn av dette kan for eksempel elementær utdanning være et *grunnleggende* behov i Doyal og Goughs teori, mens det ganske åpenbart ikke kan være et *vitalt* behov.

Hva er implikasjonene av denne drøftingen i forhold til VFF's konsept om en bærekraftig utvikling? Det som definerer bærekraftighet i VFF er en utvikling som ikke setter fremtidig behovsdekning i fare. Behovsbegrepet er imidlertid omstridt som en indikator for bærekraftig utvikling, fordi flere mener at det utelukkende er et subjektivt begrep. Den foregående diskusjonen impliserer at behov kan anvendes som universelle/"objektive" i konseptet om en bærekraftig utvikling, i den grad behov refererer til "mål" som er de samme uavhengig av tid og rom. I motsetning til ønsker så må behov referere til felles anerkjente mål, og i noen tilfeller "objektive" mål.

Hvis man forholder seg til fordeling mellom generasjoner som står langt fra hverandre i tid, så synes det klart at det er de aspektene ved behov som refererer til "objektive" eller "konsensuelle"¹¹ mål som er de vesentlige. De vitale og grunnleggende behov er de samme uavhengig av tid og rom, fordi det å lide alvorlig skade kan beskrives på en "objektiv" måte. Hvis man ser dette i et rent miljøperspektiv så setter *vitale* behov i denne sammenhengen

¹¹ "Konsensuelle" standarder er imidlertid noe helt annet en objektive standarder. Selv om alle er enige om at noe forholder seg på en bestemt måte, så er det ikke av den grunn objektivt sant at det faktisk forholder seg slik.

fokus på ivaretagelsen av de naturressursene som er instrumentelle i forhold til å gi liv, og unngå alvorlig sykdom. Dette impliserer det VFF kaller et minstekrav for en bærekraftig utvikling: "Minstekravet for bærekraftig utvikling er at de naturlige systemene som opprettholder livet på jorden, atmosfæren, vannet, jordsmonnet og alt som lever, ikke settes i fare" (VFF 1987: 43). *Grunnleggende* behov refererer i følge Doyal og Gough i tillegg også til personlig autonomi. Ved å fokusere på personlig autonomi, så viser Doyal og Gough at grunnleggende behov kan knyttes til prinsippet om like muligheter/valgmuligheter. Dette anses som vist som et viktig prinsipp for fordeling mellom generasjoner av Barry. (kfr. s. 21 denne oppgaven). I dette perspektivet vil en utarming av miljøressurser, for eksempel reduksjon av biodiversitet, svekke deknningen av grunnleggende behov fordi man fratrer fremtidige generasjoner valgmuligheter både mht. naturopplevelser og utnyttelse av forskjellige naturressurser. Dette igjen kan skade personlig autonomi.¹²

Grunner for å anvende behovsbegrepet i definisjonen av en bærekraftig utvikling er ikke så vanskelig å få øye på. Miljøressurser som er en forutsetning for dekning av vitale/grunnleggende menneskelige behov, fremstår som goder vi kan distribuere uavhengig av hva slags kunnskap vi måtte ha om fremtidige generasjoner (jmf. problemet med kunnskaper om fremtidige generasjoners preferanser). Hvis vi tror at det vil leve mennesker i fremtiden, så behøver vi ikke å konsultere disse for å vite at de vil ønske et miljø som i det aller minste kan bidra til å dekke vitale/grunnleggende behov.

Selv om fremtidige generasjoner har vitale/grunnleggende behov, så kan de imidlertid ikke kreve av oss at de miljømessige betingelsene for å dekke disse ikke må svekkes. Dette aktiverer en debatt om *hvorfor* vi bør ta hensyn til fremtidige generasjoner. De fleste deler nok den intuisjonen at det vil være galt ikke å ta hensyn til fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov. VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling forutsetter også at vi har et ansvar for fremtidige generasjoner og at vi er villige til å ta dette ansvaret, selv om fremtidige generasjoner ikke kan kreve av oss at vi gjør det. Disse premisene ligger imidlertid implisitt i VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling. Jeg vil i det følgende drøfte eksplisitt tre ulike prinsipielle begrunnelser for at vi har et ansvar for fremtidige generasjoner. Disse argumentene utgjør også generelle begrunnelser for en eller annen form for generasjonsrettferdighet, for eksempel den som indikeres gjennom VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling.

2.4 Tre prinsipielle begrunnelser for generasjonsrettferdighet

Hvorfor skal vi bry oss om fremtidige generasjoner? Spørsmålet er kraftfullt retorisk formulert av Robert L. Heilbroner: "Why should I lift a finger to affect events that will have no more meaning for me seventy-five years after my death than those that happened seventy-five years before I was born?" (Heilbroner 1981:191). Det er i ytterste konsekvens, spørsmål av denne typen en forsøker å besvare når en appellerer til etisk prinsipiell argumentasjon. Ved å referere tre ulike argumenter skulle det være mulig å vise at en kan begrunne ansvar for fremtidige generasjoner ut fra forholdsvis ulike perspektiver. De er alle nevnt i Andrew Dobsons gjennomgang av ulike argumenter for ansvar for fremtidige generasjoner som han finner relevante i forhold til en bærekraftig utvikling, eller en "kritisk naturkapital" forståelse av

¹² Relasjonen mellom autonomi og hensynet til fremtidige generasjoners interesser er også påpekt av Terrence Ball: "...by extension, acting justly toward our distant descendants requires that we refrain from acting in ways that will unduly limit their liberty or diminish their autonomy (Ball 2001: 103).

bærekraftighet (Dobson 1998:58-61, 102-127).¹³ De tre teoriene utgjør henholdsvis en "kommunitaristisk", en "konsekvens-etisk", og en "kontraktteoretisk" begrunnelse for ansvar for fremtidige generasjoner.

2.4.1 Et kommunitaristisk argument

Kommunitarianisme er i følge statsvitenskapelig leksikon: "en retning innenfor politisk filosofi som ser sosialt og kulturelt integrerte lokalmiljøer som samfunnets grunnleggende enhet, og et sivilt samfunn av frivillige organisasjoner og nære fellesskap som forutsetningen for et levedyktig demokrati. Den bryter med liberalismens skille mellom individ og samfunn, og sosialismens forsøk på å sette likhetstegn mellom individ og samfunn" (Statsvitenskapelig leksikon 1997: 124). Det er særlig et bidrag innenfor denne tradisjonen som forsøker å vise hvorfor vi bør ta hensyn til fremtidige generasjoner. Avner de-Shalit skriver i innledningen til boka *Why posterity matter* (1995) at målet er: "To justify or to discover the moral grounds for an intuition most of us share about our obligations to future generations and about intergenerational justice." de-Shalit mener å finne det moralske grunnlaget for ansvar for fremtidige generasjoner innenfor et kommunitaristisk perspektiv.

Hvordan anvender de-Shalit begrepet fellesskap og hva slags fellesskap er det de-Shalit legger til grunn? de-Shalit presiserer: "...among all the conceptions of a community, those that are acceptable must be compatible with the notion of free and rational agency" (ibid.: 16). Dette innebærer at medlemmene i et gitt fellesskap kan vurdere sitt medlemskap som frie og rasjonelle aktører. de-Shalit ønsker med dette å distansere seg fra de som ser på fellesskap som mer deterministisk, som et bånd som det er vanskelig å bryte ut av. de-Shalit foretar denne avgrensningen av normative grunner, ikke på bakgrunn av empiriske antakelser (ibid.: 16-17).

Hvordan vi skal avgrense dette fellesskapet i forhold til utstrekning er noe uklart, men følgende sitat gjør at det rimeligvis kan dreie seg om for eksempel nasjonalstater: "Usually a community is associated with the interaction between the members of that community: they live together, have commercial relationships together, and experience the same wars, natural disasters and so on"(ibid.:17). de-Shalits argument er at et slikt fellesskap ikke nødvendigvis begrenser seg til forhold som gjelder bare vår egen generasjon, men også innebærer forpliktelser for fremtidige generasjoner. de-Shalits argumenter for dette kan deles inn i to forskjellige deler.

For det *første* argumenterer de-Shalit, så er det slik at forståelsen av vår identitet strekker seg ut i tid, også til tiden etter vår egen død. Dette premisset er basert på en ide om "self-transcendence", noe som en litt forenklet kan uttrykke slik på norsk: "å se seg selv i en større sammenheng". Dette presenteres som et empirisk psykologisk faktum (ibid.: 34). Ernest Partridge (som de-Shalit bygger på) beskriver konseptet slik:

... as a result of the psychodevelopmental sources of the self and the fundamental dynamics of social experience, well functioning human beings identify with, and seek to further, the well being, preservation, and endurance of communities, locations, causes, artifacts, institutions, ideals, and so on, that are outside themselves and that they hope will flourish beyond their own lifetimes (Partridge 1981:204).

¹³ Dobsons bok er et forsøk på å koble forholdet mellom bærekraft og sosial rettferdighet, ut fra den tankegangen at bærekraft uten sosial rettferdighet, og vice versa, er lite ønskelig. Dobson lager en typologi over ulike "definisjoner" av bærekraft (Dobson 1998: 39), hvor den som samsvarer med VFF's konsept om en bærekraftig utvikling bare utgjør et av flere mulige konsepter.

de-Shalit drøfter blant annet på bakgrunn av begrepet "self-transcendence" ganske inngående i hvilken forstand vi relaterer "oss selv" til fremtidige prosjekter, ønsker, intensjoner og lignende. Det eksisterer i følge de-Shalit en kontinuitet mellom et fremtidig og et nåtidig "jeg", som gjør at vi bryr oss om fremtiden (ibid.: 34-36). I forlengelsen av dette skriver de-Shalit: "...as a psychological fact, most of us fear the loss of life, and the end of ones own ideas, norms, and values the moment one passes on is perceived by most of us as a tragic possibility which we wish to prevent" (ibid.: 40). Hvis man aksepterer denne påstanden, så virker det også rimelig å hevde slik de-Shalit gjør, at vi knytter oss selv, vår identitet, også til tiden etter vår egen død. Dette er i følge de-Shalit en psykologisk mekanisme for å takle nettopp frykten for død.

For det *andre*, så mener de-Shalit at det finner sted kulturell interaksjon på tvers av generasjoner. Vi leser og reflekterer over litteratur av for lengst avdøde forfattere, og på samme måte vil fremtidige generasjoner studere de kulturelle spor som vi måtte etterlate oss. Dette kan synes å være en enveis kommunikasjon, men i følge de-Shalit forholder det seg ikke slik. Det forholder seg ikke slik fordi fremtidige generasjoner kan videreføre prosjekter som vi har påbegynt. For eksempel kan det som er ren matematikk i dag, bli anvendt matematikk om noen få generasjoner. Oppfinnelser som er nyttige i dag, kan fortsatt være brukbare for kommende generasjoner (1995:43). Dette kombinert med moralsk likhet gjør i følge de-Shalit at vi lever i et fellesskap som faktisk overskrider generasjoner.

de-Shalit begrunner altså ansvaret for fremtidige generasjoner dels på bakgrunn av empirisk-psykologiske premisser, og dels ved å hevde at det finner sted kulturell interaksjon mellom generasjoner. Vår identitet formes i en sosial kontekst, i et fellesskap med andre mennesker, og vi vil i følge de-Shalit ønske at en del av "oss" videreføres innenfor dette fellesskapet. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er det psykologiske argumentet som er det primære i de-Shalits begrunnelse: "... the transgenerational community based on or derived from cultural interaction and moral similarity is the institutional and moral reflection of the concept of self-transcendence." (ibid.: 50).

2.4.2 Et konsekvens-etisk argument

En annen måte å begrunne forpliktelser for fremtidige generasjoner på, er å legge et konsekvens-etisk perspektiv til grunn. Det klassiske eksemplet på en konsekvens-etisk teori, er utilitarismen. Utilitarismen er strikt konsekvens-etisk i den forstand at det utelukkende er *konsekvensene* som teller ved vurderingen av en handlings eller regels etiske riktighet. I klassisk utilitaristisk tenkning (Bentham, Mill), knyttes gjerne en handlings konsekvenser til i hvor stor grad den samlet sett frembringer en større mengde lykke eller nytte, enn alternative handlinger. Man bør i følge utilitarismen velge den regel eller handling som samlet sett frembringer størst lykke eller nytte (Johansen og Vetlesen 96:239-240).

En variant av en konsekvens-etisk teori som også forsøker å gi en begrunnelse for hvorfor vi har forpliktelser for fremtidige generasjoner er utviklet av Robert Goodin i boka *Protecting the vulnerable* (1985). Goodins prosjekt i denne boka er å vise at moralsk ansvar både kan og bør overskride hensynet til de som står oss nærmest. Derfor har Goodins bidrag et veldig forskjellig fokus i forhold til det foregående. Mens de-Shalit har som referanseramme avgrensede fellesskap som er avgjørende for å forme ens identitet, så forsøker Goodin å vise hvordan man kan begrunne moralsk ansvar som nettopp overskrider hensynet til våre nærmeste. Goodin skriver: "Whatever claim the world at large may have upon us, it inevitably takes second place behind the claims of particular others : Our families, friends, colleagues,

compatriots, and so on. These are people who are connected to us in special ways; and the rights, duties, and obligations arising out of those special relationships always seem to take priority" (Goodin 1985: 2). Mens de-Shalit forsøker å beskrive et fellesskap som han mener sammenfaller med våre moralske intuisjoner, så forsøker Goodin å finne en refleksiv likevekt mellom våre intuisjoner, eller moralske vurderinger, våre moralske prinsipper, og våre relevante bakgrunnsteorier (ibid.: 9).

Det som i følge Goodin gjør at vi føler et spesielt sterkt moralsk ansvar for våre nærmeste er "...that others are depending on us. They are particularly vulnerable to our actions and choices. That, I argue, is the true source of all standard special responsibilities that we so readily acknowledge" (ibid.: 11). Goodins argument er at dette forholdet ikke nødvendigvis bare forklarer moralsk ansvar for våre nærmeste, det kan også begrunne ansvar for andre (ibid.: 11).

Det Goodin i praksis gjør, er for det første å forsøke og få oss til å tenke over hva det er som gjør at vi intuitivt erkjenner større moralsk ansvar for de som står oss nærmest. Goodin hevder vi føler dette ansvaret sterkest fordi disse er særlig sårbare og avhengige av våre handlinger. Hvis man aksepterer dette som en riktig beskrivelse, så kan en konfronteres med spørsmålet: "hvorfor skulle vi ikke ha et moralsk ansvar for andre som står i en lignende posisjon i forhold til oss?" På denne bakgrunn forsvarer Goodin et mer universelt prinsipp, som tilsier at vi har et spesielt ansvar for *alle* som er særlig avhengige av oss, og sårbare for våre handlinger.

Argumentet er klart konsekvens-etisk. Det er handlingens konsekvenser som står sentralt. Det bør imidlertid legges til at prinsippet i følge Goodin impliserer at det er like galt å avstå fra en positiv handling som kan forhindre skade, som å foreta en handling som påfører skade (ibid.: 110-111). Hvis man relaterer prinsippet om sårbarhet til mennesker, så kan skade forstås i forhold til deres velferd, eller interesser. Goodin mener at teorien er åpen for ulike måter å tolke disse begrepene på. Han mener imidlertid at disse begrepene uansett i det minste må relateres til menneskers behov, eller vitale interesser (ibid.).

Goodin drøfter det generelle prinsippet om sårbarhet i flere sammenhenger, og blant annet viser han hvordan det kan tenkes å utgjøre basis for ansvar for fremtidige generasjoner. Goodin mener at en av styrkene ved hans teori, er at den kan begrunne forpliktelser for fremtidige generasjoner nettopp fordi vi har ensidig makt over disse. Videre skriver Goodin om fremtidige generasjoner at:

... in many ways they are completely dependent upon us for providing help or averting harm. Whatever we destroy or use up will be unavailable for future generations to enjoy. ... The vulnerability of succeeding generations to our actions and choices seems to be the strongest basis for assigning to present ones strong responsibilities for providing for them (ibid.: 177).

Goodins begrunnelse for ansvar for fremtidige generasjoner, er at de er sårbare for våre handlinger. Sårbarhet og avhengighet er det som i følge Goodin gjør at vi føler et spesielt ansvar for våre nærmeste, dette kan utgjøre basis for et generelt prinsipp som begrunner ansvar også for fremtidige generasjoner. Så lenge vi anerkjenner at handlinger vi fatter i dag kan skade fremtidige generasjoners interesser, så har vi et moralsk ansvar for å vurdere konsekvensene av disse handlingene.

2.4.3 Et kontraktteoretisk argument

En kontraktteoretisk tankegang ble opprinnelig brukt for å begrunne statsmaktens legitimitet, og videre, fordelingen av politiske ressurser innenfor statens domène. De

klassiske kontraktteoretikerne er Hobbes, Locke og Rousseau. "Alle (Hobbes, Locke, Rousseau, mitt tillegg) rettfærdiggjør statens eksistens med utgangspunkt i overveielser om "naturtilstanden", dvs. den tilstanden man ville få uten overordnet myndighet. Mer presist rettfærdiggjør de eksistensen av en slik myndighet ved forestillingen om en frivillig underordning, gjennom en kontrakt, med sikte på bedre ivaretagelse av grunnleggende interesser, verdier eller plikter" (Malnes & Midgaard 1990: 119). Fordelingen av politiske ressurser, skifter i de ulike teorier, bla. som en konsekvens av at man forestiller seg ulike "naturtilstander". Hobbes klassiske beskrivelse av den ulykksalige naturtilstanden blir således et argument for at menneskene i kontraktsinngåelsen frivillig ville finne seg i å avstå det meste av sin frihet til en allmektig suveren.¹⁴

I moderne politisk tenkning er anvendelsen av kontraktteoretiske argumenter i første rekke knyttet til John Rawls. Hans første bok *A Theory of Justice* (1971), anses allment som det viktigste bidrag til politisk teori i forrige århundre (ibid.: 309). Tankegangen Rawls viderefører fra de klassiske kontraktteoretikere, er at prinsipper for rettferdighet bør være gjenstand for forhandling, og bygge på en kontrakt mellom medlemmene av et samfunn. (ibid.: 314). Rawls forsøker også å inkorporere hensyn til fremtidige generasjoners interesser i sin kontraktteori. Den konkrete behandlingen av forholdet til fremtidige generasjoner utgjør bare en liten del av teorien. Det er imidlertid nødvendig å ha med seg grunntrekkene i Rawls øvrige argument for å forstå begrunnelsen for ansvar for fremtidige generasjoner.

Rawls fremsetter to grunnleggende prinsipper for rettferdighet, som er ment å være retningslinjer for hvordan samfunnets basisinstitusjoner kan realisere verdien frihet og likhet. Disse lyder som følger:

- a. Each person has an equal claim to a fully adequate scheme of equal basic rights and liberties, which scheme is compatible with the same scheme for all; and in this scheme the equal political liberties, and only those liberties, are to be guaranteed their fair value.
- b. Social and economic inequalities are to satisfy two conditions: first, they are to be attached to positions and offices open to all under conditions of fair equality of opportunity; and second, they are to be to the greatest benefit of the least advantaged members of society. (Rawls 1993:5-6).

Det første prinsippet dreier seg om grensen for individuell frihet, det andre prinsippet dreier seg om likhet. Disse prinsippene er leksikalsk rangert, første prinsipp må være oppfylt før det neste trer i kraft (Rawls 1993: 6). Det er imidlertid også et mål for Rawls å spesifisere: "...a point of view from which these principles can be seen as more appropriate than other principles of justice to the idea of democratic citizens viewed as free and equal" (ibid.: 5). I forhold til dette siste momentet så må man i følge Rawls finne de riktige betingelsene for forhandling: "In particular, these conditions must situate free and equal persons fairly and must not allow some persons greater bargaining advantages than others. Further, such things as threats of force and coercion, deception and fraud must be excluded" (ibid.: 23).

Slike forhandlingssituasjoner som den ovenfor finner man ikke ofte i det virkelige liv. Det er en grunn til at Rawls modellerer et tenkt ståsted for forhandling. En annen og viktigere grunn er at forhandlingene skal munne ut i enighet om prinsipper som regulerer samfunnets basisinstitusjoner. På grunn av dette trenger man i følge Rawls et ståsted som tillater oss å se basisinstitusjonene "utenfra" (ibid.). Kort fortalt er et slikt ståsted "the original position" (utgangsposisjonen). For å skape rimelige rammevilkår for forhandling i utgangsposisjonen,

¹⁴ Om naturtilstanden skriver Hobbes bla. at menneskene lever i "...continual fear, and danger of violent death; and the life of man, solitary, nasty, brutish, and short" (Hobbes 1651/1996: 84).

så tenker Rawls seg at forhandlerne befinner seg bak et "uvitenhetens slør". I Rawls egne ord er ideen med et uvitenhetens slør bla. at:

the original position must be abstract from and not be affected by the contingencies of the social world so that the conditions for a fair agreement on the principles of political justice between free and equal persons must eliminate the bargaining advantages that inevitably arise within the background institutions of any society from cumulative social, historical, and natural tendencies (Rawls 1993:23).

Derfor får ikke deltagerne vite den sosiale posisjonen til de som de representerer, eller hvilken "comprehensive doctrine"¹⁵ de står innenfor. Videre får de heller ikke informasjon om rase eller etnisk gruppe, kjønn, styrke og intelligens (ibid:24-25). Det antas videre at "kontraktørene" i utgangsposisjonen er drevet av rasjonell egeninteresse. Dette gir utgangsposisjonen et mer realistisk preg, og altruisme utelukkes fra den hypotetiske utgangsposisjonen (kfr. Malnes & Midgaard 1990: 316).

På hvilken måte begrunner dette arrangementet de to grunnleggende prinsipper for rettferdighet som ble presentert innledningsvis? Den usikkerheten som er knyttet til hvilken posisjon en innehar i samfunnet, indikert av "uvitenhetens slør", kombinert med at kontraktørene antas å handle på basis av rasjonell egeninteresse, kan begrunne disse prinsippene. Tanken er at representantene bak uvitenhetens slør vil velge de prinsippene som maksimerer de dårligste eller svakeste posisjonene i samfunnet. Siden de ikke vet hvilken posisjon de vil ha i det virkelige samfunnet, men handler på basis av rasjonell egeninteresse, så vil de følge en slik strategi.

Rawls regner samfunnet som et samarbeid mellom frie og likeverdige mennesker fra en generasjon til den neste (Rawls 1993: 3). Rawls ser derfor også nødvendigheten av å finne et eller annet prinsipp som kan regulere forholdet mellom generasjoner. Kan utgangsposisjonen være basis for forhandlinger som også inkluderer hensyn til fremtidige generasjoner? Representantene i utgangsposisjonen er samtidige, men de vet ikke hvilken generasjon de tilhører. I *A theory of Justice* gjør Rawls den antakelsen at man kan regne representantene i utgangsposisjonen som familieoverhoder. Dette skulle føre til at de var motivert for å ta hensyn til velværet til i hvert fall de aller nærmeste generasjoner (Barry 1977: 278).

Denne løsningen betyr imidlertid at man løsner på forutsetningen om rasjonell egeninteresse. Det som gjør Rawls teori spesiell er jo nettopp at man ved hjelp av et uvitenhetens slør kan sette representanter som drives av rasjonell egeninteresse, til å velge prinsipper som maksimerer de dårligste posisjonene. Dermed faller noe av det som er tiltrekkende ved den opprinnelige teorien bort i denne sammenhengen. Videre virker det heller ikke rimelig å tro at representanter for bestemte familier vil velge et prinsipp som tar hensyn til generasjoner som står langt fra oss i tid. Barry mener at Rawls i stedet burde ha vært mer tro mot sin egen teori, og gjort uvitenhetens slør "tykkere", gjennom å tenke seg at representantene ikke vet hvilken generasjon de tilhører, og i tillegg heller ikke er samtidige (Barry 1977: 280; Ball 2001: 96). Dermed ville man i utgangsposisjonen måtte velge prinsipper for rettferdighet, som maksimerte det dårligste utfallet for enhver tenkelig generasjon.

I "Political liberalism" kommer imidlertid Rawls med en annen løsning, som også er tenkt å kunne inkorporere hensyn til fremtidige generasjoner langt frem i tid. Rawls skriver:

¹⁵ "Comprehensive doctrines" må forstås som helhetlige religiøse og eller filosofiske doktriner som den enkelte kan bekjenne seg til. Rawls skriver: "...a doctrine is fully comprehensive if it covers all recognized values and virtues within one rather precisely articulated system; whereas a doctrine is only partially comprehensive when it comprises a number of nonpolitical values and virtues and is rather loosely articulated" (Rawls 1993: 152, note 17).

Finally, in order to establish fairness between generations (for example, in the agreement on a principle of just savings), the parties, who are assumed to be contemporaries, do not know the present state of society. They have no information about the stock of natural resources or productive assets, or the level of technology beyond what can be inferred from the assumption that the circumstances of justice obtain. (1993:273).

Videre heter det:

Consider the case of just savings: since society is a system of cooperation between generations over time, a principle for savings is required. Rather than imagine a (hypothetical and nonhistorical) direct agreement between all generations, the parties can be required to agree to a savings principle subject to the further condition that they must want all previous generations to have followed it. Thus the correct principle is that which the members of any generation (and so all generations) would adopt as the one their generation is to follow and as the principle they would want preceding generations to have followed (and later generations to follow), no matter how far back (or forward) in time. (1993:274).

Denne løsningen ser ut til å svare bra på kritikken ovenfor. I stedet for å gjøre uvitenhetens slør "tykkere", så foreslår Rawls at vi tenker oss at partene i utgangsposisjonen skal velge et eller annet prinsipp for sparing som vi ønsker at *foregående* generasjoner har fulgt. Rasjonell egeninteresse tilsier da at vi forsøker å finne det prinsippet som maksimerer vår egen gevinst. Derfor vil prinsippet for sparing måtte reflektere en mest mulig lik fordeling av ressurser mellom generasjoner. Ingen vil jo ønske å starte på "bar bakke". Hvis vi kan få muligheten til å velge det spareprinsipp som vi ønsker at alle forutgående generasjoner har fulgt, så tvinges vi av egeninteresse til å velge et egalitært prinsipp. Siden man i utgangsposisjonen er samtidige, men ikke vet hvilken generasjon man tilhører, så bortfaller muligheten for å velge et prinsipp som akkumulerer store mengder rikdom som man så kan tilrane seg. Man kan rett og slett ikke vite om man tilhører den generasjonen som kan gjøre "kuppet", eller man tilhører de generasjonene som blir "kuppet".

Med hensyn til innholdet i et prinsipp for rettferdig sparing, så synes teorien å være temmelig åpen. Ettersom Rawls anvender begrepet sparing, "savings", så tenker man kanskje først og fremst på kapital i form av penger. Hvis man leser sitatet fra Rawls ovenfor, så er det imidlertid liten tvil om at et spareprinsippet er ment å relateres til all kapital, inkludert naturkapital. Hvorfor skulle Rawls ellers presisere at partene i utgangsposisjonen: "have no information about the stock of natural resources or productive assets, or the level of technology"? Denne antagelsen er den direkte foranledningen til Rawls diskusjon av spareprinsippet. Det er derfor liten tvil om at premisene Rawls legger til grunn for valg av spareprinsipp, vil sikre at dette prinsippet også tar hensyn til essensielle miljøgoder. Vi ville definitivt ønske at foregående generasjoner hadde fulgt et prinsipp for sparing som ikke satte i fare de miljømessige betingelsene for å dekke vitale/grunnleggende behov.

Hvis man anser kontraktsituasjonen som en billedlig fremstilling av et moralsk ståsted (kfr. Vetlesen & Johansen 1996: 274), så synes det uansett klart at Rawls fremstiller et moralsk ståsted som tvinger oss til å ta stilling til fremtidige generasjoners interesser.

2.4.4 En kort sammenligning

Tre ganske forskjellige begrunnelser for at vi har et ansvar for fremtidige generasjoner er dermed drøftet. For det første et kommunitaristisk argument (de-Shalit) som hevder at vi har forpliktelser for fremtidige generasjoner fordi vi er bundet sammen i et fellesskap som strekker seg både bakover og fremover i tid. For det andre en konsekvens-etisk begrunnelse (Goodin), som argumenterer for at vi har forpliktelser i forhold til de som er mest sårbare for våre handlinger. For det tredje Rawls, som modellerer et moralsk ståsted, hvor vi tvinges til å ta stilling også til fremtidige generasjoners interesser.

de-Shalits argument, utgjør i visse henseender en sentral motvekt til Rawls' teori. I de-Shalits perspektiv er det nettopp menneskets plass innenfor et faktisk fellesskap som begrunner ansvaret for fremtidige generasjoner. Vår identitet formes innenfor dette fellesskapet, og vi har naturlige forpliktelser til dette fellesskapet som i følge de-Shalit kan overskride flere generasjoner. Rawls derimot mener snarere at vi må forsøke å forestille oss en situasjon hvor vi ser bort vår plassering i samfunnet, slik at vi kan finne upartiske prinsipper for rettferdig fordeling som ikke influeres av sosial kontekst. Det synes åpenbart at de-Shalits perspektiv ikke på samme måte som Rawls', kan tvinge oss til å ta stilling til fremtidige generasjoners interesser langt frem i tid, over mange "vinduer" (jmf. Figur 2.1, s.23 denne oppg.). Man kan videre innvende mot de-Shalit, at det er prinsipielt betenkelig å begrunne ansvar for fremtidige generasjoner utelukkende med at vi må betrakte dem som bærere av *vår* kultur, moralske verdier osv. Har vi ikke fortsatt et ansvar selv om vi ikke gjenkjenner en del av oss selv i den fremtiden vi ser for oss? Det mener nok de-Shalit at vi har, men samtidig er det klart at forpliktelsene da skifter karakter, og blir mer begrensede (kfr. de-Shalit 1995: 62-65). Det som imidlertid er de-Shalits styrke i motsetning til Rawls er etter min mening at han mer eksplisitt forsøker å vise hvorfor vi bør være *motivert* av hensyn til fremtidige generasjoner. Der hvor Rawls teori er et abstrakt tankeeksperiment, så er de-Shalits argumenter mer konkrete i forhold til hvordan mennesker samhandler, og hvordan samhandling og identitetsskaping i en viss forstand kan skape naturlige forpliktelser for fremtidige generasjoner. Dette betyr imidlertid ikke at teoriene er rake motsetninger, en kan også se det som en illustrasjon på at prosjektene er veldig forskjellige. Rawls teori bygger ikke på samme måte som de-Shalits på en spesiell forståelse av menneskelig utvikling og identitet. Rawls er mer opptatt av hvordan en kan finne rettferdige prinsipper for fordeling, uavhengig av en spesiell forståelse menneskelig utvikling og identitet.¹⁶

Det konsekvens-etiske prinsipp som Goodin forsvarer forsøker også i større grad enn Rawls å vise *hvorfor* vi bør bry oss om fremtidige generasjoner. I motsetning til de-Shalit mener imidlertid Goodin at det er mulig å abstrahere fra det som gjør forholdet til våre nærmeste spesielt, et generelt prinsipp som kan begrunne moralsk ansvar også i forhold til handlinger som berører de som står lengre fra oss i tid eller rom.

2.5 Oppsummering

Jeg innledet kapittelet med å stille spørsmålet om hva ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser innebærer i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling. Jeg presiserte videre at fokuset på fremtidige generasjoners interesser først og fremst må forstås som et viktig etisk premiss i konseptet om en bærekraftig utvikling. I dette kapittelet har jeg på forskjellige måter drøftet det normative grunnlaget for dette premisset.

Kapittelet viser at det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner støter på spesielle problemer. Hvis man med fremtidige generasjoner mener ufødte generasjoner, så er forholdet til disse preget av ensidig makt, men lite eller ingen kunnskap som kan bidra til å veilede utøvelsen av denne makten. Disse grunnleggende problemene er noe av bakgrunnen for at det er vanskelig å finne akseptable prinsipper for fordeling mellom

¹⁶ Henrik Syse hevder for eksempel at debatten mellom kommunitarister og liberalister mer generelt tidvis har vært preget av at man snakker forbi hverandre. Mens de fleste kommunitarister i realiteten reiser dype, moralfilosofiske spørsmål med bakgrunn i den aristoteliske og kristne dydsetiske tradisjon, prøver mange liberalere – ikke minst John Rawls – å argumentere for en teori med et langt snevrere siktemål: et politisk samfunn som sikrer en grunnleggende frihet for alle og en rettferdig fordeling av goder, på tross av alle de forskjellige politiske, kulturelle, og religiøse oppfatninger som finnes i samfunnet (Syse 1998: 102).

generasjoner, og at det er utfordrende å gi en prinsipiell begrunnelse for at vi har et ansvar for fremtidige generasjoner.

Menneskelige behov er det sentrale prinsipp for fordeling i VFF. Det har blitt kritisert for å være et rent subjektivt begrep som er ubrukelig i forhold til å sammenligne velferd mellom generasjoner som står langt fra hverandre i tid. Jeg har diskutert i hvilken forstand behovsbegrepet kan være "objektivt". Denne diskusjonen ledet til et minstekrav for en bærekraftig utvikling. Ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til konseptet om en bærekraftig utvikling innebærer derfor som et minimum at man ikke svekker de naturressursene som er instrumentelle for å dekke vitale/grunnleggende behov. En annen måte å si dette på er at de miljømessige betingelsene for menneskelig velferd ikke må svekkes.

Mye av den moralske rettferdiggjøringen for konseptet om en bærekraftig utvikling hviler på at vi faktisk har et ansvar for fremtidige generasjoners interesser, men hvordan kan dette begrunnes når vi ikke står i et konkret forhold til fremtidige generasjoner? De tre argumentene som jeg har drøftet vektlegger ulike aspekter ved forholdet til fremtidige generasjoner som i sin tur kan begrunne et moralsk ansvar: Fellesskap som overskrider generasjoner, sårbarhet for handlinger og en tenkt utgangsposisjon for forhandling om rettferdighetsprinsipper. At det foreligger forsøk på å begrunne ansvar for fremtidige generasjoner innefor tre såpass forskjellige perspektiver, gir styrke til bærekraftig utvikling som et normativt konsept. Dette betyr at fokuset på ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling også innebærer en moralsk forpliktelse til å gjøre utviklingen mer bærekraftig. Det vil være moralsk galt, ikke å ta hensyn til fremtidige generasjoners interesser, og i det minste deres vitale/grunnleggende behov.

I neste kapittel vil jeg drøfte i hvilken grad det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoners interesser impliserer en ny forutsetning for demokratiske beslutningsprosedyrer. Dernest, hvordan dette kan bety en ny anvendelse av kjernekriterier for demokratiske beslutningsprosedyrer.

3 FREMTIDIGE GENERASJONER OG DEMOKRATI

I dette kapitlet knytter jeg hensynet til fremtidige generasjoners interesser og demokratiske beslutningsprosedyrer sammen på to måter. For det første ved å drøfte hvordan det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner endrer en av de grunnleggende forutsetningene for demokrati, fellesskap. For det andre gjennom å diskutere kriterier for en demokratisk beslutningsprosedyre mer spesielt, med vekt på inklusivitet. Hensikten med dette er å sette fokus på fremtidige generasjoners interesser i et normativt demokratiperspektiv.

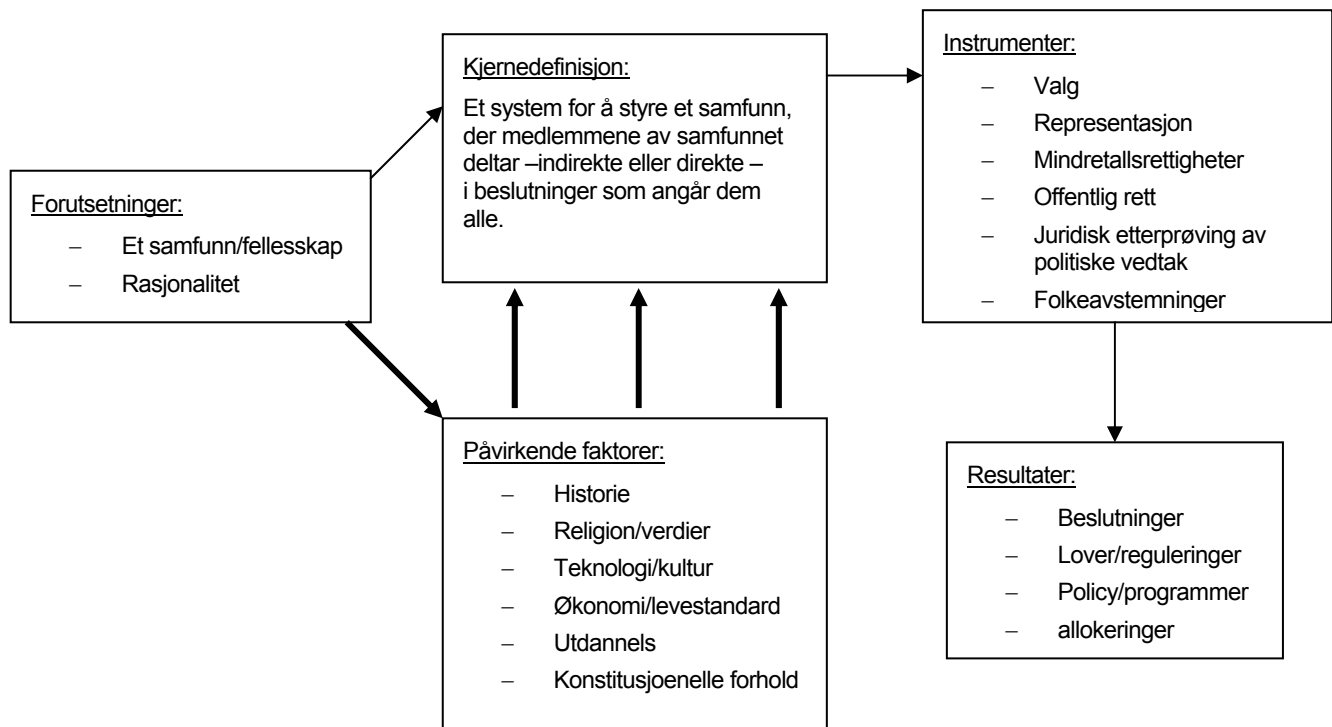
3.1 Demokrati og fellesskap

Demokrati er et mildt sagt "ladet" begrep, og det kan åpenbart bety ulike ting for forskjellige mennesker, i forskjellige situasjoner. Folkestyre, sosial rettferdighet, flertallsbeslutninger eller minoritetsbeskyttelse, kan alle være goder som assosieres med demokratier. Fra et metodisk ståsted er det viktig å klargjøre på hvilken måte en jobber med demokratibegrepet. Som en hjelp for å strukturere hovedargumentene i dette kapitlet og det neste, vil jeg ta utgangspunkt i en helt generell og analytisk tilnærming til demokratibegrepet. En slik fremstilling er å finne i Carl Cohens bok *Democracy* (1971). Cohens tilnærming til demokrati kan fremstilles i den modellen som er gjengitt på neste side.¹⁷ Cohen deler som en kan se demokratiet analytisk opp i henholdsvis *forutsetninger*, *kjernedefinisjon*, *påvirkende faktorer* (eller *betingelser*), *instrumenter* og *resultater*. Jeg vil begynnelsen av dette kapitlet befatte meg med forutsetningen *fellesskap/samfunn*

Fellesskap er i følge Cohen den mest grunnleggende forutsetningen for demokrati: "The most basic presupposition of democracy is the existence of a community within which it may be operative. Rational discourse about any particular democracy presupposes some understanding of the community in which democracy is (or could be) realized" (Cohen 1971: 41). Det er følgelig vanskelig å si noe klart om hva demokrati er hvis det ikke knyttes til fellesskap (eller samfunn). Cohen understreker videre at demokrati kan praktiseres innenfor nesten alle tenkelige fellesskap: "A religious community may pursue its temporal and eternal ideas democratically over a period of millennia; a band of individuals having no other interests in common than the need to overcome a common obstacle may pursue that end democratically over a period of days or hours" (ibid.: 41-42). Det som er absolutt avgjørende er at det eksisterer en gruppe som anerkjenner at de har et eller annet felles anliggende, og som kan samles omkring en eller annen interesse eller aktivitet (ibid.).

¹⁷ Modellen er utarbeidet av William M. Lafferty med basis i Cohens bok *Democracy* (1971).

Figur 3.1: Demokrati
En modell over begrepets kjerneideer

Gjennom å skille ut fellesskap som forutsetning for demokrati på denne måten, så gir Cohen et utgangspunkt for bedre å forstå forskjellig demokratisk praksis. Videre demonstrerer han at demokrati og demokratisering ikke utelukkende behøver å forstås innenfor rammene av en tradisjonell stat. Nyten av en slik analytisk klargjøring er stor. Den impliserer at man aldri kan se demokratiske beslutningsprosedyrer helt isolert fra det fellesskapet som en slik beslutningsprosedyre skal virke innenfor. Type fellesskap/sammensetning av fellesskap, eller forskjellige mål for fellesskap, kan i høy grad påvirke forståelsen av kjerneprinsipper for demokratiske beslutningsprosedyrer. Dette kan videre medføre forskjellige institusjonelle løsninger for realisering av demokrati.

Spørsmålet som stilles med bakgrunn i Cohens demokratiteori er dermed hvorvidt konseptet om en bærekraftig utvikling og det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner impliserer et nytt perspektiv på politisk fellesskap. Hva som menes med perspektiv på politisk fellesskap kan kanskje synes noe uklart. To klassiske normative perspektiver kan gjøre det noe klarere.

Den greske tradisjonen hadde for eksempel et spesielt syn på hva det politiske fellesskapet burde være. Utøvelsen av de beste menneskelige egenskaper, og virkelig menneskelig frihet, knyttes i denne tradisjonen til det politiske fellesskap, polis. Polis blir i denne tradisjonen essensiell for menneskelig utvikling både sosialt og moralsk (kfr. Arendt 1958: 46-47). Aristoteles skriver om det politiske fellesskap: "...it is clear that all partnerships aim at some good, and that the partnership that is most authoritative of all and embraces all the others does so particularly, and aims at the most authoritative good of all. This is what is called the city or the political partnership" (Aristoteles 1984: 35). Om noe enkelt budskap kan trekkes ut av dette sitatet, så er det at politisk fellesskap er av helt sentral betydning for

mennesker og menneskelig utvikling. Det er den endelige rammen rundt en rekke mindre fellesskap, og bare det politiske fellesskap gir mennesket mulighet til å leve et fullverdig liv.

Et annet og veldig annerledes perspektiv på politisk fellesskap er å finne hos Thomas Hobbes. Hos Hobbes er forestillingen om det politiske fellesskapets betydning for menneskelig moralsk utvikling borte. Hobbes sitt fokus er heller på betingelser for menneskelig sikkerhet og overlevelse. Hobbes beskriver mennesker som i bunn og grunn selvdestruktive. Fravær av overordnet makt og myndighet fører i Hobbes perspektiv til en konstant tilstand av ufred ("warre"). Hobbes foreskriver derfor en samfunnskontrakt, hvor man oppgir omfattende politiske friheter. Dette gjøres for å beskytte mennesker mot sine antatt dårlige tilbøyeligheter, og de alvorlige konsekvensene av disse (kfr. Malnes & Midgaard 1993: 120-122).

Det greske og det Hobbbesianske perspektivet på politikk og politiske fellesskap illustrerer hvordan tilnærmingen til politikk og politisk fellesskap kan skifte. I den greske verden var den perfekte politiske enheten liten, og den fostret menneskelig moralsk utvikling. I Hobbes' perspektiv er den politiske enheten større, og kontrakten blir et kraftfullt forsvar for en sterk stat (kfr. Held 1989:14) som har som sitt viktigste mål å forhindre ufred. Dette illustrerer at svært forskjellige normative perspektiver kan legges til grunn for å forsvare og begrunne politiske fellesskap.¹⁸

På et generelt nivå kan man likeledes spørre seg om ikke miljøproblemene og konseptet om en bærekraftig utvikling bidrar til å fremstille nye perspektiver på politisk fellesskap. Det første og kanskje mest opplagte poenget, er at det tradisjonelt viktigste politiske fellesskapet, staten, synes utilstrekkelig for å håndtere forskjellige miljøproblemer. Både fordi mange miljøproblemer ikke kjenner grenser, men også fordi politiske grenser har blitt trukket på tvers av hva som ville ha vært ønskelig fra et økologisk perspektiv (Lafferty 1999: 6-7). En oppfatning som er vanlig innenfor grønne/økosentriske grupperinger, er derfor at de viktigste politiske fellesskap bør være små desentraliserte selvforsynte enheter basert på direkte demokrati (kfr. Saward 1993: 63; Eckersley 1992: 167-170). Andre har imidlertid nettopp et sterkt fokus på staten i denne sammenhengen. Staten blir sett på som sentral fordi den kan bidra til å sette felles miljøinteresser foran private ønsker om stadig økende levestandard (kfr. de Geus 1996).

Det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner, bidrar til et nytt perspektiv på politiske fellesskap. I forhold til dette premisset kan man anta at politiske fellesskap ikke bare bør sikre levekårene for samtidige. Politiske fellesskap bør i dette perspektivet forsvares og begrunnes også i forhold til at de er i stand til å ta hensyn til fremtidige generasjoners interesser.

Et politisk fellesskap som omfatter hensyn også til fremtidige generasjoner, er imidlertid en utfordrende tanke. Er det mulig å danne et politisk fellesskap rundt relasjoner som ikke bygger på resiprositet? Antakelsen om at det politiske fellesskap har blitt til gjennom en eller annen form for kontrakt mellom medlemmene illustrerer dette poenget. I John Lockes *Second treatise of government* heter det for eksempel:

The only way whereby anyone divests himself of his natural liberty and puts on the bonds of civil society is by agreeing with other men to join and unite into a community for their comfortable, safe, and peaceable

¹⁸ Christian Bay argumenterer for øvrig for at den store forskjellen mellom Aristoteles og Hobbes, er at Hobbes i motsetning til Aristoteles tar utgangspunkt i menneskelivet slik det faktisk fortøner seg: "Hobbes was more modest in his claim to moral knowledge. He thought he knew the supreme value of one thing, namely human life itself, and quite sensibly, in my opinion, proceeded to develop a body of political theory geared to the preservation of this supreme value" (Bay 1970b: 329).

living one amongst another in a secure enjoyment of their properties, and a greater security against any that are not of it (Locke 1689/1993: 309-310).

Under disse betingelsene blir det politiske fellesskapet begrunnet gjennom forhandling og samtykke mellom samtidige. Hvis det ikke eksisterte at forhold av resiprositet mellom deltakerne, så ville ikke kontrakten kunne forhandles frem. Det synes umulig å forme en kontrakt om et politisk fellesskap, hvor fremtidige generasjoners interesser kan få vekt. Hvis utgangspunktet for forhandlinger er et tenkt ståsted, og kontraktsinngåelsen eksplisitt hypotetisk, så stiller imidlertid ting seg annerledes.

Rawls modellerer i motsetning til de klassiske kontraktteoretikerne nettopp en tenkt forhandlingssituasjon hvor posisjon i det "virkelige" samfunnet er ukjent. Dette muliggjør slik det er demonstrert i forrige kapittel, en tenkt kontrakt som inkluderer hensyn til fremtidige generasjoners interesser i form av et spareprinsipp. Det Rawlsianske perspektivet er selvfølgelig ikke det eneste mulige i denne sammenhengen. Jeg diskuterte i forrige kapittel to andre argumenter for ansvar for fremtidige generasjoner som også kan anvendes mer spesifikt i forhold til politisk fellesskap. Det kommunitaristiske argumentet (de-Shalit 1995) indikerer at man ikke burde begrunne det politiske fellesskapet utelukkende i forhold til at det sikrer god velferd for samtidige. Det foregår en kulturell interaksjon mellom generasjoner, og fellesskapet er også med på å konstituere vår identitet på en måte som gjør at det overskrider generasjoner. Det konsekvens-etiske argumentet (Goodin 1985) retter oppmerksomheten mot konsekvenser av ulike handlinger, og det forhold at politiske fellesskap utfører handlinger som har alvorlige konsekvenser for fremtidige generasjoner. Fremtidige generasjoner er i dette perspektivet spesielt sårbare for våre handlinger, og vi har derfor et moralsk i forhold til de handlingene som påvirker fremtidige generasjoners interesser.

En bærekraftig utvikling og det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner kan dermed ha konsekvenser for fellesskap som forutsetning for demokrati. For det første fordi det synes klart at det normative perspektivet på politiske fellesskap endres om en tar tilslutningen til konseptet om en bærekraftig utvikling på alvor. Man kan ikke lenger betrakte politisk fellesskap som et samarbeid utelukkende mellom samtidige. Jeg har anvendt de tre prinsipielle argumentene fra forrige kapittel for å vise at et moralsk grunnlag for et politisk fellesskap som omfatter fremtidige generasjoner eksisterer. Hvis man med politiske fellesskap mener stater, så viser dette at stater kan stå i et moralsk forhold til fremtidige generasjoner fordi vi betrakter dem fra en hypotetisk kontraktsituasjon, fordi vi betrakter dem som et eksplisitt fellesskap som overskrider generasjoner, eller fordi de fatter mange beslutninger som angår fremtidige generasjoner som en spesielt sårbar gruppe. I denne sammenhengen ser jeg liten grunn til å si at det ene argumentet er definitivt "bedre" enn det andre. De utgjør forskjellige måter å begrunne ansvar for fremtidige generasjoner på, og peker således på forskjellige aspekter ved politiske fellesskap/stater som knytter dem moralsk til fremtidige generasjoner.

Det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner utgjør dermed et spesielt normativt perspektiv på staten. Dette perspektivet impliserer at staten som det tradisjonelt viktigste politiske fellesskapet har et moralsk ansvar for å ivareta fremtidige generasjoners interesser, og som et minimum bør den ivareta de miljømessige betingelsene for å dekke deres vitale/grunnleggende behov.

3.2 Demokrati og inklusjon

Enhver sammenslutning eller fellesskap vil trenge en prosedyre for å fatte beslutninger om sammenslutningens felles anliggender som prinsipper, regler, lover, oppførsel etc. Dette er i motsetning til individuelle beslutninger *kollektivt bindende beslutninger* (Dahl 1989: 83). Det politiske fellesskap sett i forhold til det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner, indikerer imidlertid et *kollektiv* som inkluderer fremtidige generasjoners interesser. Følgelig bør en kollektivt bindende beslutning reflektere et hensyn til fremtidige generasjoners interesser.

Kan en demokratisk prosedyre for kollektive beslutninger reflektere et hensyn til fremtidige generasjoners interesser? Det er "folket" som har den endelige myndigheten i et demokrati. "Folket" refererer neppe til for eksempel fremtidige generasjoner. Hvilke premisser ligger til grunn for å bedømme hvem som rettmessig kan kalles "folket" (demos), og hvilken betydning har dette hvis en demokratisk beslutningsprosedyre skal anvendes innenfor et politiske fellesskap som inkluderer fremtidige generasjoners interesser?

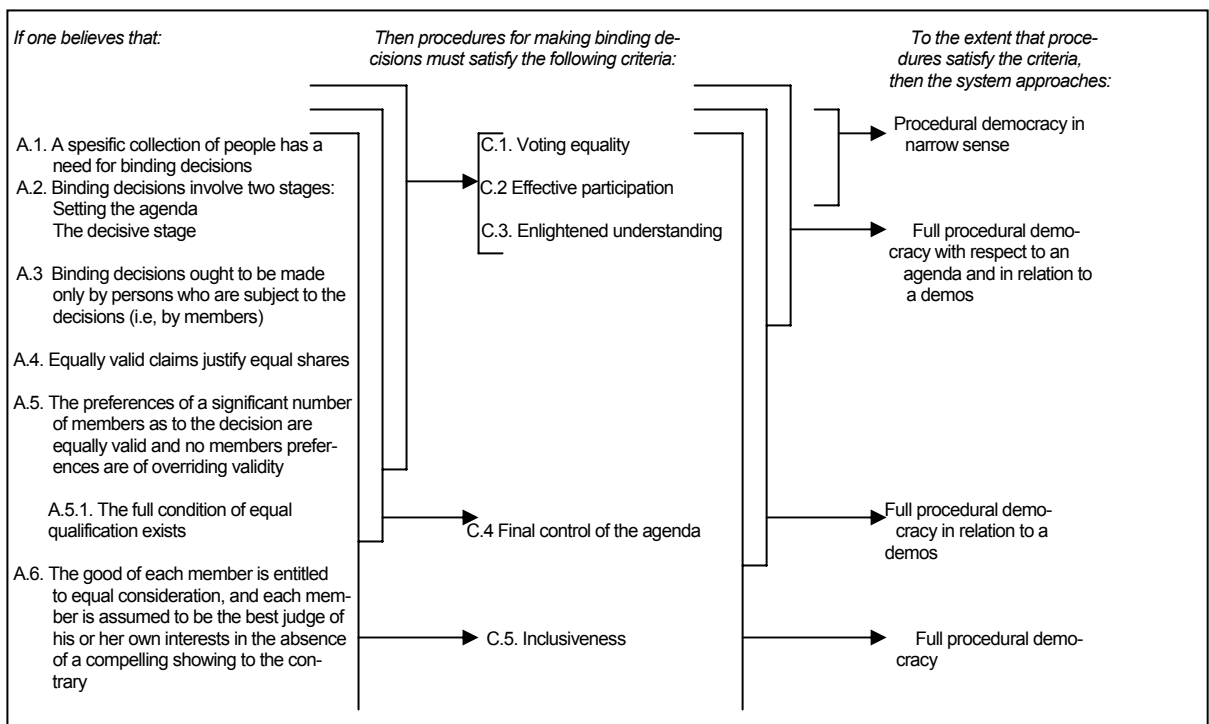
Cohens kjernedefinisjon av demokrati (se figur 3.1, s. 48 denne oppgaven) impliserer at alle medlemmer av et gitt samfunn deltar direkte eller indirekte i beslutninger som angår dem. Gitt det normative perspektivet på politisk fellesskap som er drøftet i forrige del, så kan man med basis i Cohens kjernedefinisjon av demokrati muligens argumentere for en eller annen form for indirekte hensyn til fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosesser. Jeg er imidlertid ute etter en litt mer omfattende avklaring av hva en demokratisk prosess bør være, og hvordan den kan rettferdiggjøres. Robert Dahls teori om prosedyredemokratiet er velegnet for dette formålet. Jeg skal legge størst vekt på Dahls drøfting av inklusjon og demokrati. Jeg vil imidlertid gå noe bredere fram, slik at spørsmålet om inklusjon kan ses tydelig i sammenheng med andre kriterier i Dahls teori om prosedyredemokrati. Neste side viser en tabell som oppsummerer Dahls argument for prosedyredemokratiet (Dahl 1997: 89). Tabellen gir en lettfattelig og god oversikt over de viktigste elementene i Dahls teori. Den viser ikke bare antakelsene som i følge Dahl begrunner de fem kriteriene som definerer en perfekt demokratisk prosess. Den viser også hvordan kriteriene i forskjellig kombinasjon spesifiserer en beslutningsprosedyre som i større eller mindre grad er perfekt demokratisk.

3.2.1 Rettferdigjøringen for demokrati

"On what grounds can a belief in the democratic process be rationally justified, or if "rationally" seems to demanding, at least reasonably justified? (Dahl 1989: 83). Med denne spørsmålsformuleringen innleder Dahl sin rettferdigjøring for demokrati i *Democracy and its Critics*.

En kjerneantakelse som rettferdiggjør og begrunner demokrati, er antakelsen om alle menneskers iboende likeverd. Denne antakelsen forutsettes i følge Dahl i nesten ethvert moralsk argument. Dahl forsøker ikke, og ser heller ingen grunn til å gi noen videre begrunnelse for dette prinsippet. Når behovet for kollektive beslutninger er til stede, så indikerer antakelsen at ingen har en naturlig rett til å bli regnet som "iboende

Tabell 3.1: Argumentet for prosedyredemokrati i skjematisk form (Kilde, Dahl 1997: 89)

bedre” enn andre. I utgangspunktet må alle behandles som likeverdige (ibid.: 85-86). Hvis man ikke antar at mennesker er likeverdige i en eller annen forstand, så vil rettferdiggjøringen for demokrati være undergravet.

Den implikasjonen av antakelsen om menneskers iboende likeverd som i følge Dahl er mest relevant forhold til en demokratisk beslutningsprosedyre er prinsippet om *lik vurdering av interesser*. Som en innledende tolkning av prinsippet om lik vurdering av interesser skriver Dahl: ”To begin with, the principle implies that during a process of collective decisionmaking, the interests of every person subject to that decision must (within the limits of feasibility) be accurately interpreted and made known” (ibid.: 86).

Dahl drøfter særlig to forskjellige aspekter ved prinsippet om lik vurdering av interesser som kan være problematiske i forhold til rettferdiggjøringen for demokrati. Det er for det første uklart hvem som rettmessig kan tolke dine interesser best. Hvis vi for eksempel regner med at det finnes noen som kan tolke våre interesser mye bedre enn hva vi alt i alt er i stand til selv, så ville det være helt konsistent med prinsippet om iboende likeverd at vedkommende gjorde dette for oss. Det er for det andre uklart hvordan en kan gi innhold til begrepet interesser i denne sammenhengen (ibid.: 88). Jeg vil ta for meg det andre problemet først. Dahl peker ut *tre* hovedsvar på hvordan interesser kan tolkes i en demokratiteoretisk sammenheng.

For det *første* kan demokratiet være instrumentelt i forhold til å realisere maksimal frihet for den enkelte. Demokratiet kan bidra til dette på tre måter. 1) Demokratiet sikrer generell frihet fordi den demokratiske prosessen i seg selv forutsetter en rekke rettigheter for å fungere. For eksempel ytringsfrihet, organisasjonsrett, stemmerett og frie valg (ibid.: 88-89). 2) Vi lever imidlertid i sammenslutninger som betinger kollektive beslutningsprosedyrer. Utfordringen er å finne et styresett som kan fatte kollektivt bindende beslutninger samtidig som vi i størst mulig grad styrer oss selv. Demokratiet hevder Dahl, maksimerer muligheten for selvbestemmelse mellom medlemmene av en sammenslutning og er i dette henseende

den beste løsningen (ibid.: 89-90). 3) Videre bidrar demokrati i følge Dahl til å gi individet moralsk autonomi. En kan leve under lover en selv har vært med på å bestemme, og en kan være med på å forsvare sine fundamentale rettigheter, interesser og anliggender. Dette kan være med på å utvikle mennesker som moralske borgere (ibid.: 91).

For det *andre* blir demokratiet i følge Dahl ofte vurdert som instrumentelt i forhold til menneskelig utvikling. Politisk deltakelse kan for eksempel fostre uavhengighet, selvtillit og "public-spiritness" (ibid.: 92).

For det *trede* så er demokratiet instrumentelt i forhold til beskyttelse av personlige interesser. Disse kan i følge Dahl som vist inkludere frihet og personlig utvikling, men utvides ofte til å gjelde begjær, ønsker, praksiser, og rettigheter som mennesker i en gitt samfunnskontekst finner viktige. Dahl drøfter spesielt de demokratiteoretikere som forsvaret demokratiet med dets evne til å oppfylle menneskers ønsker på en upartisk måte. De klassiske utilitaristene som Bentham, og i noe mindre grad Mill, begrunner i følge Dahl demokratiet nettopp på en slik måte. Dette innebærer at det å maksimere oppfyllelsen av ønsker er en viktig forutsetning for å realisere lykke. Dahls eget syn på saken er et litt annet. Det vi i følge Dahl rimeligvis kan forvente av en demokratisk regjering er at den "...provides an orderly and peaceful process by means of which a majority of citizens can induce the government to do what they most want it to do and to avoid doing what they most want it not to do" (ibid.: 95). Det folket ønsker at en regjering skal gjøre eller avstå fra å gjøre er i følge Dahl en spesiell undergruppe, som regel en liten undergruppe, av deres ønsker. Dahl er heller uklar på hva denne undergruppen bør bestå i, men sier at det kan dreie seg om interesser og rettigheter, eller ens rettigheter og muligheter. Dahl kaller denne undergruppen av ønsker for "urgent political concerns" (ibid.).

Rettferdiggjøringen for demokrati så langt, er med på å gi begrunnelser for en del av kriteriene presentert i tabell 3.1. Effektiv deltakelse er nødvendig for å respektere prinsippet om lik vurdering av parters interesser. Hvis borgerne ikke er sikret effektiv deltakelse så risikerer en at deres preferanser og ønsker i forhold til ulike beslutninger ikke kommer klart frem. Stemmelijkheid på det avgjørende stadiet hviler på antakelsen om at alle mennesker er iboende likeverdige. En stemme bør være like mye verdt uavhengig av sosial posisjon, så lenge man tar hensyn til prinsippet om iboende likeverd. Kriteriet om opplyst forståelse formulerer en betingelse om at demokratiske prosedyrer bør gi den enkelte borger muligheter for å forstå, og drøfte i hvilken forstand, ulike alternativer fremmer vedkommendes interesser. Hvis folket skal inneha selvbestemmelse, eller være suverene, så trengs imidlertid et fjerde kriterium, kriteriet om kontroll med agendaen. Hvis ikke et slikt kriterium eksisterer, så er det ingen ting som forteller oss hvorfor et system som bare overlater ubetydelige saker til folket å bestemme over, ikke er et demokrati (Dahl 1989: 106-114).

Som man kan se av tabell 3.1 (side 55 i denne oppgaven), så kan man i følge Dahl regne med at disse fire kriteriene til sammen spesifiserer et perfekt demokrati, hvis de respekteres innenfor en gitt demos (den gruppen som har rett til å delta i beslutningsprosedyren). Det er imidlertid ingen ting i disse kriteriene som sier noe om hvordan demos bør avgrenses. Prinsippet om lik vurdering av parters interesser indikerer ikke nødvendigvis at den enkelte selv er den som best kan vurdere sine egne interesser. Man kan i følge Dahl godt argumentere for at bare en opplyst elite forstår seg på folks sanne interesser, og allikevel ta hensyn til prinsippet om lik vurdering av parters interesser (Dahl 1989: 96). Hvis en ønsker å skille demokrati fra andre systemer så må man mao. begrunne hvorfor "folk flest" bør få delta å forsvare sine interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer. Som Dahl antyder så vil nok

de fleste dele den intuisjon at et system som ekskluderer flere enn det inkluderer, ikke kan kalles et demokrati (ibid.).

3.2.2 Avgrensningen av demos

Hvem bør ha en rett til deltakelse i den demokratiske beslutningsprosedyren? I følge Dahl, så er det første problemet vi konfronteres med når vi forsøker å begrunne en gitt avgrensning av demos, knyttet til at politisk teori og moralfilosofi ofte uttrykker seg på en universalistisk måte: "...political and moral theory is typically expressed in universalistic terms- "all men", "all persons"- that belie the need for boundaries even as the theory prescribes limit on conduct" (Dahl 1997: 68). Et demokrati må imidlertid som også Cohen påpeker fungere innenfor en nærmere avgrenset enhet. Betydningen av denne spenningen i forhold til Dahls behandling av problemer knyttet til inklusjon vil bli klarere etter hvert. En spesiell situasjon ville imidlertid bidra til at spørsmål om inklusjon og eksklusjon ikke ville være noen alvorlig utfordring. Dette ville være tilfellet om demos/borgerne kunne fatte beslutninger som kun var bindende for seg selv, eller hvis de som var underlagt beslutningene enkelt kunne undra seg disse ved å forlate sammenslutningen (ibid.: 69). Dahl hevder imidlertid at mange sammenslutninger ikke virker på en slik måte, hvorav en stat er det beste og mest relevante eksemplet. En demokratisk stat kan fatte mange beslutninger som angår og virker bindende på mennesker som ikke har hatt mulighet til å delta i disse beslutningene hverken eksplisitt eller implisitt. I følge Dahl har de fleste stater gjort dette tidligere, og de kommer etter all sannsynlighet til å fortsette å gjøre dette i fremtiden (ibid.: 70).

I Dahls problematisering av inklusjonsspørsmålet går det et viktig analytisk skille mellom en *betinget* og en *kategorisk* rettighet til inklusjon. Den mest utpregede varianten av en *betinget rett til inklusjon* tilsier at vi ikke kan hente støtte fra noen generelle normative prinsipper for å avgjøre hvem som bør inkluderes i demos. Dette vil avgjøres utelukkende på bakgrunn av historiske og kulturelle faktorer. Dahl mener å finne en slik tilnærming til inklusjonsspørsmålet hos Schumpeter, og siterer Schumpeter på at man må "leave it to every populus to define itself" (ibid.). Konsekvensen av Schumpeters tilnærming er i følge Dahl at det er umulig å trekke en grense mellom demokrati og andre systemer. Sovjetunionen kunne i forhold til denne tilnærmingen ha vært et demokrati, hvis feks politbyrået var internt demokratisk (ibid.: 71). Dette var i følge Dahl mulig fordi Schumpeter ikke skilte mellom to ulike forslag: "System Y som er demokratisk i forhold til sin egen demos" og "System X som er demokratisk i forhold til alle som er underlagt dets styre" (ibid.: 72). Selv om et system X synes å være urealistisk, så gikk Schumpeter i følge Dahl for langt i å avskrive enhver mulighet for å gi generelle normative føringer for inklusjonsspørsmålet (ibid.).

Den rake motsetningen til en slik betinget og relativistisk tilnærming til inklusjonsspørsmålet, er å hevde en *kategorisk rettighet til inklusjon*. Alle som er underlagt demos beslutninger har en absolutt rettighet til å delta i utformingen av denne beslutningen (ibid.) Locke og Rousseau kan i følge Dahl tolkes på en slik måte. Begge sier feks at inngåelsen av samfunnskontrakten innebærer samtykke fra alle, og at vedlikeholdelsen av kontrakten krever tilslutning fra en majoritet. Selv om ikke Locke og Rousseau skriver det eksplisitt så mener imidlertid Dahl å kunne fastslå at de i virkeligheten legger dette betingete prinsippet til grunn: "Only persons who are qualified to govern, but all such persons, should be members of the demos (i.e., citizens)". Den første som i følge Dahl argumenterte åpent for et slikt betinget prinsipp var John Stuart Mill. Mill gjorde imidlertid i følge Dahl ikke annet enn å si rett

ut det som hadde vært en selvfølgelig del av all tidligere demokratisk teori og praksis (ibid.: 72-77).

Hvis alle som er underlagt et styre har en kategorisk rettighet til å delta i dette styret, og hvis betingelsen om samtykke er universell og ubestridt, så er argumentet for demokrati svært sterkt i forhold til ekskluderende alternativer, som feks aristokrati og meritokrati (ibid.: 78-79). Men, som Dahl sier: "If the criterion based on competence overrides a claim based on rights, then the argument for democracy rests on mushy grounds" (ibid.: 79). Hvis man tar utgangspunkt i Dahls formulering av det betingede prinsippet, så skjønner man godt at argumentet for demokrati svikter. For hvem skal kunne vurdere når en person er godt nok kvalifisert til å delta? Tidligere var kvalifikasjon for deltakelse i kollektive beslutninger for eksempel knyttet til eiendom, en praksis vi ville regne som svært betenkelig i dag. Dahl forsøker følgelig å finne en begrunnelse for inklusjon som, synes det rimelig å tro, skal berge argumentet for demokrati bort fra sviktende grunn.

Dahl mener at ideelt sett så burde begrunnelsen for avgrensningen av demos hvile på kategoriske rettigheter. Vi ekskluderer imidlertid barn fra den demokratiske beslutningsprosedyren med den største selvfølgelighet, og denne praksisen viser i følge Dahl nettopp at vurderinger om kompetanse er vanskelig å komme utenom. Derfor foreslår Dahl et modifisert kategorisk prinsipp: "Every adult subject to a government and its laws must be presumed to be qualified as, and has an unqualified right to be, a member of the demos" (ibid.: 79-81). Dahl ser imidlertid to klare problemer med dette prinsippet. For det første er det umulig å dra en presis grense i forhold til når et barn går fra å være et barn til å bli en voksen. Diskusjoner om korrekt alder for stemmerett understreker dette problemet. For det andre, hva skal en gjøre med voksne mennesker som bare midlertidig oppholder seg i en demokratisk stat? Det er neppe intuitivt riktig at jeg får formelle rettigheter i det svenske politiske systemet selv om jeg er på ferie i Sverige i en uke, og således er underlagt svensk lov i denne perioden. Dahls respons på disse logiske problemene med en kategorisk rettighet til inklusjon, er at en eller annen vurdering av kompetanse må være til stede når man begrunner et kriterium for inklusjon. Derfor skifter Dahl litt på målsetningen og skriver at: "Even though we must accept the need for , and the contingent and contestable nature of a judgement as to competence, we are in need for further criteria that will help to reduce the arbitrariness of such a judgement" (ibid.: 81-83).

Dahl kombinerer to prinsipper/antakelser som han til sammen mener kan være veiledende i forhold til å avgjøre hvem som bør være en del av demos, "*Equal consideration*", og "*Burden of proof*".

Først formulerer Dahl prinsippet om lik vurdering på en universell måte: "Equal consideration (universal inclusion): No distribution of socially allocated entities, wether action, forbearances, or objects, is acceptable if it violates the principle that the good or interest of each human being is entitled to equal consideration" (Dahl 1997: 83).

Men sier Dahl, å universalisere prinsippet om lik vurdering ville innebære en rekke praktiske og teoretiske problemer som han ikke ønsker å diskutere. Dessuten er det Dahls oppfatning at universalitet ikke er en nødvendig betingelse for å bestemme sammensetningen av demos. Derfor foreslår Dahl et mer moderat prinsipp som bare gjelder for den aktuelle sammenslutningen: "Equal consideration for all members: No distribution of socially allocated entities, wether actions, forbearances, or objects, is acceptable if it violates the principle that the good or interest of each member is entitled to equal consideration" (ibid.: 84).

Dahl supplerer dette med et prinsipp/antakelse, som ikke innebærer en helt universell antakelse: "Burden of proof: In the absence of the compelling showing to the contrary everyone is assumed to be the best judge of his or her own good or interests. Thus if A hold that her good consists of X not Y, then A's judgement is to be accepted unless the validity of B's judgement can be satisfactorily demonstrated" (ibid.: 84-85).

Dermed har Dahl koblet to prinsipper/antakelser sammen som er veiledende for å avgrense demos. Dahl oppsummerer på en klar måte hvordan kombinasjonen av disse prinsippene gir veiledning i forhold til avgrensningen av demos når han i *Democracy and its Critics* skriver:

If the good or interests of everyone should be weighed equally, and if each adult person is in general the best judge of his or her good or interests, then every adult member of an association is sufficiently well qualified, taken all around, to participate in making binding collective decisions that effect his or her good or interests, that is, to be a full citizen of the demos (Dahl 1989: 105).

I *Democracy and its critics* kaller Dahl kombinasjonen av disse prinsippene for *et sterkt prinsipp om likhet*, og det inngår som en viktig del av rettferdiggjøringen for demokrati. På bakgrunn av disse prinsippene/antakelsene avleder Dahl kriteriet for inklusjon: "*The demos must include all adult members of the association except transients and persons proved to be mentally defective*" (Dahl 1989: 129).

Dahls rettferdiggjøring for demokrati begynner med en grunnleggende antakelse om nødvendigheten av å fatte kollektivt bindende beslutninger om de felles anliggender som en sammenslutning måtte ha. Sammenslutningen eller det politiske fellesskapet som diskuteres i denne oppgaven søker å ta hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Derfor vil jeg i neste avsnitt diskutere rettferdiggjøringen for demokrati og avgrensningen av demos, i forhold til dette normative perspektivet på politiske fellesskap.

3.3 Inklusjon og hensyn til fremtidige generasjoner

Hva kan man si om forholdet mellom et politisk fellesskap som inkorporerer hensyn til fremtidige generasjoners interesser, og en demokratisk beslutningsprosedyre? I første omgang må man konstatere det selvsagte. Kriteriene som i følge Dahl spesifiserer en perfekt demokratisk prosess, spesifiserer en beslutningsprosedyre som er ment å virke for, og mellom samtidige. Dette kommer frem på en veldig tydelig måte om en tar for seg Dahls avgrensning av demos. Demokrati er folkestyre, men "folket" i en demokratisk beslutningsprosedyre kan ikke være andre enn de som er i stand til selv å formulere og forsvare sine interesser. Dette *kan* ha alvorlige implikasjoner for målsetningen om en bærekraftig utvikling og det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner. Diskusjonen nedenfor viser imidlertid at den moralske rettferdiggjøringen for demokrati i denne sammenhengen bør hvile på at beslutningsprosedurene inkorporerer hensyn til fremtidige generasjoners interesser.

De interessene som må regnes som mest sentrale i et demokrati, dreier seg i følge Dahl for en stor grad om personlig frihet. Det er altså en rimelig forventning i et demokrati om blant annet å oppnå en maksimal grad av selvbestemmelse og en stor grad av personlig frihet til å få oppfylt sine ønsker og interesser. Utøvelsen av demokratiske friheter og rettigheter innenfor et avgrenset demos reiser imidlertid problemer i forhold til det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner. Er det for eksempel riktig at vi nyter uinnskrenket personlig frihet hvis dette har negative konsekvenser for fremtidige generasjoner som står utenfor demos? Er for eksempel et liv i materiell overflod på bekostning av fremtidige

generasjoners muligheter til å få dekket sine grunnleggende behov rettfærdiggjort gjennom en demokratisk doktrine om maksimal frihet for den enkelte? Dahls diskusjon av forholdet mellom en kategorisk og en betinget rett til inklusjon impliserer at dette ikke er tilfellet.

Et kategorisk prinsipp tilsier at alle som er underlagt en regjering og dens lover har en rett til å være en del av demos. Hvis man anerkjenner fremtidige generasjoner som moralsk relevante parter, så vil et kategorisk prinsipp implisere at deres interesser må tas hensyn til. De fleste må nok imidlertid være enige med Dahl i at en kategorisk rettighet til inklusjon er praktisk umulig. Den kategoriske rettigheten til inklusjon kan ikke definere demokrati analytisk på samme måte som den betingede varianten som Dahl faller ned på. Hvis man gjorde dette så ville prosedyredemokratiet bli en parodi. Dette betyr imidlertid ikke at Dahls diskusjon av det kategoriske prinsippet er uvesentlig. Hvis et styre/en regjering systematisk omfatter eller påvirker en tredjepart som ikke får/kan delta, så kan dette være et moralsk problem for en demokratisk beslutningsprosedyre. Diskusjonen rundt et kategorisk versus et betinget prinsipp impliserer dette. Det er liten tvil om at demokratiets moralske legitimitet vil styrkes i den grad en prosedyre også vurderer hensynet til de som ikke kan delta eller forsvare sine egne interesser.

Det ser derfor ut som man kan skille mellom to aspekter ved demokratiers inklusivitet. For det første bør et demokrati være inkluderende i den forstand som Dahls kriterium om inklusjon indikerer (se tabell 3.1). Dette er et formelt kriterium som stiller rimelige krav om kompetanse, og det kompletterer de andre kriteriene for prosedyredemokrati. Inklusivitet kan for det andre også henspille på ivaretagelsen av de interessene som det formelle kriteriet om inklusivitet ikke sier noe om. I forhold til dette andre aspektet ved inklusivitet, så kan en etter min mening velge å se på det kategoriske prinsippet som et slags moralsk korrektiv til demokratiske beslutningsprosedyrer. Dette betyr at en regjering ikke utelukkende bør bedømmes ut fra Dahls formelle kriterium om inklusjon. Den bør også kunne bedømmes i forhold til hvilke hensyn den tar til en ekskludert tredjepart som ikke kan delta. Dette andre aspektet ved inklusivitet er viktig i forhold til den moralske rettfærdiggjøringen av demokrati. John S. Dryzek kan tolkes i forhold til det andre aspektet når han skriver følgende om demokrati og demokratisering: "Once universal adult citizenship rights have been secured in a society, democratization is mostly a matter of the more authentic political inclusion of different groups and categories, for which formal political equality can hide continued exclusion or oppression" (Dryzek 1996:475). Dryzek peker på flere grupper som kan tenkes å søke inklusjon i det politiske systemet, og han nevner eksplisitt fremtidige generasjoner som en mulig kandidat, vel og merke gjennom stedfortredere (ibid.).

Det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner kan som vist implisere et nytt perspektiv på politisk fellesskap, hvor fremtidige generasjoners interesser inkorporeres. Sett i forhold til dette perspektivet så vil den moralske rettfærdiggjøringen for demokratiske beslutningsprosedyrer styrkes i den grad beslutningsprosedyrene tar hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Tilsvarende vil demokratiets moralske legitimitet svekkes hvis det kontinuerlig fatter vedtak som ikke tar hensyn til fremtidige generasjoners interesser, og i det minste deres grunnleggende/vitale behov. Det faktum at de tradisjonelle "exit" eller "voice" mulighetene er logisk stengt for fremtidige generasjoner gjør egentlig at det moralske ansvaret øker i denne sammenhengen.¹⁹ Dette kan man for eksempel begrunne med prinsippet om sårbarhet/avhengighet (Goodin 1985), som er diskutert i kapittel 2 (del 2.4.2).

¹⁹ Exit, Voice and Loyalty er tittelen på en bok av økonomen Albert O. Hirschman (1970), der økonomiske modeller anvendes for bla. for å kaste lys over politiske problemstillinger. Medlemmer av en politisk sammenslutning har som aktørene på et marked to måter å signalisere misnøye på, flytte fra

Derfor kan premissene for avgrensningen av demos drøftes på nytt, sett i forhold til det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner. De viktigste premissene i denne sammenhengen er prinsippet om lik vurdering av interesser, og antakelsen om en spesiell bevisbyrde (antakelsen om personlig autonomi). Hvis en antar at hensynet til fremtidige generasjoners interesser er viktig for den moralske rettferdiggjøringen for demokrati, så kan det bety at en tolker disse premissene på en ny måte. Det gir imidlertid ingen grunn for å utfordre det formelle kriteriet om inklusivitet.

Prinsippet om lik vurdering av parters interesser er svært sentralt innenfor demokratiteorien, og det har en avgjørende betydning for hvordan Dahl utvikler sitt resonnement om demokratiets inklusivitet. Prinsippet impliserer at vi verdsetter ulike parters interesser likt i en kollektivt bindende beslutningsprosedyre. Hvorfor skulle ikke dette prinsippet også kunne omfatte en vurdering av fremtidige generasjoners interesser? Hvis vi anerkjenner at fremtidige generasjoner har interesser og at vi fatter beslutninger som kan skade disse, så ser det ut som om fremtidige generasjoners interesser må tas hensyn til i forhold til dette prinsippet. Den praktiske siden av dette, nemlig hvordan en demokratisk beslutningsprosedyre faktisk kan inkludere et hensyn til fremtidige generasjoners interesser, vil jeg vente med til neste kapittel. Det andre premisset som utgjør Dahls argument for inklusjon, antakelsen om personlig autonomi, kan imidlertid også bidra til å problematisere ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i en demokratisk beslutningsprosedyre.

Antakelsen om personlig autonomi (eller "the best-judge principal") utgjør en kjerneantakelse i all liberalistisk tenkning (Goodin 1990: 181), og er også en sentral del av Dahls antakelser som rettferdiggjør demokrati.²⁰ I *Democracy and its Critics* definerer Dahl antakelsen om personlig autonomi på følgende måte: "The presumption of personal autonomy: In the absence of a compelling showing to the contrary everyone is assumed to be the best judge of his or her own good or interest" (Dahl 1989: 100). Poenget er at inntil det motsatte er bevist, så er den enkelte den som best vet hva som er i hennes interesse. Dahl presenterer allikevel ikke forutsetningen om personlig autonomi som et universelt eller moralsk prinsipp som ikke tillater unntak. Dahl beskriver heller forutsetningen om personlig autonomi som en "phronesis" regel (a rule of prudence). Dahl skriver: "it is not an epistemological principle: one could reasonable deny that A is acting in her own interests and still insist that the rule be upheld in A's case. Because a prudential rule is a mix of moral and empirical judgements it displays the inherent messiness of a contingent statement that is not derived from axioms or empirical laws. Instead a prudential rule draws upon a flawed and imprecise understanding of human experience" (Dahl 1989: 101). Dette betyr, tror jeg, at Dahl *ikke* mener at den enkelte er den eneste som kan bedømme sine egne interesser. Mine interesser behøver ikke uomtvistelig å være det jeg sier de er (kfr. Goodin 1990: 182). Antakelsen om personlig autonomi hviler i stedet på et svakt empirisk krav om at den enkelte *stort sett* best vurderer sine egne interesser. I tillegg er det også tydelig at Dahl mener at det i utgangspunktet er moralsk tvilsomt å anta at noen kan bedømme ens interesser bedre enn en selv. Derfor snus også bevisbyrden i Dahls teori, enhver kjenner best sine egne

sammenslutningen (Exit), eller opponere mot, eller ta opp problemet innenfor sammenslutningen (Voice) (Statsvitenskapelig leksikon 1997: 53).

²⁰ I *Etter revolusjonen* anvender ikke Dahl begrepet personlig autonomi, men skriver: "Hvis man, som jeg, tror at *vanlige mennesker i det store og hele er mer kompetente enn noen andre til å avgjøre når og i hvor stor utstrekning de skal gripe inn i beslutninger som de anser for betydningsfulle for seg selv*, da vil man nok gå inn for politisk likhet og demokrati." I artikkelen *Procedural democracy* (1997), anvender Dahl begrepet "Burden of proof" som vist på s. 61 i denne oppgaven. Formuleringen av dette gir sterke assosiasjoner til det Goodin kaller et "Best judge principal". I *Democracy and its Critics* anvender Dahl begrepet personlig autonomi.

interesser, i hvert fall inntil det motsatte er bevist. Videre må anvendelsen av antakelsen om personlig autonomi, hvile på en sunn dømmekraft, "phronesis".

I forrige avsnitt viste jeg at prinsippet om lik vurdering av interesser også bør omfatte fremtidige generasjoners interesser. Hvilke konsekvenser har dette for antakelsen om personlig autonomi?

Antakelsen om personlig autonomi setter for det første grenser for en intervenserende politikk. Så lenge den enkelte selv best forstår sine interesser, så er det i utgangspunktet ingen grunn til å overprøve dette. Hvis fremtidige generasjoners interesser har et moralsk krav på å bli tatt hensyn til i en kollektiv beslutning, så må en imidlertid nettopp intervensere på vegne av en tredjepart som ikke selv har gitt sin tilslutning til dette. Antakelsen om personlig autonomi må derfor settes til side i forholdet til fremtidige generasjoner. Dette innebærer at vi ville opptre med en viss grad av paternalistisk autoritet på vegne av fremtidige generasjoner, akkurat som foreldre opptre med paternalistisk autoritet i forhold til barn. Dahl understreker også at ethvert avvik fra antakelsen om personlig autonomi i prinsippet medfører at en opptre med en viss grad av paternalistisk autoritet (Dahl 1989: 101). Det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner impliserer imidlertid ikke en omfattende tolkning av fremtidige generasjoners interesser. I første omgang innebærer det heller et hensyn til fremtidige generasjoners grunnleggende/vitale behov. Hvis man bør vurdere fremtidige generasjoners interesser i en kollektivt bindende beslutningsprosedyre, så innebærer dette derfor en uunngåelig, men også en akseptabel form for paternalisme.

3.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg diskutert forholdet mellom fremtidige generasjoners interesser og demokratiske beslutningsprosedyrer i et normativt demokratiperspektiv. Jeg har for det første argumentert for at VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling og det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner impliserer en ny forutsetning for demokrati: det etiske premisset om ansvaret for fremtidige generasjoner kan nærmere bestemt knyttes til fellesskap som forutsetning for demokrati. Politiske fellesskap kan i forhold til dette ikke utelukkende vurderes som et samarbeid mellom samtidige, men må også inkludere hensyn til fremtidige generasjoners grunnleggende/vitale behov.

Hva kan være konsekvensene for en demokratisk beslutningsprosedyre om den skal anvendes innenfor et slikt politisk fellesskap? Jeg har anvendt Robert Dahls teori om prosedyredemokratiet for å drøfte dette. En demokratisk prosedyre er i utgangspunktet ment å virke for og mellom samtidige. Etter en grundig gjennomgang av Dahls argumentasjon i forhold til inklusivitet, har jeg imidlertid kommet frem til at demokratiets moralske legitimitet vil avhenge også av hvordan det tar hensyn til en ekskludert tredjepart. Dette må særlig være tilfelle i forhold til fremtidige generasjoner ettersom de ikke kan protestere på våre beslutninger og heller ikke unndra seg konsekvensene av disse. Derfor bør prinsippet om lik vurdering av parters interesser inkludere hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Det følger imidlertid av dette at antakelsen om personlig autonomi må settes til side, til fordel for en viss intervensjon på vegne av fremtidige generasjoners interesser.

I *Democracy and its Critics*, så reiser Dahl selv spørsmålet om hvordan en bør forholde seg i forhold til en ekskludert tredjepart. Dahl skriver: "And what of the interests of the excluded? Are they to be cared for equally with the interests of the citizens? If so, why and how? (1989: 99). Jeg har gitt flere grunner for *hvorfor* fremtidige generasjoners interesser bør tas hensyn til i demokratiske beslutningsprosedyrer. *Hvordan* dette eventuelt kan gjøres er

tema for neste kapittel Neste kapittel tar følgelig for seg det Cohen kaller "instrumenter" for demokrati. Her diskuteres mulige institusjonelle reformer som kan styrke hensynet til fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer.

4 INSTITUSJONELLE REFORMER

Hvis perspektivet på politisk fellesskap endres i den retning det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner indikerer, så reises spørsmålet om hvorvidt det finnes institusjonelle løsninger som kan reflektere dette. Dette kapitlet diskuterer derfor forskjellige muligheter for institusjonell reform som kan bedre ivareta ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer. Først vil jeg drøfte i hvilken grad fremtidige generasjoner kan representeres. Deretter vil jeg presentere fire generelle løsninger i forhold til hvordan fremtidige generasjoners interesser kan representeres i demokratiske beslutningsprosedyrer. Disse vil utgjøre rammer for en diskusjon av forskjellige konkrete institusjonelle tiltak.

4.1 Representasjon av fremtidige generasjoner

Hvis fremtidige generasjoners interesser skal inkorporeres i demokratiske beslutningsprosedyrer, så må dette skje gjennom en eller annen form for representasjon. Forskjellige former for representasjon i politiske systemer har vokst gradvis frem ettersom politiske enheter har endret både størrelse og målsetninger. Representasjon var for eksempel ikke en del av det demokratiske systemet i antikkens Athen. Innenfor en forholdsvis liten enhet (bystaten), med et høyst eksklusivt demos, så var muligheten til stede for direkte deltakelse i de ulike beslutninger. Når demokratiske styresett ble forsøkt tilpasset vesentlig større enheter, så syntes direkte deltakelse å være en umulighet og tanken om representasjon begynte å ta form. Forbildet for utviklingen av representative organer som del av et demokratisk styresett var de middelalderske stenderforsamlinger (kfr. Dahl 1989: 28-30; Christoffersen 1993: 13). I dag er forskjellige former for representasjon en selvfølgelig del av styringen av de store nasjonalstatene. Representasjon må derfor vurderes som en essensiell teknikk for å realisere demokrati i store enheter, selv om det ikke er en integrert del av det demokratiske ideal (Cohen 1971: 77). Kan representasjon anvendes som et virkemiddel for politiske fellesskap/stater som ønsker å inkorporere hensyn til fremtidige generasjoners interesser? Kan virkelig fremtidige generasjoner representeres?

Joel Feinberg drøfter i essayet *The rights of Animals and Future Generations*, forholdet mellom representasjon og fremtidige generasjoner. Han utvikler en generell forutsetning for representasjon, som også viser at fremtidige generasjoner kan representeres.²¹ Feinbergs syn er ganske enkelt at for å kunne representeres så må en kunne inneha en interesse av noe. Det gir ikke mening å være en representant for en vakker fjellformasjon eller et byggverk. Disse tingene kan ikke inneha en interesse av noe. Vi kan ikke handle på vegne av byggverket for dets "egen skyld", eller dets "eget velvære". I følge Feinberg ville det stille seg annerledes med for eksempel en hund fordi denne har visse interesser som må oppfylles hvis den skal leve. Det er mulig i større eller mindre grad, å handle på vegne av hundens "eget velvære", eller for "dens egen skyld" (Feinberg 1981: 142-143). På denne

²¹ Som tittelen på essayet antyder så er Feinberg primært opptatt av en analytisk behandling av problemer med å tilskrive rettigheter til dyr og fremtidige generasjoner. Som et trinn i argumentasjonen drøfter imidlertid også Feinberg generelle forutsetninger for representasjon.

bakgrunn er det rimelig klart at også fremtidige generasjoner kan representeres. Vi kan med rette bekymre oss for deres velvære, bare med den visshet at de vil ha noen interesser som vi kan skade eller beskytte, for eksempel vitale/grunnleggende behov. Om fremtidige generasjoner skriver derfor Feinberg: "Our remote descendants are not yet present to claim a livable world as their right, but there are plenty of proxies to speak now on their behalf. These spokesmen, far from being mere custodians, are genuine representatives of future interests" (ibid.: 147).

Feinberg demonstrerer etter min mening en absolutt logisk grense for når det gir mening å si at vedkommende er en representant for noen, og når det er meningsløst. Dette er knyttet til muligheten for å inneha en interesse av noe. Feinberg viser videre at det gir mening å si at en eller flere kan representere fremtidige generasjoner. Feinberg sier imidlertid ingen ting om hva slags type representasjon dette kunne være. Hvordan kan et slikt mulig mandat forstås når kontakt mellom den representerte og de som representerer er utelukket?

Representasjon av fremtidige generasjoner lar seg vanskelig forklare innenfor mer tradisjonelle teorier om representasjon, men må forklares innenfor et "helt annet, men dog relevant problemkompleks som vi har når personer og grupper pretenderer å representere andre mennesker uten at de representerende er valgt av de representerte" (Christoffersen 1993: 10). Dette innebærer det som kalles representasjon i overført betydning, eller såkalt "virtual representation". En slik pre-liberal forståelse av representasjon kommer i følge Lafferty til syne i konseptet om en bærekraftig utvikling. Foruten fremtidige generasjoner, så impliserer en bærekraftig utvikling i følge Lafferty også representasjon av de fattige/underutviklede, og kanskje, andre arter (Lafferty 1999: 8).

"Virtual representation" er beskrevet på følgende måte av Edmund Burke: "Virtual representation er det når det er et fellesskap i interesser, og gjensidig sympati i følelser og ønsker mellom dem som handler i folkets navn, og det folk i hvis navn de handler, skjønt tillitsmennene (trustees) ikke bokstavelig talt er valgt av dem" (Burke 1792 i *A letter to Sir H. Lengrishe*, sitert i Christoffersen 1993: 73). Det som binder sammen representant og representert i dette perspektivet, er en antatt følelse av sympati, felles mål, og interesser mellom partene. Dermed blir det mindre vesentlig om en representant er valgt, eller på annen måte formelt tiltrodd dette vervet fra den representerte. Det finnes flere eksempler hvor et slikt forhold er antatt å foreligge. Det klassiske eksemplet på et slikt forhold er det som eksisterer mellom foreldre og barn. Historisk har man også tenkt på lignende vis om forholdet mellom slaven og herren, og mann og kvinne (Goodin 1996: 841-842). Selv om disse historiske eksemplene er mindre tiltalende, kan det være aktuelt å tenke på lignende måter om fremtidige generasjoner. En kan tenke seg at nålevende for eksempel gjennom læring, opplyst sympati e.l., kan inkorporere fremtidige generasjoners interesser sterkere inn i sitt eget "interesseunivers". Dermed kan de i en viss forstand opptre som representanter også for fremtidige generasjoner i demokratiske beslutningsprosedyrer (ibid.: 843).

Jeg tror imidlertid at en kan tenke seg en representant for fremtidige generasjoner i en litt mer formell forstand. Hvis fremtidige generasjoner kan ha rettigheter slik Feinberg hevder, så er det rimelig å se på representanten som en som forsvarer denne rettigheten inntil den representerte selv kan forsvare sine rettigheter. Om en ser bort fra rettigheter, så kan en vurdere representanten som en forsvarer av fremtidige generasjoners interesser. Dette bør kunne skje på en mer eksplisitt måte, enn ved sympati, eller gjensidighet i interesser og målsetninger.

Uansett, så kan fremtidige generasjoner representeres fordi de har interesser, og i det minste vitale/grunnleggende behov som representanten kan forsvare. Hvem bør disse

representantene være, og hvordan bør de få innflytelse på demokratiske beslutningsprosedyrer? Dette er temaet som blir behandlet i resten av dette kapitlet.

4.2 Fire generelle institusjonelle muligheter

Hvis en står overfor en situasjon hvor en mener at et demokratisk system ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til viktige interesser/rettigheter/goder, så kan en i utgangspunktet vurdere fire ulike institusjonelle muligheter for å bedre på dette:

1. Utvide eller redusere demos
2. Stemmer, Valg og Lovgivningsprosedyrer
3. Utviklingen av en offentlig opinion
4. "Kvasi" voktere (Dahl 1989: 183-192).

De tre første peker i retning av en forbedret demokratisk prosedyre (prosess). Den siste løsningen åpner for muligheten av å innsette såkalte kvasivoktere, som kan vurdere utfallet av forskjellige beslutninger (substans). Derfor er de mulige institusjonelle løsningene også en konkretisering av forholdet mellom substans og prosess i demokratiske beslutningsprosedyrer.

Den første generelle løsningen, utvide eller redusere demos, har imidlertid ingen relevans i forhold til å inkludere fremtidige generasjoners interesser. Phillippe Van Parijs har for øvrig diskutert mulige alternativer innenfor dette feltet for å øke hensynet til fremtidige generasjoner. Med fremtidige generasjoner mener imidlertid Parijs ikke ufødte generasjoner, derfor faller Parijs artikkel på siden av det som er tema i denne oppgaven (kfr. Parijs 1998).

Det finnes enkelte forslag til institusjonelle reformer som tar for seg forholdet til ufødte fremtidige generasjoners interesser i et demokratisk system. Jeg vil presentere disse i forhold til de tre siste generelle løsninger som Dahl diskuterer.

4.3 Stemmer, valg, og prosedyrer for lovgivning

Det er viktig mener Dahl, at det ikke er slik at rene flertallsbeslutninger er den eneste beslutningsregelen som er konsistent med kriteriene for den demokratiske prosess. Det finnes ikke ett riktig arrangement av stemme- og valgordningsprosedyrer som definerer politisk likhet. Derfor utgjør disse arrangementene i følge Dahl mange muligheter for å demme opp mot krenkelser av fundamentale interesser. Dette gjelder i følge Dahl også for lovgivningsprosedyrer. Det er ganske vanlig å anvende prosedyrer som bremser enkelte beslutninger, gjerne i form av en minoritet som har makt til å utsette eller forsinke ulike beslutninger (Dahl 1989: 185). Kan fremtidige generasjoners interesser representeres innenfor disse feltene? En del forslag antyder at dette kan være mulig.

4.3.1 Opprette "Proxy-elektorat"

Andrew Dobson peker i en artikkel om representativt demokrati og miljø på tre grupper som kan skades av miljøproblemer, men som ikke er representert i det demokratiske politiske systemet. For det første, andre lands borgere som skades av miljøproblemer

forårsaket innenfor en demokratisk enhet som ikke har rettigheter innenfor denne enheten. For det andre, fremtidige generasjoner og for det tredje, andre arter (Dobson 1996: 124-125).

Dobson refererer til fremtidige generasjoner nettopp fordi denne gruppen er aktualisert i politisk debatt gjennom Brundtlandkommisjonens rapport. Han skriver videre: "It is indisputable that action taken now affect future generations and their life-chances; the question is whether this entitles their interests to some form of democratic representation in the contemporary decision making process of actually existing nation-states" (ibid.) Dobson antar at representanter for fremtidige generasjoner godt kan utpekes å sitte i en for øvrig demokratisk valgt forsamling. Han har imidlertid et forslag til hvordan en kan gå et skritt videre i retning av en *demokratisk* representasjon (kfr. ibid.: 132).

Dobsons forslag er at en kan trekke ut en gruppe fra herværende generasjon og regne denne som et stedfortredende elektorat. ("proxy-elektorat"). Dette elektoratet kan fungere nøyaktig som andre demokratiske elektorater. Kandidater som skal representere fremtidige generasjoner trekkes fra denne gruppen. Disse kandidatene kan drive valgkamp på vanlig måte. De kan kjempe for det de mener er i fremtidige generasjoners interesser, og de kan forklare hvordan de akter å gjøre det. Proxy-elektoratet vil vurdere de ulike kandidatene, og så velge de ønskede kandidatene gjennom demokratiske valg. Disse vil sitte i parlamentet sammen med kandidatene som representerer de "vanlige" interessene. Dobson konkluderer : "Such a system would enable the democratic imperative to be redeemed and, particularly importantly, restore the element of (proxy) accountability which is lost if representatives are merely appointed" (ibid.:132).

Det neste spørsmålet som melder seg er hvem som skal utgjøre elektoratet. Dobson skiller mellom to mulige svar. For det *første* kan en trekke et tilfeldig utvalg av dagens velgere, og la disse utgjøre elektoratet. Dette kan være en fordel fordi en ville være sikret representasjon av et interesse mangfold. Den største ulempen er i følge Dobson, at dette utvalget ikke i tilstrekkelig grad vil være i stand til å prioritere fremtidige generasjoners interesser i tilfeller hvor det er konflikt mellom våre interesser, og fremtidige generasjoners interesser (ibid.:133). Den *andre* muligheten blir da å trekke ut et utvalg som er mer *kompetent* i forhold til og vurdere fremtidige generasjoners interesser. En slik gruppe mener Dobson er å finne blant de som argumenterer i favør av "miljømessig bærekraft" (environmental sustainability). Selv om mange demokrater vil steile når en trekker inn eksperter på denne måten, så er grunnen for å gjøre dette ganske spesifikk: for å sikre at det generelle målet om å representere fremtidige generasjoners interesser blir nådd (ibid.). Videre hevder Dobson at diskusjonen rundt en bærekraftig utvikling, har vist at denne gruppen er veldig heterogen. Dermed skulle faren for en veldig ideologisk ensidig representasjon av fremtidige generasjoner kunne unngås selv om proxy-elektoratet trekkes fra denne lobbyen (ibid.).

Dobson antar altså som selvfølgelig at fremtidige generasjoner kan representeres. Videre foreslår han at de kan representeres demokratisk. Den mest kontroversielle siden av dette forslaget er forsøket på å gi representantene demokratisk legitimitet. Etter min mening er det to grunner til å kritisere dette arrangementet. En praktisk/pragmatisk og en mer prinsipiell. For det *første* synes hele systemet tungvint og tidkrevende. For det *andre*, så er forsøket på å gi representantene demokratisk legitimitet, i en viss forstand dømt til å mislykkes. Hele poenget med demokratisk legitimitet er jo at representantene skal stå til ansvar for den gruppen de er satt til å representere. Det er umulig i dette tilfellet. En kan også sette spørsmålsteget ved mandatet for disse representantene mer generelt. Hvis man ser bort fra

muligheten for å bestemme innholdet i dette demokratisk, så bør det etter min mening eksistere et klarere mandat for disse representantene.

4.3.2 Endre kammerstrukturen i parlamentet

En annen mulighet for å styrke vernet av fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer, kan være opprettelsen av et eget parlament eller annet-kammer med spesielt ansvar for fremtidige generasjoner (Lowe 1999: 141). Anvendelsen av et overhus/annet-kammer for vern av spesielle interesser, eller bare som et konserverende element, er for øvrig ikke helt uvanlig (kfr. Dahl 1989: 185). For eksempel anvendes ofte et overhus for å representere regioner eller delstater i føderalstater (Rasch 2000: 106).

Kan et kammer med ansvar for fremtidige generasjoner ha noen særlig effekt? Riktignok er det slik at valgprosesser ofte fremskaffer yngre kandidater som gjerne kan tenkes å føle større ansvar for fremtidige generasjoner. Disse holdes imidlertid i følge Lowe ofte under sterk disiplin av sine respektive politiske partier. Han mener derfor at det vil være en stor fare for at det samme vil skje med et eventuelt annet-kammer: "If a parliament or chamber representing future generations has real power, those who control the normal political process will seek to ensure they can also control that chamber or parliament" (Lowe 1999: 141). Han mener videre at den eneste måten å kople et slikt parlament eller kammer løs fra den ordinære og kortsiktige politiske prosessen vil være å frata det all politisk makt, hvilket vil gjøre det ganske virkningsløst (ibid.).

En måte å styrke et slikt kammer eller overhus på kan være å utpeke eller velge representantene på en måte som gjør at en sikrer et "sterkere" kammer. Praksis i de land som har et markert tokammersystem, viser at dette ikke er uvanlig. Bare i 32 prosent av disse landene blir overhusets medlemmer valgt direkte, mens ulike former for indirekte valg forekommer i 19 prosent tilfellene. Hele 29 prosent av overhusene er basert på at representantene blir pekt ut, og at de dermed savner et demokratisk legitimitetsgrunnlag (Rasch 2000: 106). Muligheten i forhold til å forsvare fremtidige generasjoners interesser ligger følgelig i å utpeke eller velge representanter på bakgrunn av spesiell kompetanse, slik Dobson tross alt tar til orde for i foregående avsnitt.²² I hvilken grad en ville vurdere et slikt organ som legitimt i et ellers demokratisk styresett vil bero på hvilken formell myndighet det har. Mest sannsynlig bør den reelle makten være innskrenket, for eksempel til et utsettende veto i lovsaker, eller man må som Lowe antyder frata det enhver innflytelse utover å kommentere og kritisere ulike lovforslag.

Lafferty diskuterer også anvendelsen av et annet-kammer i forhold til miljøproblemer og en bærekraftig utvikling. Han har imidlertid et litt annet fokus. I følge Lafferty (1999: 14) impliserer miljøproblemer og spørsmål knyttet til bærekraftig utvikling et behov for fora hvor mer helhetlige og "opplyste" debatter kan finne sted. Ordinære parlamentariske debatter er i imidlertid følge Lafferty som regel preget av programmessig standpunkt-markering. Spørsmål knyttet til bærekraftig utvikling krever imidlertid en mer holistisk tilnærming, preget av genuin dialog mellom deltakerne. Lafferty ser muligheten for at et annet-kammer nettopp kan tjene

²² En mulig (opplagt kontroversiell) analogi til en slik ordning er det iranske "Vokternes råd". Forsamlingen har bare 12 medlemmer; den ene halvparten utpekes blant ledende geistlige av landets åndelige leder og statsoverhode, og den andre halvdel utpekes blant ledende rettslærde av parlamentet (underhuset) etter forslag fra høyesterettsjustitiarius. Den særegne rekrutteringen til Vokternes råd er begrunnet med at en vil sikre medlemmene *kompetanse* til å vurdere om lovforslag fra underhuset bryter med islam og landets konstitusjon; tanken er at et demokratisk sammensatt organ ikke kunne ivareta en slik kontrollfunksjon (Rasch 2000: 105-106).

som forum for en slik dialog (Lafferty 1999: 14). Det er ikke nødvendigvis noen skarp motsetning mellom dette perspektivet på et annet-kammer og det som er presentert ovenfor. En genuin dialog og holistisk perspektiv, kan også regnes som viktig for å se, og ta hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Det neste avsnittet dreier seg om dette.

4.4 Utviklingen av en offentlig opinion

Kan utviklingen av en offentlig opinion lede til større fokus på fremtidige generasjoners interesser? For å forstå problemstillingen trengs en kort forklaring på hva utvikling av en offentlig opinion kan innebære.

Dahl (1989) legger stor vekt på at utviklingen av stabile polyarkier²³ ofte ledsages av utviklingen av en offentlig opinion. Utviklingen av en offentlig opinion innebærer at respekten for andre parters interesser øker etter hvert som et demokratisk system får "satt seg". I noen tilfeller kan det i følge Dahl være tilstrekkelig bare å stole på at krenkelser av fundamentale interesser vil forsvinne når en demokratisk politisk kultur har slått rot. Dahl understreker at disse argumentene ikke har noe annet enn et løselig empirisk fundament, men konkluderer dog med at: "The historical record thus lends considerable support to the argument that, given time, in a country with a generally democratic culture, public opinion may rectify blatant disregard for the equal consideration of interests" (Dahl 1989: 187).

Etter min mening kan Dahls korte problematisering av utviklingen av en offentlig opinion, godt knyttes til hans eget kriterium om opplyst forståelse (kfr. tabell 3.1, s. 55 for oversikt over kriteriene). Først og fremst fordi utviklingen av en offentlig opinion på mange måter synes nesten identisk med kriteriet om en "opplyst forståelse". Kriteriet om en opplyst forståelse krever nemlig at en bør ha en forståelse "...of means and ends, of ones interests and the expected consequences of policies for interests, *not only for oneself but for all other relevant persons as well*" (Dahl 1989: 112, min uthevn.) I dette perspektivet kan det se ut som om utviklingen av en offentlig opinion nesten blir å regne som instrumentelt i forhold til kriteriet om opplyst forståelse, fordi en velutviklet offentlig opinion nettopp ville være preget av en opplyst forståelse av andres og egne interesser. Kriteriet om "opplyst forståelse" forutsetter at en kan vurdere konsekvensene av ens valg i forhold til andres interesser. Dahl skriver også: "To know what it wants, or what is best, the people must be enlightened, at least to some degree" (ibid.: 111).

Utviklingen av en offentlig opinion, og kriteriet om en opplyst forståelse peker i retning av et mer "opplyst" elektorat. I Dahls perspektiv ser dette ut til å være knyttet til en gradvis prosess som er integrert i utviklingen av en demokratisk politisk kultur. Kan en rimelig forvente at utviklingen av en offentlig opinion til syvende og sist også kan omfatte fremtidige generasjoners interesser? Vil en opplyst forståelse med tiden også bety at vi tar hensyn til fremtidige generasjoners interesser? For det første tror jeg i hvert fall at det er langt mer sannsynlig at dette kan skje i et demokratisk system enn i et mer hierarkisk system fordi et demokrati engasjerer borgeren i spørsmål av betydning for samfunnet som helhet. De foregående momentene peker imidlertid også i retning av en mer aktiv politikk i forhold til å "utdanne" velgerne i forhold til kompliserte miljøspørsmål, slik at de lettere kan vurdere konsekvensene av sine valg, også i forhold til fremtidige generasjoners interesser.

²³ Polyarkier er i Dahls terminologi de landene som vi i dagligtale ville kalle demokratier. Demokrati refererer til et ideal som faktiske polyarkier kan strebe mot. Demokrati defineres som vist gjennom et sett av kriterier som spesifiserer en bestemt beslutningsprosedyre.

Tanken om et "opplyst" elektorat som lettere kan møte problemene forbundet med å være deltagere i komplekse beslutningssituasjoner, er særlig sentral i forhold til miljøproblematikk. Christa Daryl Slaton og Theodore L. Becker, har i denne sammenhengen hevdet at et "opplyst demokrati" er en forutsetning for å iverksette en politikk som tar større hensyn til fremtidige generasjoners interesser (Slaton & Becker 1999: 101). Som et idéhistorisk grunnlag for sin forståelse av et opplyst demokrati refererer de blant annet til Thomas Jefferson: "Jefferson, who devised a grand scheme for public education and identifying those with the most merit, argued that the key to good government was to "Enlighten the people generally, and tyranny and oppression will vanish like evil spirits of the dawn of the day" (ibid.: 103).

Et opplyst demokrati kjennetegnes i følge Slaton og Becker av at: "(1) it is dependent on an educated citizenry and an accountable government (2) it is highly reflective of the diversity in the society; and (3) it protects minority rights" (ibid.: 105). Som virkemidler for å oppnå et mer opplyst demokrati, legger Slaton /Becker vekt på deltakelse i politiske beslutningsprosesser gjennom moderne kommunikasjonsmidler. For eksempel muligheten for såkalte "Electronic town meetings" (ETM's). De mener videre at deres forskning viser at borgere i industrialiserte samfunn, er i stand til å ta rimelige, fremtidsorienterte, og ansvarlige standpunkter, så sant de gis muligheter til å sette seg grundig inn i sakskompleksene (ibid.: 105-107).

Et annet virkemiddel i denne sammenhengen kan være såkalte "konsensuskonferanser". En konsensuskonferanse er: "a forum in which lay people develop and put forward their views on socially sensitive questions through dialogue with experts" (Rippe & Schaber 1999: 81). I Danmark hvor dette er prøvd ut i praksis fungerer det i grove trekk på følgende måte. For det første avrettes det i avisene etter deltagere (15-20 deltagere). Utvalget skal være representativt mht. alder, kjønn, bosted, stilling og utdanning. Selve konferansen består av tre deler. For det *første* presentasjon av relevant bakgrunnsinformasjon. For det *andre* formulering av kjernesporsmål til ekspertene. For det *tredje* presenterer ekspertene sine svar, som i sin tur diskuteres av deltagerne, som så godt kan formulere nye spørsmål. Til slutt skal dette ende i en konsensusrapport, som skal anvendes av politikere, journalister og interessegrupper. Konferansene dreier seg typisk om saker av generell allmenn interesse, som for eksempel "trafikk og miljø" (Rippe & Schaber 1999: 82). Selv om disse konferansene ikke relateres direkte til fremtidige generasjoner, så kan de være virkemidler for å utvikle en offentlig opinion omkring miljøspørsmål. Derfor kan de også være virkemidler i forhold til å sette fremtidige generasjoners interesser på den offentlige agenda.

Slaton & Becker oppsummerer betydningen for opplysning i forhold til fremtidsorienterte beslutninger på følgende måte:

... if elite and/or elitist decision-makers are to be held accountable by the public for creating a world safe and viable for future generations, how can that be done if effective measures are not taken to provide citizens with (1) a broad based education; (2) sufficient information; (3) skills to analyse and evaluate it; (4) means to deliberate and communicate among themselves; (5) an understanding of how to reach common ground; and (6) a futurist orientation (ibid.: 108).

Utviklingen av en offentlig opinion sett som et virkemiddel til å oppnå en opplyst forståelse av egne og andres interesser utgjør en ganske generell tilnærming til problemer knyttet til fremtidige generasjoners interesser. To små eksempler på konkrete virkemidler i denne sammenhengen er tatt med her. De kan imidlertid tjene to forskjellige mål. For det første kan man satse på opplysning/utdanning, for å påvirke velgerne slik at de i større grad inkorporerer hensyn til fremtidige generasjoners interesser i sin egen politiske deltakelse. For

det andre kan opplysning/utdanning også bidra til å minske avstanden mellom styrende og styrte. Gitt at miljøpolitikk generelt, og spørsmål om hensyn til fremtidige generasjoners interesser spesielt hviler på komplisert vitenskapelig innsikt, så vil utdanning/opplysning kunne være en forutsetning for genuin deltakelse i politiske prosesser som dreier seg om slike spørsmål.

I neste avsnitt vi jeg imidlertid diskutere en langt mer direkte metode for å beskytte fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer.

4.5 "Kvasi"-Voktere

Den fjerde og siste generelle løsningen som drøftes av Dahl er såkalte "Kvasi-voktere". Siden disse vokterne fatter beslutninger innenfor et for øvrig demokratisk system, men ikke er underlagt vanlig demokratisk kontroll, så kalles de "kvasi". Den typiske formen for slike voktere innenfor et demokratisk system, er en domsmyndighet med endelig autoritet over bestemte substansielle eller prosedurale beskyttelser (Dahl 1989: 188). Avgjørelsene kan være endelige fordi det foreligger en rett til å erklære en parlamentarisk beslutning grunnlovsstridig. Det mest kjente eksemplet på en slik institusjon er USAs føderale høyesterett, som siden 1803 har virket som en aktiv vokter av den amerikanske grunnloven (ibid.).

Begrunnelsen for et slikt arrangement er at visse verdier, interesser eller rettigheter, må regnes som så viktige at de bør beskyttes mot den ordinære demokratiske beslutningsprosedyren. Et mye brukt eksempel for å forklare hvorfor en bør akseptere visse bindinger på den demokratiske prosess, er myten om Odyssevs.²⁴ I forhold til denne myten kan en begrunne konstitusjonelle bindinger med at det alltid vil oppstå fristelser for kortsiktig nytelse/gevinst i et demokrati, som imidlertid på litt lengre sikt kan få katastrofale eller alvorlige følger. Det er dermed nærliggende å tenke seg at man på en eller annen måte kan knytte et forsvar av fremtidige generasjoners interesser direkte til en eller annen form for konstitusjonell binding. Er ikke forsvaret av fremtidige generasjoners interesser nettopp vanskelig å oppfylle om man ikke verner disse interessene fra den alminnelige demokratiske prosess? En konstitusjonell binding og eventuelt en instans med prøvingsrett, kan kanskje gå inn å stanse vedtak som truer fremtidige generasjoners velferd. Dette kan være ideen bak en såkalt "offentlig forsvarer for fremtiden".

En såkalt "offentlig forsvarer for fremtiden" kan være en variant av en kvasi vokter. Ideen ble første gang lansert av Kasperson, Derr og Kates (1983), og er videreført blant annet av Shrader-Frechette (1993), og Hadjilambrinos (2000).

Shrader-Frechette regner med at en "offentlig forsvarer for fremtiden" kan være med på å maksimere rettferdighet mellom generasjoner. En slik forsvarer av fremtidige generasjoner bør i følge Shrader-Frechette være utstyrt med en teknisk stab, og han bør være i stand til å utfordre lover, politikk og reguleringer (Shrader-Frechette 1993: 227). Shrader-Frechette tenker seg først og fremst en slik institusjon knyttet til forvaltningen av radioaktivt avfall.

Hadjilambrinos, som viderefører ideen til en "offentlig forsvarer" fra Kasperson, Derr og Kates (1983) og Shrader-Frechette (1993), mener imidlertid at en slik institusjon godt kan

²⁴ "På hjemvei fra Troja kom krigshelten Odyssevs ut for mange farer. En gang seilte han gjennom et sund der vakre kvinnelige vesener som ble kalt sirener lokket sjøfolk i døden. Odyssevs ville høre deres sang, men ikke med livet som innsats. Da ble løsningen at sjøfolkene fikk voks i ørene, slik at de ikke hørte de farlige tonene. Odyssevs selv lot seg binde til masten og mistet dermed muligheten for å springe over bord. Ved å la seg binde ble det mulig for ham å nyte sangen" (Smith 2000: 36).

være relevant i forhold til langsiktige miljøproblemer mer generelt (Hadjilambrinos 2000: 44, 56). Hun ser imidlertid et problem i forhold til en slik institusjon. Den vil fort miste autoritet hvis den tar for konservative antakelser om hva vi bør spare til fremtidige generasjoner. Hun skriver: "The reality that political power can only be exercised in the present, by those present to exercise it, can not easily be changed. Political power would be very likely to create a powerful force bounding the advocacy on behalf of the future to the norms, needs, and political expediences of the present, thus subverting the exercise of intertemporal justice" (ibid.: 56). Derfor bør en for å sikre eksistensen av en slik institusjon, og gjøre den effektiv, etablere en slik forvarer gjennom et grunnlovstillegg. I følge Hadjilambrinos må forbildet for dette være den amerikanske konstitusjonen: "In the U.S, the shield protecting the exercise of justice from the vicissitudes of public opinion and the tyranny of majority has been provided by the constitution" (ibid.). I USA er det videre en meget tungvint prosess å endre grunnloven. Dette kombinert med den sterke stillingen som innehas av den føderale domstolen, ville i følge Hadjilambrinos gi en "offentlig forsvarer" en tilstrekkelig sterk stilling.

Nøyaktig hvilken myndighet denne "offentlige forsvareren" skal ha er noe uklart. En tolkning av Hadjilambrinos innebærer at en slik institusjon gis stor makt. Hadjilambrinos kan nemlig leses slik at en "offentlig forsvarer" vil få uinnskrenket rett til å slå ned på lovforslag/politikk som den finner å være til skade for fremtidige generasjoners interesser, og at konstitusjonen skal gi hjemmel for dette. En mer moderat tolkning av Hadjilambrinos er imidlertid å tenke seg at den fremtrer som en vokter av visse grunnlovfestede rettigheter som kan tilkjennes fremtidige generasjoner.²⁵ Altså en vokter som kan teste gyldigheten av politiske vedtak, men med spesiell vekt på fremtidige generasjoners interesser. En slik prøvingsrett vil helt klart være lettest å akseptere i den grad den blir utøvet i nær tilknytning til de skrevne, overordnede normer dommeren er satt til å håndheve (Smith 2000: 44).

Den generelle ideen med en maktbalanse mellom statsmaktene, historisk sett knyttet til Montesquieu, indikerer også en rolle for den dømmende makt i forhold til politiske beslutningsprosedyrer for å verne rettigheter og viktige interesser. Lafferty skriver i denne sammenhengen at maktbalanse mellom lovgivende, utøvende og dømmende makt, er en integrert del av en vestlig modell. I mange land (for eksempel de Skandinaviske, Storbritannia, Irland) er imidlertid den dømmende makt lite utviklet med tanke på å moderere og forme offentlig politikk. Lafferty hevder derfor at det er viktig i forhold til målsetningen om en bærekraftig utvikling, at det kan finne sted en kulturell endring hvor advokater og dommere blir mer aktive i forhold til å sikre en bærekraftig utvikling (Lafferty 1999: 11). Ved å hevde nytten av en "offentlig forsvarer" slik Hadjilambrinos gjør, og mer generelt, fremme betydningen av den dømmende makt som mer aktiv part i forhold til spørsmål om bærekraftig utvikling slik Lafferty gjør, reises det imidlertid vanskelige normative problemstillinger.

Dahl, som særlig tar utgangspunkt i erfaringene med den amerikanske høyesteretten, er prinsipielt skeptisk til en domsmyndighet med mye selvstendig makt. For det første er det i følge Dahl en helt klar sammenheng mellom den makten en overfører til en slik myndighet, og rekkevidden av den demokratiske prosess. Mer presist: "The broader the scope of rights and interests subject to final decision by the quasi guardians, the narrower must be the scope

²⁵ Spørsmålet om hvorvidt en kan tilskrive fremtidige generasjoner rettigheter er utelatt i denne oppgaven. Den norske grunnloven går imidlertid relativt langt i denne retningen i tillegg 110 (b): "Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en natur hvis Produktionsevne og Mangfold bevares. Naturens Ressourcer skulle disponeres utd fra en langsiktig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten" (kfr. Lafferty 1999: 9-10).

of the democratic process" (Dahl 1989: 188). I forlengelsen av dette hevder Dahl, så vil ofte en slik vokter ikke bare underkjenne vedtatte lover. Den vil også ofte måtte påta seg en rolle som utformer av politiske strategier: "The broader the scope of the rights and interests the quasi guardians are authorized to protect, the more they must take on the function of making law and policy" (ibid.: 189). Videre hevder Dahl, så gjenstår det å vise at en slik prøvingsrett er essensielt for demokrati. Da måtte en vise at de land som ikke har en slik institusjon er mindre demokratiske enn de som har det, og det er det i følge Dahl langt fra dekning for å mene. Dessuten mener Dahl at slike kvasi-voktere "fritar" demos for muligheten til selv å erkjenne begrensninger. Hvis man velger ikke å bruke domsmyndighet for å sikre substansielle goder, så gir en demos en mulighet til å anerkjenne den fundamentale interessen som en norm. Denne normen må så anerkjennes gjennom normale politiske og sosiale prosesser (ibid.).

Dahls argumenter mot anvendelse av konstitusjonelle bindinger og myndigheter som etterprøver disse, er åpenbart tungtveiende. Slike ordninger kan definitivt bidra til å svekke den demokratiske kontrollen med politiske beslutningsprosedyrer. Det synes allikevel som om Dahl legger liten vekt på et poeng som kan være viktig i denne sammenhengen. Konstitusjonelle bindinger og en tilhørende prøvingsinstans kan ikke bare regnes å være i "opposisjon" til ordinære politiske prosesser. De kan også være et redskap for politisk handling (Smith 2000: 36). Konstitusjonelle bindinger og prøvingsrett kan i et større perspektiv være med på å muliggjøre realiseringen av essensielle politiske målsettinger. Hvis en bærekraftig utvikling er et erklært politisk mål, så kan man betrakte konstitusjonelle bindinger av fremtidige generasjoners interesser som et virkemiddel for å nå dette målet. Videre er det som påpekt av Smith slik at den politiske vilje i siste instans kan vinne frem, også på tvers av konstitusjonelle bindinger (kfr. Smith 2000: 54-55). Dette vil imidlertid skje i henhold til spesifikke regler for grunnlovsending i de forskjellige land.

4.6 Nasjonale planleggingsråd

Et siste institusjonelt tiltak for å bedre ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer, er opprettelsen av nasjonale planleggingsråd for en bærekraftig utvikling. Slike råd, eller komiteer med ansvar for å koordinere innsatsen for en bærekraftig utvikling, er faktisk også en anbefalt del av UNCED programmet (Lafferty 1999: 9). Imidlertid har disse rådene så langt hatt marginal status i de fleste land. Lafferty peker på behovet for at slike råd får øket synlighet og offentlig profil, og at de får større innflytelse på utforming av politikk. En måte å oppnå dette på er i større grad å inkludere tidligere ministre og partiledere. Det er tydelig lettere for de som ikke er bundet for mye av "dag til dag politikk", og et kontinuerlig behov for programmessige standpunkterklæringer, å kunne bidra med mer gjennomtenkte, helhetlige, og langsiktige tanker omkring miljøpolitikk. Kort sagt kan kanskje disse eldre politikerne bidra til å gi et planleggingsråd for en bærekraftig utvikling en nødvendig moralsk integritet, og synlighet i den offentlige debatt. En anvendt analogi i denne sammenhengen kan være de nordamerikanske indianerstammenes ordning med et eldsteråd, som hadde som eneste funksjon å planlegge frem til den syvende generasjon (ibid.).

På et mer generelt nivå så regnes gjerne råd eller institutter som kan drive med fremtidsorientert tenkning og forskning, som vesentlige for å verne fremtidige generasjoners interesser (Lowe 199: 140). I følge Lowe har slike institutter hatt innflytelse på politikkutforming både i Sverige og Australia. I Sverige har et sekretariat for fremtidssudier

vært instrumentelt i forhold til å sette fokus bla. på bruken av kjernekraft. Tilsvarende, så hadde en "Kommissjon for fremtiden" innflytelse i Australia, gjennom å generere forskning og debatt omkring spørsmål knyttet til fremtidige generasjoners interesser (ibid.).

4.7 Oppsummering

Det foregående kapittelet viser at det finnes flere mulige tiltak som kan treffes for å bedre ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer. Disse kan regnes som mulige institusjonelle implikasjoner av det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner. Disse tiltakene *kan* bidra til å styrke den moralske rettferdiggjøringen for demokrati.

Alle reformene kan imidlertid ikke være like relevante sett i forhold til det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner. Jeg har tatt utgangspunkt i at dette premisset som et minimum impliserer en dekning av fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov.

Opprettelsen av et "proxy-elektorat" er opplagt kontroversielt, og forsøket på å sikre representantene demokratisk legitimitet, fungerer etter min mening dårlig. Dermed sitter en igjen med muligheten for å utpeke kompetente representanter som kan kjempe for fremtidige generasjoners interesser i parlamentet. Dette ville ganske sikkert kunne medføre et øket fokus på fremtidige generasjoners interesser i den lovgivende forsamling. Uavhengig av om disse representantene er valgt slik Dobson foreslår eller ei, så synes deres rolle imidlertid å være for uspesifisert. For eksempel vil deres innflytelse måtte variere i forhold til de partipolitiske konstellasjoner i parlamentet for øvrig. (Selv om disse representantene utgjør et spesifisert antall.) Sannsynligvis så krever et fokus på fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov, en mer spesifikk rolle for representanten og en mer stabil innflytelse. En mulighet for å få til dette er å opprette et annet-kammer eller overhus med spesielt ansvar for fremtidige generasjoners interesser. I den sistnevnte reformen, legger jeg til grunn at rekrutteringen til et slikt kammer bør foregå på en annen måte enn gjennom den ordinære valgprosessen. Dette kan sikre at representantene har nødvendig integritet/ kompetanse. Hvordan dette kammeret bør fungere i praksis er et åpent spørsmål. Tre muligheter synes klare. For det *første* at kammeret kun har en rådgivende funksjon. For det *andre* kan en for eksempel kreve at visse beslutninger må ha et flertall av kammerets medlemmer bak seg. For det *tredje*, kan en tenke seg at kammeret kan ha et utsettende veto i forhold til spesielle miljøpolitiske saker. Representantene i et slikt kammer kan bidra til å verne fremtidige generasjoners interesser og spesielt deres grunnleggende/vitale behov. Kanskje ikke først og fremst gjennom å utforme politiske strategier, men gjennom å advare mot mulige uheldige konsekvenser av forskjellige lovforslag og politiske strategier.

De tiltakene som er drøftet under tittelen "utvikling av en offentlig opinion", er mer generelle enn de foregående. Disse tiltakene kan være med på å gi den enkelte velger et nødvendig fokus på miljøproblematikk og fremtidige generasjoners interesser. Videre kan de være med på å gi andre tiltak som involverer mer ekspertise en større legitimitet i velgernes øyne. Disse tiltakene kan helt klart være med på å sette et generelt fokus på fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer. De kan allikevel bare i en helt indirekte forstand bidra til å sette et fokus på fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov.

Bruk av såkalte "kvasi-voktere" er en siste løsning. I motsetning til de foregående reformene, så er denne løsningen direkte knyttet til utfallet av demokratiske beslutningsprosedyrer. Det innebærer at en anvender domsmyndighet for å undersøke gyldigheten av

ulike vedtak, i forhold til hvordan disse vedtakene påvirker fremtidige generasjoners interesser. Som en betingelse for at dette skal kunne virke, så bør fremtidige generasjoner tilskrives visse grunnlovfestede rettigheter som ulike vedtak kan dømmes i forhold til. Fordelen med dette er ganske åpenbar. Et minstekrav for en bærekraftig utvikling krever neppe bare prosedurale beskyttelser av fremtidige generasjoners interesser, det synes også nødvendig med en substansiell sikring. Ulempen er selvfølgelig at en slik vokterinstitusjon, er av de tiltak som klart begrenser rekkevidden av den demokratiske prosess. En må imidlertid også huske på at dette kan være viktig for å nå vedtatte politiske målsetninger. Dessuten refererer et minstekrav for en bærekraftig utvikling faktisk til livsnødvendige miljøgoder. Sett i forhold til dette så kan en substansiell prøving av politiske vedtak rettferdiggjøres.

Nasjonale planleggingsråd er også aktuelle for å styrke vernet av fremtidige generasjoners interesser. I motsetning til de foregående tiltakene, så kan disse på en eksplisitt måte bidra til å utforme politiske strategier. Det er sannsynligvis vesentlig for å oppnå større fokus på fremtidige generasjoners interesser at man har en mer frittstående institusjon med høy synlighet i offentlig debatt. I denne sammenhengen kan nasjonale planleggingsråd spille en vesentlig rolle.

5 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Utgangspunktet for denne oppgaven har vært Brundtlandkommisjonens rapport, og dens definisjon av en bærekraftig utvikling. Konseptet om en bærekraftig utvikling har fått noe nær universell politisk tilslutning (toppmøtet i Rio 1992), og er et perspektiv på miljøproblematikk som har hatt og som vil fortsette å ha, stor betydning for håndteringen av miljøproblemer. Gitt betydningen som konseptet om en bærekraftig utvikling har fått internasjonalt, så synes det som det er en viktig del av legitimeringen av politiske og økonomiske systemer at de kan bidra til en bærekraftig utvikling. Med fokus på demokrati som en særdeles viktig norm for politiske beslutningsprosedyrer, så har en viktig antakelse i denne oppgaven vært at konseptet om en bærekraftig utvikling kan ha implikasjoner for demokrati. Jeg har innskrenket dette fokuset gjennom følgende hovedproblemstilling: *Hva innebærer ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling, og hvilke normative implikasjoner kan dette tenkes å ha for demokrati og demokratisering?*

Fokuset på ivaretagelse av fremtidige generasjoners interesser må i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling forstås som et sentralt etisk premiss. Jeg har drøftet to dimensjoner ved dette premisset. For det første, anvendelsen av behov som fordelingsprinsipp mellom generasjoner. For det andre, den prinsipielle begrunnelsen for at vi bør ta hensyn til fremtidige generasjoner.

Behovsbegrepet er omstridt. I følge kritikerne kan menneskers behov i hvert fall ikke si noe særlig fornuftig om hva vi skylder fremtidige generasjoner fordi våre behov er subjektive. Jeg har diskutert i hvilken forstand behov kan være "objektive" eller universelle. Diskusjonen viser at dette kan være tilfellet når behov refererer til mål som er like gyldige uavhengig av tid og rom. Det man kommer frem til ved å følge en slik strategi, er en begrunnelse for et minstekrav for en bærekraftig utvikling. Dette minstekravet for en bærekraftig utvikling gir førsteprioritet til vern av miljø og naturressurser som er livsbærende, og instrumentelle for å dekke menneskers vitale/grunnleggende behov. Dette innebærer for eksempel goder som rent vann, dyrkbar jord, ren luft, og en atmosfære som beskytter mot UV- stråling. Dette minstekravet for en bærekraftig utvikling refererer til objektive miljømessige betingelser for å få dekket vitale/grunnleggende behov.

En ting er imidlertid å begrunne et minstekrav for hva ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser innebærer i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling. En annen ting er å gi en prinsipiell begrunnelse for ivaretagelse av fremtidige generasjoners interesser. På hvilket grunnlag er det rimelig å hevde at et ansvar for fremtidige generasjoner eksisterer? Jeg har diskutert tre ulike argumenter som på forskjellig vis søker å begrunne ansvaret for fremtidige generasjoner på et prinsipielt grunnlag. Det konsekvens-etiske argumentet (Goodin 1985) peker på fremtidige generasjoners sårbare stilling i forhold til våre handlinger som basis for moralsk ansvar. Det kommunitaristiske argumentet (de-Shalit 1995) hevder at fremtidige generasjoner viderefører våre prosjekter og i en overført betydning kan gi oss "evig liv". Sosiale fellesskap virker i dette perspektivet konstituerende for vår identitet. Vår identitet kan ikke løsrives fra fortiden, ei heller fra forventninger om fremtiden utover vår egen levetid. Dette bidrar i de-Shalits perspektiv til å begrunne moralsk ansvar for fremtidige generasjoner. Det kontraktteoretiske argumentet (Rawls 1993) har et helt annet utgangs-

punkt. I stedet for å starte med konkrete sosiale fellesskap som basis for forpliktelser, så forsøker heller Rawls å modellere et tenkt ståsted for forhandling, hvor vi i stor grad ser bort fra den posisjonen vi har i det virkelige samfunnet. Rawls demonstrerer hvorledes dette ståstedet kan anvendes for å begrunne ansvar for fremtidige generasjoner i form av et generelt spareprinsipp. De tre argumentene viser dermed at et moralsk ansvar for fremtidige generasjoner kan begrunnes fra ulike ståsteder.

Ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser innebærer i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling derfor ikke bare et bestemt minstekrav for en bærekraftig utvikling. Fokuset på fremtidige generasjoners interesser impliserer også et moralsk ansvar for å gjøre utviklingen bærekraftig. Mer bestemt har vi et moralsk ansvar for å påse at de miljømessige betingelsene for at fremtidige generasjoner kan få dekket sine vitale/grunnleggende behov, ikke svekkes eller settes i fare. Dette kan ha vesentlige normative implikasjoner for demokrati og demokratisering.

For det første synes det klart at premisset om ansvar for fremtidige generasjoner, skaper en ny forutsetning for demokrati. Som Cohen (1971) viser så er det en logisk forutsetning for demokrati at det eksisterer et eller annet fellesskap som demokratiske beslutningsprosedyrer kan virke innenfor. Kjerneargumentet i forhold til dette, er at det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner impliserer et nytt normativt perspektiv på politiske fellesskap. Politiske fellesskap kan ikke lenger utelukkende legitimeres fordi de skaper velferd og sikkerhet for samtidige. De må også som et minimum kunne vise at de forsøker å sikre dekningen av fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov. Et slikt perspektiv på politisk fellesskap kan begrunnes med de prinsipielle argumentene skissert ovenfor. Dette perspektivet på politiske fellesskap kan igjen ha videre konsekvenser for forståelsen og utøvelsen av demokrati.

Med det normative perspektivet på politisk fellesskap som er skissert ovenfor, så synes det klart at den moralske rettferdiggjøringen for demokrati styrkes hvis demokratiet fremmer hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Det vesentlige punktet i denne sammenhengen er kriteriet som dreier seg om inklusjon. Demokratiets inklusivitet vil i følge Dahl være av avgjørende betydning for rettferdiggjøringen for demokrati (Dahl 1989: 99). Det er imidlertid klart at det formelle kriteriet om inklusjon ikke indikerer noe hensyn til fremtidige generasjoners interesser. Dette betyr at inklusivitet i forhold til det foregående perspektivet på politisk fellesskap bør forstås på en noe bredere måte. Det følger imidlertid også ganske klart av Dahls egen drøfting av inklusjonsproblemet, at inklusjon ikke utelukkende kan forstås i forhold til det formelle kriteriet. Hvis en tredjepart kontinuerlig påvirkes av demokratiske beslutningsprosedyrer men ikke blir tatt hensyn til, så er dette et moralsk problem uavhengig av den formelle retten til inklusjon. Det etiske premisset om ansvar for fremtidige generasjoner impliserer at fremtidige generasjoner er en slik tredjepart. Derfor bør deres interesse vurderes i forhold til prinsippet om lik vurdering av parters interesser. Dette impliserer imidlertid at antakelsen om personlig autonomi må settes til side fordi man på en eller annen måte må intervensere på fremtidige generasjoners vegne.

Opgavens nest siste kapittel drøftet ulike institusjonelle reformer som kan bedre ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i demokratiske beslutningsprosedyrer. Drøftingene viser at det finnes "instrumenter" for demokrati, som også kan anvendes for å beskytte fremtidige generasjoners interesser. Det spesielle i denne sammenhengen er selvfølgelig at man må anvende representanter som ikke er valgt av den gruppen som de er satt til å representere, og at disse representantene heller ikke kan holdes ansvarlige overfor denne gruppen. Det tiltaket som synes mest relevant i forhold til et minstekrav for en

bærekraftig utvikling, er en eller annen form for konstitusjonell binding i forhold til fremtidige generasjoners vitale/grunnleggende behov, støttet opp med en aktiv juridisk etterprøving av politiske vedtak. Det er imidlertid åpent hvilke institusjonelle løsninger som er "de rette". Kombinasjoner av flere tiltak, og sannsynligvis en del prøving og feiling, er mer hva en kan forvente fordi institusjonelle reformer må prøves ut innenfor konkrete politiske fellesskap. Det vil ganske sikkert være variasjoner fra land til land med hensyn til hvilke institusjonelle tiltak som kan være mulige og relevante. Dette kommer jeg kort tilbake til helt til slutt.

Oppgaven har vist at fokuset på ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser i forhold til VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling, kan ha vesentlige normative implikasjoner for demokrati og demokratisering. For det første så skaper premisset om ansvar for fremtidige generasjoner en ny forutsetning for demokrati. Politiske fellesskap bør omfatte et hensyn til fremtidige generasjoner, og i det minste et hensyn til de miljømessige betingelsene for fortsatt menneskelig velferd. Dette impliserer for det andre at inklusivitet i demokratiske beslutningsprosedyrer, må tolkes på en ny og bredere måte. For å styrke demokratiets moralske legitimitet, så bør fremtidige generasjoners interesser inkluderes. Dette kan for det tredje implisere nye institusjonelle reformer som reflekterer en utvidet forståelse av politiske fellesskap, og som representerer fremtidige generasjoners interesser. I siste instans kan dette bidra til at politiske beslutninger blir mer rettferdige i forhold til fremtidige generasjoners interesser.

Som jeg nevnte i metodedelen, så må disse mulige implikasjonene regnes som "trade-offs" i forhold til en liberal vestlig demokratimodell. De representerer imidlertid langt fra noe brudd med demokrati, snarere er det her snakk om mulige modifiseringer av demokratiske beslutningsprosedyrer. Det er i alle tilfeller ikke realistisk å tro at forståelsen for demokrati, og demokratisk praksis kan være uforandret så lenge forutsetninger og betingelser for demokrati er i kontinuerlig endring. Robert Dahl gir uttrykk for noe av dette i *Etter revolusjonen*. Han påpeker at det alltid vil måtte være et bytteforhold mellom "maksimalt" demokratiske beslutninger (et primærdemokrati), og muligheten og evnen for politiske fellesskap til å kunne håndtere/løse alvorlige problemer som dette fellesskapet står overfor (Dahl 1973: 70-72). En bærekraftig utvikling og hensynet til fremtidige generasjoners interesser representerer nettopp et perspektiv i forhold politiske fellesskap og demokratiske beslutningsprosedyrer som kan implisere trade-offs i forhold til ideelle standarder for demokrati.

I denne oppgaven har jeg diskutert noen få mulige endringer i forhold til forskjellige dimensjoner ved demokrati som synes ønskelige sett i forhold til en bærekraftig utvikling og ivaretagelsen av fremtidige generasjoners interesser. Det er slett ikke sikkert at de endringer i forhold til demokrati som er diskutert her er særlig sannsynlige. De viser imidlertid at demokratiske beslutningsprosedyrer både *bør*, og i noen grad *kan*, formes med tanke også på kommende generasjoners vitale/grunnleggende behov. Siden en bærekraftig utvikling først og fremst er et essensielt praktisk-politisk konsept for endring, så vil jeg kort vise hvilke implikasjoner utfordringen om en bærekraftig utvikling kan ha for et faktisk demokrati, det norske.

I hvilken forstand bør/kan norsk demokratisk praksis endres for å kunne fremme mer "bærekraftige" beslutninger? Oppgaven har argumentert for at det best egnede virkemiddel i forhold til et minstekrav for en bærekraftig utvikling, vil være en eller annen form for konstitusjonell binding støttet opp med en aktiv juridisk etterprøving av politiske vedtak. Betingelsene for en slik institusjon er imidlertid ikke de beste i Norge. Det er ikke tradisjon for å anvende konstitusjonen mer aktivt som et virkemiddel for å forme offentlig politikk. Den norske grunnloven er heller viktigere som et nasjonalt symbol, da den ikke gjenspeiler

endringer i norsk statsskikk (Heidar 2001:34-35). Det eksisterer imidlertid en prøvingsrett i Norge. Tidligere ble den knapt praktisert men i de senere år har høyesterett i økende grad benyttet seg av denne retten (Heidar 2001: 35; Smith 2000: 42). Før dette kan få noen konsekvenser for norsk politikk for en bærekraftig utvikling, så synes det allikevel klart at konstitusjonen generelt må få en mer betydelig plass i forhold til praktisk politikk.

Gitt det norske parlamentariske styresettet, så burde en kanskje heller se på mulige reformer i forhold til prosedyrer for lovgivning. Norge har for eksempel et tokammersystem. Delingen i et odelsting og et lagting har imidlertid nesten ingen praktisk betydning. Partisammensetningen er lik både i odelstinget og lagtinget, og partidisciplinen er sterk. Den eneste praktiske implikasjonen av denne delingen er dermed bare at minimumstiden for å vedta en ny lov er tre dager (Heidar 2001: 37-38). Ettersom det tross alt eksisterer en tokammerstruktur, så burde det være mulig å diskutere på hvilke måter denne faktisk kan tjene prinsipielle politiske målsetninger. For eksempel hvorvidt et annet-kammer kan anvendes for å beskytte fremtidige generasjoners interesser. Det er allikevel ikke så veldig sannsynlig at man vil gå fra et tokammersystem uten betydning, til et som faktisk kan bidra til å forme lovgivning i en bestemt retning. Kanskje er en slik endring mer sannsynlig i land som har tradisjon for en kammerdeling som har mer praktisk betydning.

Det som imidlertid er godt utviklet i Norge er en korporativ pluralisme. Som Stein Rokkan poengterte for mange år siden: "Stemmer teller når det gjelder personvalget i styrende organer, men det er andre ressurser som avgjør den faktiske politiske linje som de ansvarlige myndigheter til enhver tid følger" (Rokkan 1966/1987: 96). Organiserte interesseorganisasjoner forsøker kontinuerlig å påvirke den politiske prosessen gjennom lobbyvirksomhet, og aktivitet via den korporative kanalen generelt (Heidar 2001: 61). Dette kan indikere at reformer innenfor de formelle politiske institusjoner ikke alltid vil være særlig virkningsfullt. Opprettelsen av et nasjonalt planleggingsråd med høy offentlig profil kan derfor vise seg å være av betydning. Det kan utøve innflytelse ved siden av de formelle politiske institusjonene og faktisk påvirke den miljøpolitiske linje som følges.

Norske regjeringer har siden publiseringen av Brundtlandkommisjonens rapport gjort en bærekraftig utvikling til et erklært politisk mål. Til grunn for norsk politikk ligger også VFF's definisjon av en bærekraftig utvikling (Langhelle 2000: 174). En bærekraftig utvikling impliserer et moralsk ansvar for å ivareta fremtidige generasjoners interesser, og som et minimum en sikring av de miljømessige betingelsene for å sikre deknningen av vitale/ grunnleggende behov. Tiltakene for å fremme dette kan selvfølgelig være mange, og på flere nivåer. Jeg har i denne oppgaven trukket frem argumenter for at den moralske rettferdiggjøringen for demokratiet ville styrkes dersom fremtidige generasjoners interesser kunne representeres i demokratiske beslutningsprosedyrer. Det ligger dermed en stor utfordring i å utvikle en "institusjonell kapasitet", som kan bidra til å sikre en demokratisk politikk for en bærekraftig utvikling og ivaretagelse av fremtidige generasjoners interesser.

LITTERATUR

- Achterberg, Wouter (1996): "Sustainability and associative democracy", kap. 9 i Lafferty/Meadowcroft (red.), *Democracy and the Environment. Problems and Prospects*. Cheltenham: Edward Elgar
- Adams, W. M. (1990): *Green Development. Environment and Sustainability in the Third World*. London: Routledge
- Arendt, Hannah (1996): *Vita Activa. Det virksomme liv*. Oslo: Pax forlag
- Ariansen, Per (1992): *Miljøfilosofi. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aristoteles (1984): *The Politics. Translated and with an Introduction, Notes, and glossary by Carnes Lord*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Ball, Terrence (2001): "New Ethics for Old? Or, How (not) to Think About Future Generations" i *Environmental Politics*, Vol 10, Nr. 1, s. 89-110
- Barry, Brian (1977): "Justice Between Generations" i Raz, J (red.), *Law, Morality and society- Essays in honour of H.L.A Hart*. Oxford: Clarendon United Press
- Barry, Brian (1991): *Political Argument: a reissue with a new introduction*. Berkely: University of California Press
- Barry, Brian (1999): "Sustainability an Intergenerational Justice", kap. 4 i Dobson, Andrew (red.), *Fairness and Futurity. Essays on Environmental Sustainability and Social Justice*. New York: Oxford University Press
- Barry, Brian & Rae, Douglas (1975): "Political Evaluation", kap. 5 i Polsby, N.W & Greenstein, Fred I (red.), *Political Science: Scope and Theory, Handbook of Political Science Volume 1*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company
- Bay, Christian (1970a): "The concern with pseudopolitis" i Kariel, Henry S. (red.), *Frontiers of democratic theory*. Random House: New York
- Bay, Christian (1970b): "Behavioral reasearch and the theory of democracy" i Kariel, Henry S. (red.), *Frontiers of Democratic theory*. Random House: New York
- Beckerman, Wilfred (1994): "Sustainable Development: Is it a useful concept?" i *Environmental Values*, Vol. 3, Nr 3, s. 191-209
- Chistoffersen, Jens A. (1993): *Representant og Velger*. Oslo: Universitetsforlaget/Pensumtjeneste
- Cohen, Carl (1971): *Democracy*. Athens: University of Georgia Press
- Connelly, James & Smith, Graham (1999): *Politics and the environment: from theory to practice*. London: Routledge
- Dahl, Robert A. (1973): *Etter revolusjonen? Makt og mdebestemmelse i et godt samfunn*. Oslo: Dreyers Forlag
- Dahl, Robert A.(1989): *Democracy and its critics*. New Haven and London: Yale University Press
- Dahl, Robert A. (1997): *Toward Democracy: A journey. Reflctions: 1940-1997. Volume One*. Berkley, California: Institute of Governmental Studies Press
- Daly, Herman (1995): "On Beckermann, Wilfred Critique of Sustainable Development" i *Environmental Values*, Vol 4, Nr 1, s. 49-55

- de Geus, Marius (1996): "The Ecological restructuring of the State", kap. 10 i Doherty & de-Geus (red.), *Democracy and Green Political Thought. Sustainability, Rights and Citizenship*. London and New York: Routledge
- de-Shalit, Avner (1995): *Why Posterity Matters. Environmental Policies and Future Generations*. London: Routledge
- Dobson, Andrew (1996): "Representative democracy and the environment", kap. 7 i Lafferty & Meadowcroft (red.), *Democracy and the Environment. Problems and Prospects*. Cheltenham: Edward Elgar
- Dobson, Andrew (1998): *Justice and the environment. Conceptions of Environmental Sustainability and Theories of Distributive justice*. New York: Oxford University Press
- Doherty & de Geus (1996): "Introduction", s. 1-15 i Doherty & de Geus (red.), *Democracy and Green Political Thought. Sustainability, Rights and Citizenship*. London and New York: Routledge
- Dovers, Steven R. & Handmer, John W. (1993): "Contradictions in Sustainability" i *Environmental Conservation*, Vol. 20, Nr 3, s. 217-222
- Doyal, Len & Gough, Ian (1991): *A Theory of Human Need*. London: Macmillian
- Drycek, John (1987): *Rational Ecology. Environment and political economy*. Oxford: Basil Blackwell
- Dryzek, John (1996): "Political inclusion and the dynamics of democratization" i *American Political Science Review*, Vol. 90, Nr 3, s. 475-487
- Drycek, John (1997): *The Politics of the Earth. Environmental Discourses*. New York: Oxford University Press
- Eckersley, Robyn (1992): *Environmentalism and political theory. Toward an Ecosentric Approach*. London: UCL Press.
- Eckersley, Robyn (1996): "Greening Liberal Democracy", kap. 11 i Doherty & de Geus (red.), *Democracy and Green Political Thought. Sustainability, Rights, and Citizenship*. London and New York: Routledge
- Feinberg, Joel (1981): "The Rights of Animals and Unborn Generations", s. 139-150 i Partridge, Ernest (red.), *Responsibilities to Future Generations*. New York: Prometheus Books
- Goodin, Robert E. (1985): *Protecting The Vulnerable*. Chicago and London: The University of Chicago press
- Goodin, Robert E. (1990): "Liberalism and the Best-Judge Principle" i *Political Studies*, Vol. XXXVIII, Nr. 2, s. 181-195
- Goodin, Robert E. (1995): "Political Ideals and Political Practice" i *British Journal of Political Science*, Vol. 25, Nr 1, s. 37-56
- Goodin, Robert E. (1996): "Enfranchising the Earth, and its alternatives" i *Political Studies*, Vol. XLIV Nr. 5, s. 835-850
- Grubb, Michael M. (1993): *The Earth Summit Agreements: A Guide and Assessment*. London: Earthscan
- Hadjilambrinos, Constantine (2000): "An Egalitarian Response to Utilitarian Analysis of Long-Lived Pollution: The Case of high-Level Radioactive Waste" i *Environmental Ethics*, Vol. 22, Nr 1, s. 43-62
- Heidar, Knut (2001): *Norway. Elites on Trial*. Boulder, Colorado og Oxford: Westview Press
- Heilbroner, Robert (1981): "What Has Posterity Ever Done for Me", s. 191-194 i Partridge, Ernest (red.), *Responsibilities to Future Generations*. New York: Prometheus Books
- Held, David (1989): *Political Theory and the Modern State*. Cambridge: Polity Press

- Hobbes, Thomas (1996): *Leviathan*. Oxford og New York: Oxford University Press
- Jacobs, Michael (1999): "Sustainable Development: A Contested Concept" i Dobson, Andrew (red.), *Fairness and futurity. Essays on Environmental Sustainability and Social Justice*. New York: Oxford University Press.
- Johansen, Kjell Eivind & Vetlesen, Johan Arne (1996): *Etikk – I historie og samtid*. Oslo: universitetsforlaget
- Kasperson, R, Derr, P og Kates, R (1983): "Confronting Equity in Radioactive Waste Management: Modest Proposals for a Socially Just and Acceptable Program" i Kasperson, R & Berberian, M (red.), *Equity Issues in Radioactive Waste Management*. Cambridge. Mass.: Oelgeschleger, Gunn and Hain.
- Lafferty, William M. (1999): *Democracy in an ecological state: Problems and Prospects*. Paper presented for the Concerted Action on "The Ecological State", DGXII
- Lafferty, William M. & Langhelle, Oluf (1997): "På vei mot bærekraftig utvikling?" i Lafferty, W.M. m.Fl. (red.), *Rio+5, Norges oppfølging av FN-konferansen om miljø og utvikling*. Otta: Tano-Aschehoug
- Lafferty William M. & Langhelle, Oluf (1999): "Sustainable Development as Concept and Norm" i Lafferty & Langhelle (red.), *Towards sustainable development*. Basingstoke: Macmillian.
- Lafferty William M. & Meadowcroft, James (1996): "Democracy and the environment: congruence and conflict – preliminary reflections", kap. 1 i Lafferty & Meadowcroft (red.), *Democracy and the Environment. Problems and Prospects*. Cheltenham: Edward Elgar
- Lafferty, William M. & Meadowcroft, James (2000): "Introduction", kap. 1 i Lafferty & Meadowcroft (red.), *Implementing Sustainable Development. Strategies and Initiatives in High Consumption Societies*. New York: Oxford University Press
- Langhelle, Oluf (2000): "Norway: Reluctantly Carrying the Torch", kap. 7 i Lafferty & Meadowcroft (red.), *Implementing Sustainable Development. Strategies and Initiatives in High Consumption Societies*. New York: Oxford University Press
- Lem, steinar (1994): *Den tause krigen*. Oslo: Forum
- Locke, John (1993): *Political Writings*. London: Penguin Books
- Lowe, Ian (1999): "Governing in the Interests of Future Generations", kap. 13 i Kim & Dator (red.), *Co-creating a Public Philosophy for Future Generations*. Westport, Connecticut: Praeger
- Malnes; Raino (1990): *The environment and duties to future generations*. Lysaker: Fridtjof Nansen instituttet
- Malnes, Raino (1995): *Valuing The Environment*. Manchester: Manchester University Press
- Malnes, Raino (1997): *Filosofi for statsvitere*. Otta: Tano Aschehoug
- Malnes, Raino & Midgaard, Knut (1993): *Politisk tenkning fra antikken til vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Mugaas, Pål (1997): "Fra Stockholm via Rio til New York", kap. 2 i Lafferty, W. M. m fl.(red.), *Rio+5, Norges oppfølging av FN-konferansen om miljø og utvikling*. Otta: Tano-Aschehoug
- Nagell, Hilde W. (1996): *Når trygden blir utrygg: en normativ diskusjon av fordeling mellom generasjoner i folketrygdens alderspensjonsordning*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Paehlke, Robert (1988): "Democracy, bureaucracy and environmentalism" i *Environmental Ethics*, Nr. 10, s. 291-308
- Paehlke, Robert (1996): "Environmental challenges to democratic practices", kap. 2 i Lafferty, William M. & Meadowcroft, James (red.), *Democracy and the Environment. Problems and Prospects*. Cheltenham: Edward Elgar

- Parijs, Philippe van (1998): "The Disfranchisement the Elderly: And Other Attempts to Secure Intergenerational Justice", i *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 27, Nr. 4, s. 292-333
- Partridge, Ernest (1981): "Why Care About the Future" i Partridge (red.), *Responsibilities to Future Generations*. New York: Prometheus Books
- Rasch, Bjørn Erik (2000): *Demokrati – ideer og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget
- Rawls, John (1993): *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press
- Redclift, Michael (1993): "Sustainable Development: Needs, Values Rights" i *Environmental Values*, Nr. 2, s. 3-20
- Rippe, Klaus-Peter & Schaber, Peter (1999): "Democracy and Environmental Decision-Making" i *Environmental Values*, Vol. 8, Nr. 1, s. 75-88
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Saward, Michael (1993): "Green democracy?", kap. 4 i Dobson & Lucardie (red.), *The Politics of Nature. Explorations in green political theory*. London and New York: Routledge
- Shrader-Frechette, Christine (1993): *Burying uncertainty: risk and the case against geological disposal of nuclear waste*. Berkeley: University of California Press
- Smith, Eivind (2000): *Demokratiet i konstitusjonelle bånd*. Oslo: Makt- og demokratiutredningen. Rapport Nr. 20, Oktober 2000
- Solow, Robert (1993): "Sustainability: An Economists perspective" i Dorfman, R & Dorfman, N.S (red.), *Economics of the environment: selected readings. Third Edition*. New York: Norton and Company
- Slaton, Christa Daryl & Becker, Theodore L.(1999): "Enlightened Democracy and the Responsibility to Future Generations", kap.11 i Kim & Dator (red.), *Co-creating a Public Philosophy for Future Generations*. Westport, Connecticut: Praeger
- Syse, Henrik (1998): "Felleskap og demokrati". Kap. 5 i Midgaard, Knut & Rasch, Bjørn Erik (red.), *Demokrati – Vilkår og virkninger*. Bergen: Fagbokforlaget
- Vår Felles Framtid. Verdenskommisjonen for miljø og utvikling*. Oslo: Tiden Norsk Forlag
- Wetlesen, Jon (1999): "A Global Ethic of Sustainability", kap. 2 i Lafferty & Langhelle (red.), *Towards sustainable development*. Basingstoke: Macmillian
- Wolff, Jonathan (1996): *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press
- Wyller, Thomas Chr. (1999): *Demokratiet og miljøkrisen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Østerud, Øyvind m. fl. (red.) (1997): *Statsvitenskapelig Leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.